

О увреди и клевети, 1927.

Садржај

1. Увод
2. Појам части
3. Објекат увреде и клевете
4. Пасивна способност за увреду и клевету
5. Појам увреде
6. Елементи увреде
7. Увреда нечињењем (пропуштањем да се укаже уважавање)
8. Појам клевете
9. Елементи клевете
10. Псевдо-увреда одн. клевета
11. Всте увреде и клевете
12. Кривац код увреде (увредилац)
13. Кривац код клевете (клеветник)
14. Казна за увреду и клевету
15. Тужба за увреду и клевету
16. Објављивање судске пресуде

17. Достављање пресуде
18. Новчана накнада
19. Основи искључења противправности
20. Компензација или реторзија
21. Увреда и клевета у Пројекту Крив. Законика од 1910. и од 1926.
22. Увреда и клевета у судској пракси
23. Увреда и клевета у хрватском, босанском, словеначком, црногорском и војвођанском к. з.
24. Увреда и клевета у страном законодавству
25. Историјски развој увреде и клевете
26. Увреда у војном Кривичном Законику
27. Неколико предлога о законодавном регулисању увреде и клевете

В-г ТОМА ЖИВАНОВИЋ

393(497.1)

О УВРЕДИ И КЛЕВЕТИ

SAVEZNO IZVRŠNO VEĆE
CENTAR ZA INFORMACIONU I
DOKUMENTACIONU DELATNOST
Inv. br. 4345
SIGN.

О УВРЕДИ И КЛЕВЕТИ

ОД
Д-р ТОМЕ ЖИВАНОВИЋА

2. ПОТПУНО ПЕРАЂЕНО И ЗНАТНО
ДОПУЊЕНО ИЗДАЊЕ

БЕОГРАД
ИЗДАВАЧКА КЊИЖАРНИЦА ГЕЦЕ КОНА
1, КНЕЗ МИХАЈЛОВА УЛИЦА, 1
1927

ПРЕДГОВОР КА 2. ИЗДАЊУ.

Овај је наш рад изашао први пут 1911 у «Полицијском Гласнику» и одатле прештампан. Књига је одавна била распродана. У овом, 2. издању се појављује потпуно прерађена и знатно повећана. Узети су у обир Закон о штампи од 1925 као и пројекат Кривичног Законика. Сем тога је у засебном §-у бачен поглед и на остале кривичне законике, који важе у нашој држави.

1914 изашла је у берлинском часопису Archiv für Strafrecht und Strafprozess наша расправа *Ueber den Begriff der Beleidigung*. Ту смо критички изнели (с применом троеобног система) само наше схватање појма увреде. Ова је наша расправа нашла одјека у немачкој књижевности, у систематским делима (као што је особито Das Strafgesetzbuch für das Deutsche Reich проф. Франка) као и у монографијама, особито у опсежној монографији Die Ehre und ihre Verletzung проф. В. Сауера (на чије је критичке напомене на наш појам увреде дат одговор у овом, 2. издању Увреде и Клевете).

12. јануара, 1926.
Београд.

Dr. Т. Живановић,

Дела и часописи скраћено цитирани.

Српска књижевност :

- Општи Део и Посебни Део : Живановић Основи Кривичног
Права 2. изд. 1922 — 1923 (у три књиге).
Иступи : Живановић Иступи из Кривичног Законика (објашњење
3. части), 2. изд. 1926.
Миловановић : Гргур Миловановић О слободној штампи у
опште 1910.
Ценић : Ценић Објасњење Казнителног Законика 1866.
Н. : Г. Никетић Казнени Законик и Кривични Поступак 3. изд. 1924.
П. Г. : Полицијски Гласник, (предратни) орган Министарства Унутрашњих
Дела).
КОВАЧЕВИЋ : С. Ковачевић Судска пракса у 1925. години, 1926.

Француска књижевност :

- Barbier : Barbier Code expliqué de la presse 1887.
Chauveau-Hélie : Chauveau et Hélie Théorie du Code pénal
t. III, VI и VII (6. изд. 1887 — 1898, 1908).
Garçon : Garçon Code pénal annoté 1901 — 1906 и 1911.
Garraud Traité : Garraud Traité de droit pénal français (3. изд.
1922) t. IV, 536, 574.
Fabreguettes : Fabreguettes Traité des délits politiques et des
infractions par la parole, l'écriture et la presse 2. изд. 1904.
Le Poittevin : G. Le Poittevin Traité de la presse 1902 — 1904.

Немачка књижевност :

- Beling Heft 1 : Strafrechtliche Abhandlungen, herausgegeben von H.
Bennecke; von 15. Heft ab von Beling.
Binding : Binding Lehrbuch des deutschen Strafrechts, Besonderer
Teil, Band 1. 1902—1905.
v. Buri : v. Buri Beiträge zur Theorie des Strafrechts und zum Straf-
gesetzbuch. Gesammelte Abhandlungen 1894.
Frank : Frank Das Strafgesetzbuch für das Deutsche Reich 1925 (16. изд.).
GA : Goldammers Archiv für Strafrecht und Strafprozess.
Goldammer : Goldammer Die Materialien zum Strafgesetzbuche
für die preussischen Staaten 1 1851, 2 1852.
GS : Gerichtssaal.
Hälschner : Hälschner Das gemeine deutsche Strafrecht I 1881, II
1884—1887.
HH : v. Holzendorff Handbuch des deutschen Strafrechts 1871 — 1877.
Kohler : Kohler Studien aus dem Strafrecht 1890.
v. Liszt : v. Liszt Lehrbuch des deutschen Strafrechts 1919 (21. изд.).
Merkel : Merkel Lehrbuch des Strafrechts 1889.
Meyer-Allfeld : Meyer Lehrbuch des deutschen Strafrechts (8.
изд. од Allfeld-a) 1922.
Monatsschrift : Monatsschrift für Kriminalpsychologie und Straf-
rechtsreform.

- Olshausen: Olshausen Kommentar zum Strafgesetzbuch für das deutsche Reich 1916 (10. изд.).
- Oppenhoff: Oppenhoff Das Strafgesetzbuch für das deutsche Reich 1901 (14. изд.).
- Oppenhoff: F. Oppenhoff Das Strafgesetzbuch für die preussischen Staaten 1858.
- Schütze: Schütze Lehrbuch des deutschen Strafrechts 1874 (2. изд.).
- Schweiz. Z.: Schweizerische Zeitschrift für Strafrecht.
- Vergl. D.: Vergleichende Darstellung des deutschen und ausländischen Strafrechts 1905 — 1909.
- Wachenfeld: Wachenfeld Lehrbuch des deutschen Strafrechts 1914.
- Z.: Zeitschrift für die gesamte Strafrechtswissenschaft.

Увреда и клевета.

Књижевност. — Безим. разлике између § 103 и 104 к. з. у П. Г. 1900 (217). Јанић и Јевић Аpx. 1912. Givanovitch Ueber den Begriff der Beleidigung GA 61 (1914). Sauer Die Ehre und ihre Verletzung 1915. G. Le Poittevin Traité de la presse 1902—1914. Worms Les attentats à l'honneur 1890. Kern Die systematische Abgrenzung der Verbrechenselemente bei der Beleidigung (v. Lil. Heft 144) 1912. Исту Die Aeusserungsdelikte 1919. Eisler Rechtsgut und Erfolg der Beleidigung und Kreditgefährdung (Beling Heft 140) 1911. Freudenstein System des Rechts der Ehrenkränkungen 1880. Rogowski GA 58 367 (Die komische Beleidigung). Kohlrausch Die Beschimpfung von Religionsgesellschaften 1908. Weber Injurien und Schmähchriften 1820. Hess Die Ehre und die Beleidigung des § 185, 1891. Kratz Der strafrechtliche Begriff und das passive Subjekt der Ehrverletzung 1891. Binding Die Ehre und die Verletzbarkeit 1892. Gabler Das Vergehen der üblen Nachrede 1892. Kohler Studien 4. Исту GA 4 71. Lammasch Diebstahl und Beleidigung 1893. Hälschner 2 157. Kronecker G S 38 481. Rump G A 35 370. Frank G A 35 36. Eiselen Wesen und Wert der Ehre 1894. Wilhelm G S 45 161. v. Bülow G S 46 260, 48 1. Bartolomaeus Z 16 399. Ortloff Zur Lehre von der Beleidigung 1896. Günther 3 525. Spiecker Beiträge zur Lehre von der Beleidigung 1895. v. Bar G S 52 81. Eichmann Über das Wesen der Beleidigung und der falschen Anschuldigung 1896. v. Volkman Der Begriff der Beleidigung 1896. Friedmann Das Recht der Wahrheit und der Schutz des guten Namens 1901. Roterling G S 62 1. Doeber Z 21 468. Lorsch Angegriffene, Destinatäre und Gedankenträger bei der Beleidigung 1904. Hitzig Injuria Beiträge zur Geschichte der Injuria im griechischen und römischen Recht 1899. Mommsen Römisches Strafrecht (1899) 784. Landsberg Injuria und Beleidigung 1886. Leonhard Der Schutz der Ehre im alten Rom 1902. Askenasy Strafbare Beleidigung trotz Wahrnehmung berechtigter Interessen 1905. Herbst Die Beschimpfung Verstorbener 1894. Thiel Injuria und Beleidigung (Beling Heft 62) 1905. Ambach Kollektivinjuriën und Injurien gegen Kollektivpersonen 1900. v. Gemmingen-Fürfeld Zur Lehre der Beleidigung Verstorbener (Beling Heft 66) 1905. Passow Die Kreditgefährdung des § 187 in historischer, dogmatischer und kritischer Darstellung (Beling Heft 42) 1902. Mieczkowski Das Delikt des § 189 St G B 1901. Heymann Die Wahrnehmung berechtigter Interessen im Sinne des § 193 St G B 1897. Baumeister Der § 197 mit besonderer Berücksichtigung der pressrechtlichen Verhältnisse 1905. Güttel Die Rechtmässigkeit der Ehrverletzung gemäss § 193, 1906. Ebert Über die Bedeutung des § 193 R St G B 1898. Hofner Die Ehrverletzungen unter dem Schutze des § 193 St G B mit besonderer Berücksichtigung der Presse 1903. Liepmann Vergl. D. Bes. T. 4 217. v. Lilienthal Vergl. D. Bes. T. 4 375. Beling Die geschichtliche Entwicklung der Retorsion und Kompensation von Beleidigung und Körperverletzungen (Beling Heft 5) 1894. Исту Wesen, Strafbarkeit und Beweis der üblen Nachrede 1909. Jaffe Monatsschrift 6 667. Bleek Die Majestätsbeleidigung 1909. Knese Die Majestätsbeleidigung des Reichsstrafgesetzbuches (Diss.) 1909. Schulte Öffentliche Strafe und Privatgenugthung bei Ehrverletzungen mit Rücksicht auf die historische Entwicklung (v. Lil. Heft 173) 1913. Engelhard Die Ehre als Rechtsgut im Strafrecht 1921. Hammeley Die Kollektivbeleidigung 1910. Grellet — Dumazeau Traité de la diffamation, de l'injure et de l'outrage 1847. Chassau Traité des délits et contraventions de la parole, de l'écriture et de la presse 2. éd. 1846. Bertin De la diffama-

tion envers les morts 1867. La valley Insuffisance de nos lois contre la calomnie 1889. Lohmann Die Kompensation bei Retorsion gegen Beleidigungen durch Mitglieder deutscher Parlamente (Beling Heft 170) 1913. Tuteur Die Majestätsbeleidigung (Diss.) 1905. Meents Die Majestätsbeleidigung in geschichtlicher und dogmatischer Beziehung (Diss.) 1894. Boelcke Die Majestätsbeleidigung (Diss.) 1911. Mücke De injuriarum actione ex jure Attico gravissima (Diss.) 1872. Mirkoff Strafbare Handlungen wider die Ehre nach deutschem und bulgarischen Recht (Diss.) 1905.

§ 1. Увод.

Срп. Кривични Законик, за разлику од неких страних, познаје само два кривична дела против части: увреду и клевету. О њима је реч у гл. 10, 22 и 38, и то појам клевете је дат у § 210, а појам увреде у § 213. На том гледишту стоји и Закон о штампи, који важи за увреду и клевету нанете путем штампе. Појам клевете и увреде дат је у чл. 52.

Но и ако су увреда и клевета два различна кривична дела, т. ј. и ако једна од њих није специјална врста друге, ипак оне имају једну заједничку карактерну црту од битног значаја, јер се према овој групишу кривична дела у категорије: Оне су управљене против истог добра, против части, имају према томе заједнички род, напад на част једног лица. Отуда има неколико питања, која су им заједничка: питање о појму части, о (заштитном) објекту увреде и клевете и о пасивној способности за ова два кривична дела. Зато се увреда и клевета треба заједно да расправљају. Но пре говора о њима имају се претрести наговештена, заједничка им питања.

§ 2. Појам части.

Израз част употребљава се у говору за означавање разних појмова. Тако он се употребљава за означавање објекта увреде и клевете. Даље каже се, да је некоме указана част, да је неко част свога места или своје домовине, да је мртвоме указана последња част, да се има част некоме одговорити или умолити га, да је некој невиној девојци одузета част, да је неко пао на пољу части, да је некоме дата част или да се је частио. Али се у науци о језику не може наћи објашњење ма кога од ових појмова части, а још мање објашњење појма части као објекта увреде и клевете¹.

О појму части постоје неколико мишљења, од којих је нека схватају шире, друга уже. Тако је исто и са позитивним законодавствима. Но из неких се не може видети, у ком је обиму схватају, те је широм отворено поље произвољности у тумачењу. Ово је односно увреде случај и са срп. законодавством.

Част се разликује у спољну или објективну и унутарњу или субјективну. Човек као живо биће и члан извесне друштвене заједнице има разне вредности,

¹ Уп. Sauer 2. — У Вуковом Српском Речнику налазе се само нека значења речи част, али не објашњења.

као н. пр. моралну, културну и т. д. Ове вредности сачињавају његову унутарњу или субјективну част. На основу пак тих вредности он има извесно уважање у друштвеној заједници (социјално уважање), он ужива дакле извесан глас. Колико ће бити то уважање, зависи од интензитета његових вредности. Уважање, које одговара његовој унутарњој части, јесте његова спољна, објективна част. Објективна част¹ је дакле спољни рефлекс унутарње части.

Човек, као што је речено, има разне вредности. Питање је спорно, које од ових вредности сачињавају част. Отуда су постала разна, мало час наговештена мишљења. Нека уносе у појам части већи, друга мањи број вредности.

Према некима част је само морална вредност човекова, другим речима вредност, коју он има на основу испуњавања својих моралних дужности.² У колико се савесније испуњавају моралне дужности, у толико ће и морална вредност бити већа или мања.

Част је, вели Binding,³ вредност човекова како у погледу испуњавања моралних тако и правних дужности. Његов појам части је дакле шири, јер обухвата поред моралне и правну вредност човекову, ако би се тако назвала његова вредност у погледу испуњавања правних дужности.

Неки проширују још више појам части, јер под њоме подразумевају сем двеју именованих вредности и друштвену вредност човекову, т. ј. његову вредност у погледу испуњавања дужности, које му припадају по томе, што је он члан друштва.⁴ Према некима друштвена вредност обухвата и правну вредност, тако да они стављају друштвену вредност на супрот моралној.⁵

Према извесним писцима част обухвата још и кредитну вредност (економска страна части).⁶ Кредит је поверење, које се ужива на основу способности и тачности плаћања. Кредитна је вредност према томе вредност, која се има у погледу способности и тачности плаћања. Liermann сматра кредитну вредност као саставни део части само за трговце, а за остала лица она је, вели, и мовинска вредност, те према томе напад на исту може бити само кривично дело против имовине.⁷ Много пак сматрају кредитну вредност искључиво као имовинску вредност.⁸ То је претежно мишљење.

¹ Kohler 2 назива обратно ову част субјективном, а унутарњу објективном.

² Тако Halschner 2 158, Birkmeyer 1169, v. Burg S 33 422, Kohler G A 47 29.

³ 1 136.

⁴ Тако Meyer-Allfeld § 77 III, Olshausen § 185, 2, v. Bülow G S 46 269.

⁵ Lilienthal 6, Merkel § 109.

⁶ v. Liszt § 95 II 1, Hess 28, Volkmann 39.

⁷ 225.

⁸ B. Meyer-Allfeld § 77 III, Olshausen § 187 5.

Како друго тако нарочито и прво мишљење схватају част сувише скучено. Кривично-правна заштита је потребна и за друге вредности, а не само за моралну и правну. Као увреда и клевета се не сматра само дело, које се састоји у нападу на ове две вредности, већ и дело, којим се напада на друштвену вредност као и на кредитну. Но друштвена вредност је сложена из више вредности, те је потребно да се она анализира.¹

Друштвена вредност обухвата на име према нашем мишљењу :

1^о Вредност, коју човек има као човек без обзира на његов друштвени положај, пол и доба старости. Ова се вредност означава и као људско достојанство или као људска част.

2^о Вредност, коју човек има на основу испуњавања својих културних дужности, т. зв. културна вредност или културна част.²

3^о Вредност, коју човек има у погледу нормалног испуњавања полних прохтева, коју можемо назвати пољном вредношћу или пољном чашћу.

4^о Вредност, коју човек има на основу испуњавања дужности свог позива, т. зв. позивна вредност или част. Ту спада и кредитна вредност, коју можемо назвати кредитном чашћу.

Као што се види, част обухвата разнолике вредности. Другим речима она је сложене природе, јер се састоји из разних врсти части. Све вредности, из којих је она састављена, потребне су ради испуњавања разних животних задатака. Према томе можемо част дефинисати као скуп оних вредности, које су потребне ради остваривања разних животних задатака.³ Вредности се пак све састоје, као што се је видело, у испуњавању дужности или у притежању извесних својстава (н. пр. интелигенције, здравља, лепоте, нарочито способности за испуњавање оних дужности).⁴

Из горњег се види, да част није једноставне природе, т. ј. такве природе, да је она иста за све људе. Овако би се могло узети само онда, кад се част схвати искључиво као морална и правна вредност. Отуда н. пр. Binding тврди, да ја част једноставна. Кад се пак узме, да част обухвата и вредност кул-

¹ Уп. Liermann 225 и сл.

² »Култура захтева, вели Liermann (227), супрематију човечије духовне стране, и према томе ставља чисто животињске сексуалне функције у службу »љубави« и »брака«, и сем тога захтева, да животињске функције и органи, који их врше, уступају пред оним, што карактерише »човека«.

³ Liermann дефинише (227) част као скуп оних својстава човекових, која су неопходно потребна за испуњење његових специфичних задатака.

⁴ Уп. Sauer 11 и сл.

турну, позивну итд., онда је овако тврђење апсурдно, јер квалитет ових вредности зависи од пола старости и т. д., а нарочито од друштвеног положаја, од тога дакле којој се класи друштвеној припада. Друкчији су захтеви земљорадничког позива од захтева судијског позива, те су и друкчије особине, друкчије вредности потребне ради испуњавања ових захтева. На тај начин може се говорити о позивној или шире о сталешкој части.¹

У срп. законодавству, као што ће се видети приликом говора о увреди и клевети, част није увек схваћена у наведеном смислу, већ често пута много уже. Тако у Казненом Законику част као објекат клевете је схваћена искључиво као морална и кредитна вредност. Закон о штампи пак је схвата у нашем, горе наведеном смислу, и ако са заблудама у начину изражавања мисли.

§ 3. Објекат увреде и клевете.

Част по себи, т. ј. истинита, унутарња част, вели се, не може бити објекат увреде и клевете, јер она не може бити одузета, као што то може н. пр. живот, слобода итд., јер је дакле част неповредима.² Заступници овог мишљења схватају различно објекат увреде и клевете :

1^о Према Binding-у објекат ових кривичних дела је воља, која полаже на поштовање части, која дакле захтева респектовање части.³ Човек има вољу, да се не напада на његову част, и онај, који би то ипак учинио, повредио би тиме ту вољу. Ово мишљење је невмесно зато, што из њега излази, да је немогућа увреда или клевета душевно болесног лица, пошто оно нема воље. Binding држи ово за умесно. Сем тога би из њега изашло, да је немогућа увреда и клевета онога, коме је равнодушно, да ли се уважава од других.⁴

2^о Према неким је објекат увреде и клевете т. зв. спољна част, т. ј. уважење, углед, или, како се још каже, добро име.⁵ Међутим може неко имати уважења, т. ј. имати вредности код суграђана, добро име, али немати части, т. ј. у ствари

¹ Уп. Sauer 6.

² B. v. Liszt § 95 II 1, Binding 1 136, Frank 306, Kohler G A 47 1.

³ 136.

⁴ Уп. Sauer 19.

⁵ Тако v. Liszt § 95 II 1, Frank § 185, Merkel 287, Meyer-Altfeld § 77 III, Olshausen § 185, 2, Wachenfeld § 94 I. Уп. прот. Beling 39, Grundzüge 70, Binding 138, нарочито Sauer 41 и сл. (и ако, вели, ово гледиште има великих преимућстава, пошто се части у овом смислу може лако утврдити средством извештаја полицијске власт или најугледнијих грађана, т. зв. репутационих сведока). Сем тога кад се неко, вели се, увреди у четири ока, уважење се не повређује нити угрожава in concreto, а ипак постоји увреда.

немати оне вредности. И обрнуто неко може имати части, али немати уважања, н. пр. зато што је потпуно непознат у средини, где живи или што му се у заблуди од његових суграђана неко рђаво дело приписује, те тако према овоме гледишту први не би у опште био заштићен од увреде и клевете, а други у погледу онога њему приписаног дела. Ови писци сматрају дакле као објекат увреде и клевете оно, чега може и не бити, и ако оне постоје.

3⁰ Liermann¹ и Hess² налазе различне објекте за увреду и клевету. Објекат клевете је, вели, уважање код других («Geltung im Urteil anderer»), добро име («Guter Name»), репутација («Leumund»), добар глас («Guter Ruf»), како се они на разне начине изражавају. Објекат пак увреде је, вели Liermann, осећање сопственог уважања («Gefühl der eigenen Geltung»), а Hess осећање части (Ehrgefühl). Против наведеног објекта клевете важи оно, што је мало час речено односно другог мишљења. Што се пак тиче објекта увреде, на име осећања свог уважања и осећања части, њих не мора бити, па ипак да има увреде и клевете, према томе и части. Сем тога душевно болесни и неодрасла деца не би могли бити жртве ових кривичних дела, што и тврде Liermann и Hess.

4⁰ Према Sauer-у објекат увреде и клевете је овлашћење (Anspruch) једног лица на то, да се с њиме поступа саобразно његовој социјалној вредности.³ Но овим се не каже ништа одређено, јер има још много других кривичних дела (н. пр. телесна повреда, браколомство, отмица, силовање), којима се такође повређује онакво овлашћење. Sauer и сам то примећује и покушава, да побије примедбу. Ова кривична дела немају, вели, за разлику од увреде и клевете онакву тенденцију.⁴ Али у ствари и она могу имати такву тенденцију.⁵

Сва су дакле наведена мишљења погрешна. Но погрешна је и њихова заједничка полазна тачка, на име тврђење, да част по себи не може бити објекат увреде и клевете зато, што је она према схватању њихових заступника неповредима.

Пре свега повредима је чак и част у смислу, у коме се овде узима, дакле т. зв. унутарња част. Увредом и клеветом она се може смањити, па и поништити. Превиђа се, као што је Liermann поред осталих нагласио, «да свако теже обесчашћење, особито продужено непоштовање може чак горим учинити чо-

¹ 228.

² 27.

³ 69.

⁴ 71.

⁵ За гледиште Meyer Allfeld-а в. § 6 § I Б.

века, против кога је оно управљено, кад му одузме поверење у сопствену снагу и потпору других лица». Али она могу, продужује он уместо, и гору штету овом лицу нанети, на име погоршати продуктивном вредношћу и његову карактерност, јер од «презираног» постаје огорчени и егзистични «презирач», од јаког карактера слаб карактер и недостојан ариivist.

Сем тога баш и кад би било тачно тврђење о неповредимости части, то ипак не може бити разлог за то, да се она сама не сматра као објекат увреде и клевете. Има на име и других добара, која су неповредима, па су ипак објекат кривичних дела. Тако је н. пр. право својине неповредимо, јер крадљивац не постаје одузимањем ствари сопственик исте, па је ипак то право објекат крађе.

Као објекат увреде и клевете има се дакле сматрати част, и то **унушарња** част¹. Разуме се пак по себи, да посредно може бити објекат и т. зв. спољна част, т. ј. уважање (важење код других), добар глас, репутација, јер се увредом и клеветом и она може смањити.

§ 4. Пасивна способност за увреду и клевету.

Може бити увређен и оклеветан онај, који има ма коју од вредности, што сачињавају част. Пошто једна од њих, на име људско достојанство припада сваком самим тим, што је једно људско биће, то сваки може бити увређен и оклеветан. Према томе има пасивну способност у питању и онај, који је осуђиван за т. зв. бeсчaстeћa кривична дела. Грађанска част на име, о којој је реч у § 18 к. з., није истоветна са чашћу, која је објекат увреде и клевете; губитак исте не обухвата и губитак људског достојанства. Ко би довикнуо некоме, који је издржао казну за крађу, «лопове», могао би му тиме према околностима нанети увреду, и ако не клевету (но в. § 8, стр. 45)².

Има ипак неколико случајева, где је врло спорно, да ли постоји пасивна способност у питању. Ти су случајеви:

А. Деца.

Према претежном мишљењу и деца могу бити увређена и оклеветана³. Она истина немају свих вредности, које сачињавају част, али им никад не недостаје једна од њих: људско достојанство.

¹ Тако Hälschner 2 164, Sauer 3 и сл. (објекат је, вели, не стварно [ма и незаслужено] социјално (код суграђана) уважање, већ част, која се некоме од правног поретка придаје, «истинита» част.

² Уп. Sauer 45, Meyer-Allfeld § 77 IV.

³ B. Meyer-Allfeld § 77 IV 3, Olshausen § 185, 2 c, Kohler 1 40, Binding 1 139.

Према v. Liszt-у дете може бити жртва кривичних дела у питању само онда, ако је ступило у извесан круг дужности, н. пр. у школи, и ако је ових дужности свесно.¹ Против њега је умесно приметио Ваг,² да би се тиме привилегисала школска деца и тако учинила неправда деци, која се уче од њихових родитеља или иначе *privatim*. Сем тога, као што он даље умесно примећује, морална вредност се не прибавља самим ступањем у извесан круг дужности, већ испуњавањем тих дужности. Најзад ако деца немају моралне вредности или друштвене, имају бар људско достојанство. Исте примедбе важе и за слично гледиште Sauer-ово, према коме деца имају част, кад имају социјалне дужности и ове као такве, т. ј. као дужности заједнице сазнају и постоји могућност њиховог свесног испуњавања.³

Према Franck-у⁴ дете постаје пасивно способно за увреду и клевету онда, кад се његов карактер подвргава оцени, која има утицаја на његов положај у људском друштву. Но не може се, вели, тачно одредити тај тренутак, а само је извесно, да он може наступити раније од цивилне и кривично-правне одговорности. Ово би мишљење било умесно само онда, кад би се част састајала искључиво из моралне, правне и друштвене вредности, а не и из људског достојанства.

Према Liermann-у⁵ деца могу бити жртве кривичних дела у питању, јер и њима припада људско достојанство као једна врста вредности, и шта више могу имати и социјалну вредност, на име кад заузимају извесан социјалан положај као шегрти, пиколо н. пр. Али он чини као и Hess⁶ једно ограничење у погледу њихове пасивне способности за увреду. Деца могу, вели, бити увређена, само у колико имају увиђавности потребне за разумевање смисла радње управљене против њих. Тако блудни говор или радња пред децом неће бити, вели, увреда, ако су она несвесна значаја истих. Ово схватање је неумесно. Оно потиче из његовог схватања објекта увреде. Као што је речено, тај је објекат према њему осећање сопственог важења, а према Hess-у осећање части. Пошто се пак то осећање ни најмање не дира, кад се не разуме значај радње управљене против себе, то не може онда ни бити говора о увреди. Но као што се је видело, овакво схватање објекта увреде је погрешно, према томе и његов закључак, о коме је реч.

Против мишљења, да увреда детета не постоји, кад оно не разуме смисао радње, наведена су и следећа два умесна ар-

¹ § 95 II 2.

² 185 пр. 141.

³ 62.

⁴ § 185.

⁵ 334.

⁶ 27.

гумента:¹ 1^о И за постојање кривичних дела против тела, живота и имања без значаја је то, што би повређени у време дела био можда у стању бесвесности, или што не би никад сазнао за повреду свог права, те је необјашњиво, зашто је онда разумевање значаја радње управљене против части потребно за постојање увреде. При томе се превиди, вели Liermann, да би побио ову примедбу, да су код деликата против тела, живота или имовине у питању телесни или реални супстрати, који се нападом вређају и онда, кад повређени ништа од тога не осећа, што није случај с увредом.² Али то није случај с њом зато, што он погрешно схвата њен објекат. — 2^о За појам увреде је довољно, да је и неко трећи сазнао радњу управљену против части и разумео њен значај. Према Liermann-у ово наравно није довољно, пошто је према њему објекат увреде осећање свог личног важења.

Према v. Wag-у увреда је, као што ће се видети, и аноншење душевног бола, те према томе може бити објекат увреде само онај, који је може осетити.³ На тај начин и деца могу бити према њему жртва увреде, али само онда, кад је осећају, што је једно фактичко питање. Жртва клевете пак она могу, вели, увек бити.⁴ Пошто је његово схватање увреде неумесно, погрешан је и закључак из истог односно пасивне способности деце за увреду.

Према неким деца немају у опште пасивне способности за увреду и клевету.⁵

Према срп. к. з. као и према закону о штампи деца имају пасивну способност у питању. То се види из § 215 т. 1 к. з. (где се поред осталог вели: »но отац може тужити за своје непунолетно дете«), одн. из чл. 79 ал. 1 з. о штампи (где се вели, да тужбу може подићи и »законски заступник«).

Б. Душевно болесна лица.

Према претежном мишљењу и душевно болесна лица имају пасивну способност за увреду и клевету⁶). На име она могу бити вређана и клеветана у погледу свог људског достојанства, које бар не губе душевном оболелошћу, као и у погледу оних вредности, које су имала за време здравог душевног стања.

Према неким душевно болесна лица немају пасивне способности у питању⁷).

¹ Liermann 336 против Reichsgerichta.

² 336.

³ 182.

⁴ 184.

⁵ Johny Holtzendorff's Rechtslexikon 263.

⁶ B. v. Liszt § 95 II 2, Meyer-Allfeld § 77 IV 3, Frank § 85.

⁷ John 263, v. Buri Abhandlungen 87.

v. Bar¹⁾, Liermann²⁾, Hess³⁾ и Sauer⁴⁾ деле за душевно болесна лица исто мишљење односно пасивне способности за увреду као и за децу.

У срп. к. з., у з. о шт. и у пројекту ово питање није решено, али се има узети исто, што и за децу. И душевно болесна лица имају дакле пасивну способност за увреду и клевету.

В. Умрла лица.

1. Према неким умрла лица немају пасивне способности за увреду и клевету. Сопственик правног добра части, може, веле, бити само правни субјекат, а ово опет може бити само жив човек.⁵ v. Bar на други начин то аргументише. Увреда и клевета се према њему састоје у наношењу душевног бола. Пошто исти могу имати само лица, која осећају, то је наравно немогуће увредити или оклеветати умрлог.⁶

Но пошто увреда и клевета могу бити управљене против умрлог лица, и ако се према овим писцима умрло лице у питању не може сматрати као њихова жртва, питање је, ко се има сматрати као жртва дотичне увреде и клевете. На ово питање се је различно одговорило.

Према извесним писцима увреда и клевета нанете умрлом у ствари су управљене против породице као једне колективне личности.⁷ Оне се дакле имају сматрати као увреда и клевета породице. Ово је умесно за случај, кад су увреда и клевета, нанете једном умрлом лицу, тичу посредно и породице. Међутим тога не мора бити, те увредилац и клеветник не би у овом случају могли бити кажњени, кад би се остало при схватању ових писаца. Иначе би се морало узети, противно стварном стању ствари, да је увреда и клевета једног лица у исто време увек увреда и клевета осталих чланова породице.

Неки схватају увреду и клевету умрлог као повреду религиозног осећања (»religiöses Gefühl«) сродника, те према томе њима није место у глави, где се говори о увреди и клевети, већ тамо, где је реч о кривичним делима против религије.⁸ Ово схватање је заступљено и у мотивима немачког к. з. »Само под особитим околностима би се, вели Olshausen, грдњом успомене умрлог истовремено могла нанети увреда и клевета надживелим члановима породице. Али од-

¹ 182.

² 335.

³ 29.

⁴ 63.

⁵ B. v. Liszt § 95 II 2, Kohler 148, Hälschner 2 199, Binding 1 139 (умрла лица немају части, јер им није потребна).

⁶ 184.

⁷ B. v. Liszt § 95 II 2, Hälschner 2 199, Kohler 178, Sauer 64.

⁸ B. Olshausen § 189, 1.

редба §-а 189 не почива на овој мисли, већ — према мотивима — на томе, да се треба штитити оправдано религиозно осећање, с којим се надживели сећа свог умрлог оца, своје мајке, свог детета или своје супруге; одредба §-а 189 имала би, сходно намери пројекта, своје тачније место у одс. 11. «Ово мишљење је пре свега противно позитивном праву, јер се о увреди и клевети управљеним против умрлог лица говори у одељку, где је реч о увреди и клевети уопште. Тиме се несумњиво изражава мишљење, да умрла лица могу бити пасивни субјекти увреде и клевете. Сем тога осећање пијетета је опште људско осећање, а не религиозно, јер је по својој суштини независно од религиозних представа о смрти, т. ј. од религиозног веровања у будући живот.¹ Зато неки веле, да постоји овде само повреда осећања пијетета код сродника.²

Према Frank-у увреда и клевета управљене против умрлог лица су кривична дела, која имају за објекат како породичну част тако и осећање пијетета.³ Држећи оба горња мишљења за умесна, он их дакле комбинира. Законски текст говори, вели Frank, у прилог тога, да је објекат т. зв. увреде и клевете умрлог осећање пијетета, јер се у § 189 к. з. говори о грдњи »успомене«. С друге стране пак, вели, систематски положај овог §-а нем. к. з. говори у прилог другог мишљења. Што је наведено против прва два мишљења, важи наравно и овде.

Према неким писцима увреда и клевета управљене против умрлог имају се сматрати као непосредна увреда и клевета њему блиских лица, која су га надживела.⁴ Сама та чињеница дакле, што су ова лица у ближим личним односима са умрлим, довољна је да се и она сматрају као непосредно увређена и оклеветана. По себи је међутим већ разумљиво, да повреда части умрлог не мора бити у исто време повреда части његових сродника. Сем тога кад би тврђење ових писаца било тачно, онда би се морало узети, да је повреда части једног лица у исто време повреда части његових сродника, и ако је он у животу.⁵

Према неким увреда и клевета управљене против умрлог имају се сматрати као посредна увреда и клевета њему блиских лица, али само онда, кад је њихова част заиста њима повређена.⁶ Али ово би било тачно само, кад би се узело, да овде постоји и увреда одн. клевета умрлог, јер да би било посредне увреде и клевете треба пре свега да постоји непо-

¹ B. Liermann 342.

² Тако Meyer-Altfeld § 77 IV 2.

³ B. и Mumm GS 48 200.

⁴ Тако поред осталих Landsberg 90.

⁵ Уп. von Gemmingen-Fürfeld 42.

⁶ Тако v. Bar 184.

средна.¹ Сем тога увредиоци и клеветници умрлог остали би неправедно некажњени, кад ниједан од његових сродника није посредно увређен одн. оклеветан, или кад их он у опште нема.

Према извесним писцима увреда и клевета управљене против умрлог имају се сматрати као кривична дела против у спомене умрлог.² Они се позивају и на § 189 немачког к. з., у коме се вели: »Ко у спомену умрлог лица тиме нагрди, што...« Но то је противно месту, на коме се говори о увреди и клевети управљеним против умрлог.

2. Неки разликују између увреде и клевете, тврдећи да је немогућа само увреда умрлог лица. То су заступници погрешног мишљења, да је објекат увреде осећање сопственог важења (*Liermann*) или осећање части (*Hess*).³ Пошто ова осећања престају са смрћу, то је увреда по смрти немогућа. Објекат клевете је напротив уважење код трећих, добар глас, а то не престаје са смрћу. То је, како вели *Hess*, објекат, »који лежи у главама трећих лица«.

3. Према нашем мишљењу могуће су и увреда и клевета умрлих. Као што се је видело, објекат ових кривичних дела је част. У интересу је пак поштовања успомене умрлих, да се и они сматрају као субјекти части, и ако нису правни субјекти, да се дакле част схвати као независна од правног субјективитета човечијег. Овако треба узети тим пре, што је она по превасходству једно добро нематеријалне природе.⁴

Према § 215 б к. з. умрла лица имају пасивну способност за увреду и клевету у опште (т. ј. за све врсте истих, које се према њима могу извршити). »Клевете и увреде, учињене наспрам умрлог лица, казниће се, вели се у овом §-у, по одредбама овог закона исто као и да је то лице било живо у времену учињеног дела«. За иступну увреду из § 357 т. 2 к. з. она међутим немају ту способност, пошто у § 357 ал. 2 нису наведени и §§ 215 б и 216 т. 2 к. з.⁵ Према § 303 прој. умрла лица имају пасивну способност за увреду и клевету.

У чл. 58 в. о шт. вели се, да ће се по овом закону казнити за клевету и увреду »умрлих лица« само онда, »ако је учињена у намери да повреди част или нахуди угледу« њихових рођака у узлазној и силазној линији, жене, мужа или стараоца.

¹ Уп. von Gemmingen-Fürfeld 43.

² Тако поред некојих старих писаца (н. пр. Goldammer у Archiv für Preuss. Strafrecht 15, 367) Binding 188, Blumensath Die Religion und ihr strafrechtlicher Schutz 33, von Gemmingen-Fürfeld 46, 77.

³ Liermann 340, Hess 36.

⁴ Тако Amsler 97, Meyer-Allfeld у 5. изд. 518. В. прот. v. Gemmingen-Fürfeld 39-40.

⁵ В. Иступи § 712 в 1^о.

Увреда или клевета умрлог лица је дакле кривично дело само, у колико је она управљена на повреду части поменутих лица. Из тога излази, да чл. 58 даје заштиту, не части умрлих лица, већ части њихових сродника и т. д., да дакле умрла лица нису пасивно способна за увреду и клевету. Увреда и клевета умрлог су на тај начин кривична дела против части поменутих лица. Али као што се види, није потребно, да се дело појављује у ствари као увреда и клевета сродника и т. д., већ је довољно, да је омаловажавање умрлог одн. навођење чега неистинитог против умрлог управљено на повреду части речених лица. Управљеност дела на ово је дакле специјалан услов инкриминације и за квалификацију дела (н. пр. као увреде или клевете јавног службеника) меродавни су лични односи умрлог¹. Увреда и клевета умрлог су према томе једна нарочита врста увреде одн. клевете.

У страним законодавствима ово питање је на разне начине решено. Тако према белгијском праву умрли имају пасивну способност само за клевету, према швајц. пројекту к. з. такође. У немачком праву је пак, као што се је видело, врло споран смисао §-а 189 у овом погледу. Према § 290 немачког прој. (од 1925) умрла лица имају ону способност.

Г. Колективна лица.

Колективна лица су скупови људи и организације, који се у обичном говору означавају као једна целина услед истоветности њиховог циља и њихових функција, ма да се мењају лица, из којих су они састављени, одн. која њима управљају. Колективна су лица на пр. разна трговачка и индустријска друштва, коморе, политичке странке, задужбине итд.² Кад су колективна лица призната као субјекти права, она на основу тога постају т. зв. правна лица. Врло је спорно питање, да ли правна лица и у опште колективна лица имају пасивну способност за увреду и клевету.

1. Према неким колективна лица немају ове способности. То се на разне начине образлажава.

»Само појединац има част, вели Binding,³ као што само он има живот и здравље. Бесмислица је колективна част по-

¹ Одредба чл. 58 в. о шт. узета је из чл. 34 франц. в. о шт. од 1881 (који је члан измењен в. од 1919). Спорно је у франц. судској пракси, да ли се у чл. 37 установљава увреда или клевета умрлог лица као таквог или је ту у ствари реч само о увреди и клевети његових сродника. Прво је гледиште претегло (в. Gaggard 5 112, п. 1824), т. ј. узима се, да чл. 34 даје заштиту части самог умрлог, и ако условно. Спор је потекао због питања, да ли су за квалификацију дела (н. пр. као службеничке увреде или клевете) меродавни лични односи умрлог или његових сродника, према томе само због тога, што се не увиђа права, горе утврђена особена природа увреде и клевете умрлог из чл. 34.

² Уп. Liermann 348.

³ 1 140.

родица, сталежа, правних лица, фирми, власти. Они немају људске вредности, и требало би се још да нађе човек, који би могао увредити један завод животињском псовком». Затим, пројужује Binding, колективна лица немају ни »претпоставке за морално делање«, на име »она немају сопствене савести«. Ово је нетачно. Пре свега част није квалитет само физичког лица зато, што је она, као што се је видело, скуп разних вредности, а бар некоје од ових могу имати и колективна лица као бића, која имају своје одређене функције.¹ Што се пак тиче тврђења о недостатку сопствене савести као претпоставке моралног делања, Liermann је умесно приметио, да ово није нужна предпоставка за постојање части, јер и част појединаца зависи једино од начина, како врши своје животне функције, а не обраћа се пажња на његове унутарње психичке појаве. Делање у спољњем свету је дакле једино меродавно за питање о постојању части.²

Према v. Bar-у³ колективна лица немају пасивне способности за увреду и клевету зато, »што она не могу осетити душевни бол, који је карактеристичан за увреду и клевету«. Увреда и клевета управљене »привидно« против колективног лица могу бити схваћане према околностима, вели он, само као увреда и клевета појединих лица, која сачињавају већину при гласању. Ово схватање је последица његовог погрешног појма о увреди и клевети.

2. Према неким, од колективних лица само правна имају пасивну способност за увреду и клевету.⁴ Ово мишљење се заснива на данас одбаченој романистичкој теорији, према којој се само код правних лица може замислити заједничка делатност, т. ј. делатност различна од делатности појединих чланова.

3. Према нашем мишљењу сва колективна лица могу бити жртва увреде и клевете. Свако од њих на име има своје функције и на основу ових прибавља себи извесне вредности, н. пр. кредитну, правну и т. д., т. ј. извесне врсте части. Тако ако би више лица основала економско друштво, ово би могло бити увређено одн. оклеветано.

4. Неки писци чине овде једно ограничење. Према њима колективна лица имају пасивну способност за увреду и клевету, али под условом да су организована.⁵ »Нужно је

¹ Уп. Liermann 350.

² Уп. за ово и Sauer 16.

³ 189.

⁴ Ово је схватање старије кривично-правне науке. Од модерних писаца тако Kohler 140.

⁵ Stenglein Kommentar zur Strafprozessordnung u. zum Gerichtsverfassungsgesetz 1898, стр. 84 (потребна је могућност заједничке воље), Bolze Arch. f. d. Strafrecht 25 2 (потребна је свест заједничке части), Liermann 352, Sauer 64.

захтевати организацију, вели Liermann,¹ да би се добио видљив израз за заједничку сферу, која се има разликовати од појединачне, и да би у исто време било субјекта, који се појављује као овлашћен на кривичну тужбу и истрагу у име целине«.

5. Према Liermann-у организована колективна лица нису способна за увреду, већ само за клевету. Ово је последица његовог погрешног схватања о објекту увреде: колективно лице не може имати осећање сопственог важења. Исто овако узима и Hess, јер је према њему објекат увреде осећање части.²

6. Према Olshausen-у задужбине се не могу сматрати као пасивно способне за увреду и клевету, јер, вели, »не може бити увређено и оклеветано оно правно лице, чији супстрат сачињавају само имовински предмети, на име задужбина, јер је част особина људи«. ³ Ово је неумесно, јер, као што је већ наглашено, довољно је вршити извесне социјалне функције, да би се прибавиле неке од оних вредности, које сачињавају част.

Против схватања у опште, да колективна лица, сва или само извесна, могу бити жртве кривичних дела у питању, наводе се још два аргумента:⁴ 1^о Тиме би се, вели се, онемогућили писање историје и критика, и то би водило споровима, у којима би судска одлука била лишена сваког поузданог ослоња. Тако морало би се, вели се, сматрати као клевета изношење дела једног још постојећег друштва, ма да ово дело припада једном столећу раније, и ма да су помрли чак и унуци свих лица, која су онда била чланови тог друштва. Аргументат је очигледно и сувише слаб. Част колективних лица је независна од тога, да ли су његови чланови живи онда, кад је повреда исте извршена, и не може бити остављена на милост и немилост критици само зато, што би се колективном лицу приписавала дела из једног столећа раније. Што се пак тиче тешкоће доказивања, она не може бити на уштрб нечије части, већ само на штету онога, који је што износио. — 2^о Схватање, да су и колективна лица пасивно способна за увреду и клевету води, вели се, у бесконачност, јер би онда могао бити оклеветан и увређен и куглански клуб, шетачко удружење створено само за једно лето, ученици једне школе, ноћни стражари једне вароши. Ова примедба је такође неумесна. Ако у именованим случајевима заиста постоје колективна лица, онда нема разлога, да се и она не сматрају пасивно способним за кривична дела у питању. Међутим нема колективног лица у неким од

¹ 352.

² 27-28.

³ § 185, 11 а.

⁴ B. v. Bar 190, 188 пр. 149. Уп. прот. Liermann 188.

поменутих случајева. Тако н.пр. градски стражари не сачињавају једно колективно лице већ по томе, што су стражари, јер не постоје елементи појма колективног лица: ту нема заједничке функције, различне од функције појединих стражара.

Према срп. к. з. од колективних лица имају пасивну способност и за увреду и за клевету државна надлештва, и разна политичка тела као на пр. Народна Скупштина, окружне и среске скупштине (§ 104); остала пак правна лица као н.пр. разна трговачка друштва и сва колективна лица у облику друштва у опште (дакле ма и не била правна лица) само за клевету, која је управљена против кредита (§ 210)¹. Према §§ 292 и 295 прој. к. з. од колективних лица имају пасивну способност за увреду и клевету Народна Скупштина (§ 300), политичка тела и јавна надлештва (§ 296) и сва колективна лица, која су правна лица.

Према з. о шт. имају пасивну способност за увреду и клевету Народна Скупштина, војска, судови и у опште јавна надлештва (чл. 53 и 54) и сва колективна лица, која су у исто време правна лица (чл. 52).

§ 5. Појам увреде.

Некад се је заступало мишљење, да не треба давати у казном закону дефиницију увреде. За то су се наводила два разлога:² 1^о Покушаји, чињени у том погледу од некојих законодавстава, остали су безуспешни, јер место жељене дефиниције резултат је увек био описивање речи »увреде« речима истог значења. — 2^о У пракси се није осетила потреба за дефиницијом. Оба су ова разлога очигледно неумесна. То што су покушаји давања дефиниције остали без успеха, не значи, да је дефинисање увреде немогуће, већ само да се није ишло добрим путем у томе. Што се пак тиче другог аргумента, довољно је ради побијања истог указати на то, да је произвољност судске праксе у питању о увреди последица искључиво тога, што у дотичним законодавствима није утврђен појам увреде.

У неким савременим страним законодавствима дефинисана је увреда, а у неким се законодавац служи речју »увреда« без икаквог наговештавања о томе, шта се има под тиме разумети. Тако н.пр. § 185 немачког к. з. Што се пак српског законодавства тиче, у § 213 к. з. и чл. 52 с.х.с. з. о шт. учињен је покушај утврђивања појма овог кривичног дела, али није тешко увидети, да се у томе није имало ни најмање успеха.

У § 213 к. з. вели се: »Ко речима или делом спрам другог таково што учини, што се по општем мњењу и по правима народа као бешчешће и грдња, и у опште по стању лица, као

¹ За К. С. в. § 22 под 13.

² Наведени су у Мотивима пројекта немачког казн. законика од 1871.

увреда чести појављује, да се казни...». У чл. 52 з. о шт. пак вели се: »Као увреда путем штампе сматра се, кад ко на начин означен у чл. 1 овог закона употреби какав погрдан израз или речи или изразе презирања, не наводећи никакве чињенице«. Као што се види, обе су дефиниције у ствари описивање увреде другим речима. Дефиниција з. о шт. је уз то лајички конфузна и антисинтетичка (омаловажавање се наводи паралелно с презирањем и т. д., и ако оно све то обухвата). Потекла је услед нетачног превода речи »investive« из чл. 33 франц. з. о шт. (в. § 24 I 1).

У прој. не даје се дефиниција увреде. Његов § 292 гласи: »Ко увреди какво физичко или правно лице, казниће...«

У теорији влада данас доста велика сагласност у дефинисању увреде. Увреда се на име дефинише од већине писаца као изјава сопственог омаловажавања (»Ausdruck eigener Missachtung«).¹ Но постоје и друге дефиниције. Тако према v. B a r-у увреда је »радња, која је објективно (или према општем народном гледишту) подобна да нанесе душевни бол«, другим речима она се састоји према њему у н а н о ш е њ у д у ш е в н о г б о л а.² Према H ä l s c h n e r-у увреда је »противправна радња, која напада моралну вредност лица изјављивањем непризнавања исте«.³ Према O l s h a u s e n-у увреда је изјава, која садржи вређање части једног лица«.⁴

Последња дефиниција каже само, да увреда има за објекат част, а ништа ближе о њеној суштини. H ä l s c h n e r-ов појам увреде је погрешан зато, што он схвата част искључиво као моралну вредност (в. § 2). Мишљење v. B a r-ово има, видело се је већ, за последицу немогућност увреде душевно болесних лица и малолетника, који не разуму значај увредљивих речи.

Претежно заступљени појам увреде је једини, који је тачно погодио суштину овог кривичног дела, али се мора ипак у неколико исправити. Истина је на име, да је увреда обично изјава свог омаловажавања извесног лица. Но, као што је већ L i e r m a n n умесно приметио, има случајева, у којима несумњиво постоји увреда, али где извршилац не мора изражавати својом изјавом своје сопствено омаловажавање.⁵ Тако кад једна јавна женска назове извесну жену »курвом«, она тиме не изражава своје сопствено омаловажавање исте. Исто тако кад А пољуби извесну женску, која му се допада, или кад изазива извесно лице на противприродни блуд. »Једва се може сумњати, вели L i e r m a n n, да и у овим случајевима постоји

¹ Тако v. L i s z t § 95 III 1, § 96 I, L i e r m a n n 262, F r a n k § 185 I, M e y e r - A l l f e l d § 78 I, O p p e n h o f f § 185, 1, M e r k e l § 110. Уп S a u e r 79. Тако и К. С. 1921. Бр. 1778 (в. Н. § 213).

² 83, 86.

³ 2 164.

⁴ § 185, 1.

⁵ 263.

увреда, али је такође извесно, да овде врло често извршилац не изражава ни најмање сопствено омаловажавање, да он напротив, као у поменутих примерима, своју »љубав« ка дотичној женској на такав начин може изјавити. Па ипак се *Liermann* необјашњиво није користио овим случајевима ради исправљања оне дефиниције увреде, већ исту задржава, а поменуте случајеве сматра као изузетке. Дефиниција једног појма мора међутим бити таква да обухвата све случајеве, били они обични или изузетни. Зато, задржав остале елементе поменуте дефиниције, ми схватамо увреду пре свега као изјаву, којом се **према схватању публике** изражава омаловажавање извесног лица од стране изјављивача. Довољно је дакле за појам увреде, да публика схвата изјаву, учињену према извесном лицу, као изјаву, којом се изражава омаловажавање овог лица од стране изјављивача, другим речима без значаја је то, да ли том изјавом извршилац изражава своје сопствено омаловажавање.

Но с овим још није дата потпуна дефиниција увреде. Треба да постоје још два елемента, које сви писци пропуштају да наведу у дефиницији, ма да их подразумевају и на засебном месту расправљају. Кад би на име А учинио извесну изјаву омаловажавања према лицу Б, али га нико па ни Б није чуо, онда не може бити говора о кривичном делу увреде, и ако би се његовим признањем утврдило, да је учинио такву изјаву. Потребно је дакле и то, да је изјава омаловажавања сазната од неког. Сем тога потребно је још, да се изјава омаловажавања односи на једно одређено лице.¹

На основу горе реченог увреда је према нама изјава, којом се према схватању публике изјављује омаловажавање једног одређеног лица од стране изјављивача, и која је сазната од некога. Да би било увреде, треба на тај начин према нама да постоје следећи елементи²:

1° Изјава омаловажавања.

2° Изјава треба да је таква, да се од публике схвата као изјава омаловажавања.

3° Изјава омаловажавања треба да се односи на једно (или више) одређено лице.

¹ В. § 6 § IV за примедбу *Sauer*-ову против наше дефиниције у погледу овог елемента.

² Сви ови елементи скупа сачињавају основни елеменат увреде: проузроковање повреде части једном људском радњом. Ово је проузроковање предвиђено у казненем закону (§ 213 к. з. и чл. 52 зак. о шт.), а разуме се по себи, да мора бити противправно и одговарати условима инкриминације. Само за једну врсту увреде потребан је један специјалан услов инкриминације, те ће зато о њему бити говора код дотичне врсте увреде (в. увреда страног државног поглавара § 11 IV).

4° Изјава омаловажавања треба да је сазната од неког.

О сваком од именованих елемената биће засебно говора у §-у 6.

§ 6. Елементи увреде.

§ I. Изјава омаловажавања.

А. Изјава.

Изјава је саопштавање извесне чињенице. То се саопштавање пак може извршити на разне начине. И ако нису изрично именовани, они су наговештени у § 213 к. з., где се вели: »Ко речима или делом спрам другог таково што учини...«, док у пројекту нису наговештени (§ 291: »Ко увреди...«). Изјава се на име може учинити:

1° Усмено (т. зв. вербална инјурија). Под усменом изјавом има се разумети свако пуштање гласа, било оно артикулисано или не¹. Тако усмена изјава се може састојати у узвицима, звиждању, подражавању животињских узвика. Ако се изјава састоји у изговарању речи, ове не морају бити изговорене с нарочитом артикулацијом. Довољан је тон обичне конверзације.

2° Писмено (такође вербална инјурија). Ако је писмено штампана ствар, онда важи Закон о штампи (в. § 11).

3° Гестом, т. ј. разним знацима (т. зв. симболичка инјурија), н. пр. одмеравањем лактом, прављењем магарећих ушију, гестом руке, који представља, да је А нешто придигао, изношењем скаредних слика пред женскама итд.

4° Представљањем у слици (такође симболичка инјурија), нарочито карикирањем. Ако је представљање извршено штампањем, онда важи Закон о штампи (в. § 11).

5° Делом (т. зв. реална инјурија). У § 213 к. з. схваћено је »дело« шире, но што би то требало. На име пошто се ту поред »речима« вели само још »или делом«, то се као »дело« морају сматрати и гест као и представљање у слици. На тај начин се по к. з. мора разликовати између »дела« у ширем смислу, које обухвата и ове две врсте симболичке инјурије, и »дела« у ужем смислу, који се појам има овде да утврди и који ће важити и за пројекат к. з.²

»Дело« у ужем, правом смислу те речи је садашњи напад на тело³. Тако било би дела, довољног за увреду, кад би А пољубио, голицнуо, уштиную какву женску.

¹ Уп. *Garçon* art. 222—225, п. 54, *Garraud* 4317.

² У § 185 немачког к. з. се под »*Tätlichkeit*« разуме само »дело« у овом, ужем смислу.

³ Уп. *v. Liszt* § 96 I, *Frank* § 185 IV, *Liermann* 311. *Meyer-Allfeld* § 78 II.

»Дело« се може састојати и у телесним повредама и злоставима, и онда постоји идеални стицај телесне повреде одн. злоставе и увреде.¹ »Дело« се може даље састојати и у шамару и ђушању. Ове две делатности су предвиђене као иступи у § 357 т. 1 к. з. Ценић се због тога налази у сумњи, да ли се за шамар и ђушање има казнити увек само на основу § 357 т. 1 или се напротив они могу квалификовати и као увреда, те да се извршилац има казнити само на основу § 213, пошто је овај законски пропис строжији од § 357 т. 1.² Као што је и сам Ценић приметио, тврђење, да се има искључиво применити § 357 т. 1, има за последицу, очигледно неправедну, то, да би се на основу § 213 казнио затвором до четири месеца онај, који би неког опсовао или га назвао магарцем, а само затвором до двадесет дана на основу § 357 т. 1 онај, »који би другом јавно шамар пришио, или би га тако ударио, да овај о земљу лупи, и то још с намером, да га с тиме понизи или увреди«. Несумњиво је дакле, да се и ђушање као и шамар могу према околностима оквалификовати и као увреде, нпр. кад су учинени на јавном месту.³ Онда ће бити у идеалном стицају увреда с иступом из § 357 т. 1, и сходно § 68 к. з. има се применити искључиво § 213 к. з.⁴

Спорно је, да ли је за појам дела потребан додир тела или је напротив довољан покушај додир тела. Из појма »дела«, који смо ми усвојили, излази, да је довољан и покушај додир тела. »Дело« је на име напад на тело, а напад постоји и онда, кад је додир само покушан, кад је н. пр. А покушао, да пољуби девојку Б, али је био спречен, или кад је замахнуо руком на Б и био спречен, да га ошамари, или је промашио.

Неки схватају међутим »делом« (»Tätlichkeit«) као телесно дејствовање на извесно лице.⁵ Зато је према њима потребан додир тела. Очигледно је, да је ово гледиште на штету добра части. Кад А замахне руком на Б да би га ошамарио и буде спречен, несумњиво је, да је тиме изјавио непоштовање лица Б, а то је довољно за увреду.

У § 185 немачког к. з. увреда »делом« учињена сматра се као квалификована увреда, те је већа казна прописана. Срп. к. з. и с.х.с. пројекат не чине међутим разлику међу средствима, којима је увреда извршена, али је несумњиво, да извршење »делом« треба да служи као отежавајућа околност.

¹ Према Binding-у (1 34) било би само увреде (§ 185), кад би А ђушио, ошамарио Б.

² 560.

³ Према пруском к. з. телесне повреде и злоставе у опште не могу се квалификовати као увреде. § 213 срп. к. з. је позајмљен из баденског к. з., а према овом и тешке повреде и злоставе могу бити и увреде у исто време. Тако Frank § 185 IV, Meyer-Allfeld § 78 II.

⁴ В. Истипи § 7 I 1 за § 357 т. 1 к. з.

⁵ Тако Olshausen § 94, 2, § 185, 9, Binding 1171, Halschner 2 765. Прот. Frank § 185 IV, Liszt § 96 I, Meyer-Allfeld § 78 пр. 12.

Б. Омаловажавање.

Изјава је омаловажавајућа, кад се састоји у потцењивању или порицању (непосредном или посредном) једне од оних вредности, које сачињавају част. Наиме, као што је већ речено, свакој од вредности, које сачињавају част једног лица, одговара у истој мери уважење, које дотично лице има или бар треба да има на основу те вредности код својих суграђана па према томе и код изјављивача. Према томе кад се потцењује или пориче једна од тих вредности, тим самим се од изјављивача потцењује одн. пориче и важење, које њој одговара или треба да одговара код изјављивача, важење н. пр. у моралном погледу, ако је то морална вредност, другим речима тим самим дакле изјављивач од своје стране омаловажава лице, чија је част у питању. Тако било би омаловажавајуће изјаве, кад би А рекао у писму лицу Б, да није довољно моралан човек (потцењивање моралне вредности), или да је неморалан (порицање моралне вредности), или да је идиот (порицање интелектуалне људске вредности).¹

Потцењивање одн. порицање вредности у питању (другим речима изјава омаловажавања) може бити или непосредно или посредно. Оно је непосредно, кад се изјавом и зрично потцењује или пориче ова или она вредност. Ово би био случај, кад би н. пр. А рекао лицу Б, да је неморалан или врло мало моралан човек, или да је невоспитан, бескарактеран, непоштен, или да је човек неприродних полних нагона. Оно је пак посредно (т. зв. посредна увреда), кад се у изјави само прећутно пориче ова или она вредност, другим речима кад је изјава таква, да се из ње само путем закључивања изводи порицање одн. потцењивање извесне вредности.² Ово би био пре свега случај, кад би А рекао лицу Б, да је подлац, улизица, кукавица, дивљак, педераст, да пати од те и те венеричне болести, да је извршио силовање, да је украо извесну ствар, да је браколомник итд., или кад би А послао лицу, на које се сумња, да је извршило крађу обијањем, слику, која представља неког обијача. То би даље био случај, кад би А ђушио или

¹ Према томе кад дефинишемо увреду као изјаву омаловажавања, ту одређујемо самим тим однос ове дефиниције ка појму части, који смо раније (§ 2) дефинисали. Замерка, коју Sauer (65 прим. 1) чини у том погледу нама и осталим, појављује се на тај начин, у колико је у питању наше схватање изјаве омаловажавања, као неумесна. Он сам схвата, као што се је видело, објекат увреде друкчије (в. § 3, 4^о) и с обзиром на то дефинише увреду као »изјаву, која је на то управљена, да се с другим поступа незначније, но што одговара његовој части« (71). — Неки употребљавају израз »изјава непоштовања« (Ausdruck der Nichtachtung) место израза »изјава омаловажавања« (Ausdruck или Kundgebung der Missachtung). Тако v. Liszt § 95 III 1. Но израз непоштовање је незгодан, јер би изашло, да је свако пропуштање уважавања увреда (в. § 7).

² Уп. Sauer 86.

ошамарио лице Б, или кад би га опсовао, карикирао, или кад би се према њему непристојно понашао (уштиную извесну женску, н. пр., или јој намигнуо) или се с њиме грубо шалио и т. д.

Као што се види из првог случаја прећутног потцењивања одн. порицања извесне вредности, увреда се може састојати и у навођењу чињеница или дела, дакле у једној од оних радњи, којима се извршује клевета (в. клевета, § 8). Питање се према томе појављује, чиме се разликује увреда од клевете. Да би се на ово питање одговорило, треба разликовати пре свега између увреде и клевете по к. з. и увреде и клевете нанете путем штампе, затим између тврђења чињеница и дела у присуству само оног лица, коме се оне приписују, и тврђења истих у присуству трећег лица :

1^о к. з. — Према к. з. изношење чињеница не може бити клевета, већ само изношење дела. Према томе изношење чињеница, које нису »дела«, биће увек увреда, наравно под условом, да се тиме изражава омаловажавање (н. пр. тврђење, да је А дивљак). Што се тиче изношења дела, оно ће бити искључиво увреда пре свега онда, кад је дело истинито (кад би н. пр. А казао лицу Б у једном друштву, да је живео с том и том девојком, а ово је истинито), сем ако доказивање није по § 212 к. з. допуштено, у коме ће случају ипак постојати само клевета (в. § 8 § II); затим и онда, кад је дело неистинито, али је саопштено једино ономе, чије је дело (кад би н. пр. А казао лицу Б на само, да му је украо извесну ствар). У противном случају, т. ј. кад је дело неистинито, ако је изношење извршено пред другим којим лицем, може бити само клевете, евентуално и увреде, јер се онда поглавито ствара подлога код трећих лица за »мржњу« и »презрење« (§ 210 к. з.), а евентуално само узгред изјављује омаловажавање од стране оног, који чини изјаву.

2^о З. о. шт. и прој. к. з. — Према овом закону изношење како дела тако и чињеница може бити клевета (чл. 52), а тако је и према пројекту (§ 295: »што год неистинито«). Ово изношење би могло бити увреда само онда, кад су »дело« и »чињеница« истинити, сем ако доказивање није допуштено по чл. 61 з. о. шт., односно по § 305 прој. (в. § 8 II.). Тако могло би бити увреде, кад би А назвао у једном новинарском чланку лице Б педерастом, и он је то у ствари, или кад би га назвао лоповом, и он је истина био осуђиван за крађе. Међутим према тексту чл. 52 з. о. штампи у овим случајевима не би никад могло бити увреде, јер према њему увреда постоји онда, кад се употреби »погрдан« израз и т. д. а не наводи се »никаква чињеница«. Ово је несумњиво нетачно, јер и у овим случајевима може бити изјављено омаловажавање, те се има сходно духу закона узети, да се ту мисли на навођење неистините »чињенице«.

За питање, да ли једна изјава садржи омаловажавање лица, на које се односи, меродавна је част овог истог лица. Другим

речима да би изјава била омаловажавајућа за ово лице, она се треба да састоји у потцењивању одн. порицању вредности, које ово лице има. Отуда једна изјава може бити омаловажавајућа за једно лице, а за друго не (в. § 2). Тако судски рачуновођа се не би омаловажавао, кад би му А казао, да је незналица у праву, док би напротив било омаловажавање, кад би то рекао једном судији. О овом се моменту води рачун изрично у § 213 к. з., где се вели »и у опште по стању лица«.

Из овога се види, да у погледу лица нема т. зв. апсолутних увреда, т. ј. изјава, које су увек изјаве омаловажавања, већ само релативних.¹ Таквих увреда нема ни у погледу самих изјава. Тако и по изгледу најгора изјава може немати карактер увреде. То може бити случај н. пр. онда, кад је у шали учињена (в. ниже 4^о за шегачење), или с обзиром на личне односе између изјављивача и лица, према коме је управљена, или с обзиром на прилику, у којој је учињена.²

Изјава се може састојати и у саопштавању изјаве омаловажавања, коју је неко учинио против извесног лица, у саопштавању дакле већ нанете увреде. И таква изјава се може према околностима квалификовати као изјава омаловажавања, т. ј. и она може бити увреда.³ Тако то би било случај, кад би А рекао лицу Б: »Теби је В већ казао, да си магарац«. Кад се не види из начина понављања, да се туђа изјава одобрава, постојање увреде зависиће од околности, под којима је понављање туђе увреде учињено и од личних односа.⁴

И условна изјава може бити изјава омаловажавања, т. ј. увреда. То ће бити случај онда, кад се могућност испуњавања услова у питању приписује одређеном лицу и испуњавање тог услова је противно појму части. Но условна изјава је онда безусловна, садашња изјава омаловажавања, безусловна увреда дакле, јер је условна изјава увреда, само у колико се једном лицу приписује могућност испуњавања онаког услова.⁵ Другим речима ако условна изјава може бити увреда, условна изјава омаловажавања, т. ј. условна увреда је немогућа. Условне изјаве, која би могла бити безусловна увреда, било би н. пр. онда, кад би А рекао лицу Б: »Ако обесчастиш ову девојчицу, прекинућу све односе с тобом«.

¹ Уп. John Z 1 295, Hälschner 2 179, Meyer-Allfeld § 78 I.

² Уп. Meyer-Allfeld § 78 I, Binding 1 150, Wachenfeld § 94 III.

³ Уп. Frank § 185 III, Meyer-Allfeld § 78 II, Sauer 87.

⁴ Уп. Sauer 88 пр. 1. v. Bar (146) узима, да тада у опште нема увреде.

⁵ Уп. v. Liszt § 96 пр. 1, Knoblauch Die Nötigung zur Arbeitseinstellung (1894) 37, Liepmann 328, Meyer-Allfeld § 78 II, Sauer 87.

Изјава омаловажавања против извесног лица може бити и посредиоучијена. То ће бити случај онда, кад је изјава управљена против части лица А, али истовремено погађа и част лица Б.¹ Тако било би посредне изјаве омаловажавања за жену Б, кад би ко назвао копилетом њеног сина. У старијој књижевности и ово се означава као посредна увреда.

За постојање изјаве омаловажавања равнодушно је то, да ли вредност, која се пориче или потцењује, заиста постоји или не, и да ли је у случају, кад она не постоји, кривица за то до лица, против којег је изјава управљена.² Тако ко би рекао у ствари сифилистичном лицу у извесном друштву, да је сифилистичан, могло би се то сматрати према конкретним околностима као изјава омаловажавања. Тако исто било би изјаве омаловажавања, кад би А рекао на извесном балу у друштву некој у ствари ружној дами, да је страшно ружна.

Као што се видело (§ 3), част унутарња се може повредити. Али из појма изјаве омаловажавања излази, да за постојање увреде није потребно, да је част заиста повређена, па чак ни то да је угрожена (конкретна опасност) или могла бити уgroжена (апстрактна опасност). Увреда је према томе једно од оних кривичних дела, где је могућност повреде части, њеног заштитног објекта, т. ј. опасност по част, не појамно обележје, већ само законодавни мотив инкриминације (в. П. Д. § 165 I). Кривично дело увреде постоји дакле без обзира на то, да ли је изјавом омаловажавања част била угрожена или чак повређена, те суд нема у конкретном случају да испитује постојање опасности или чак повреде части.

У књижевности се, као што се је видело (§ 3), објекат увреде обично друкчије одређује. Разлог (несвесни) за то је превиђање постојања кривичних дела, где је опасност по заштићено добро само законодавни мотив инкриминације, а не појамно обележје. Претежно гледиште, од ових писаца заступљено, је, да је увреда кривично дело угрожавања објекта од њих одређеног, н. пр. уважања³, а неки чак узимају, да је она кривично дело повреде.⁴ Јасно је међутим, кад се има на уму особеност објекта увреде од њих одређеног, да ово кривично дело може постојати према околностима чак и онда, кад није било ни апстрактног угрожења. Н. пр. постојање, кад А увреди

¹ Уп. Liermann 327, Meyer-Allfeld § 77 IV 5, Sauer 88.

² Уп. Hess 24.

³ Тако н. пр. Kohler I 10 (апстрактно угрожење), Liermann 232, Frank § 185 I (који с обзиром на то дефинише увреду као »радњу, која је подобна да изазове утисак неоправданог омаловажавања једног лица«).

⁴ Тако v. Liszt § 95 III 1 (налазећи последицу у сазнању изјаве од некога, што у ствари нема никакве везе с објектом), Wachenfeld 353 (налазећи последицу у психичком болу, кога у ствари не мора бити, и ако има изјаве омаловажавања).

Б у четири ока.¹ Отуда су се неки потрудили, да пронађу неки објекат, који се мора увек повредити изјавом омаловажавања. Тако према Meyer-Allfeld-у што се увредом »увек« повређује и зато се појављује као »прави нападни објекат увреде«, то је »стварно стање, према коме се једном лицу ни од које стране не ускраћује признање његове части (т. ј. његове достојности уважавања), тако рећи несужено поседовање спољне части«.² То исто чини и Sauer, чији је појам части већ наведен (§ 3, 4⁰).³

Има неколико случајева, где може бити спорно, да ли постоји ожаловажавање, да ли према томе може бити увреде:

1⁰ Изговарање непристојних речи и псовања пред женскињем. — Овде се мора узети, да може бити омаловажавања, т. ј. увреде, јер је могуће, да онај, који тако што чини, тиме прећутно изјављује своје потцењивање или чак и порицање моралне вредности дотичне женске.⁴ Да ли ће пак оваквим поступком бити изражено омаловажавање или не, зависи од одношаја дотичног лица са женском у питању, као и од тога, да ли је то јавна проститутка или не.⁵

Изговарање непристојних речи и псовање у присуству мушких, било од стране мушкараца било од стране женских, не може се сматрати ни у ком случају као изјава омаловажавања, па ма се лица у питању срдила због таквог поступка.⁶

2⁰ Излагање фотографије узете у незгодном положају. — Овим се може изјавити омаловажавање, те према томе нанети увреда, јер онај, који тако што чини, тиме прећутно изјављује своје потцењивање или и порицање људског достојанства фотографисане особе, или можда још и њене моралне вредности. Тако је немачки Reichsgericht нашао увреду у излагању на продају слике извесне женске фотографисане без њеног знања у костиму за купање. Могло би се узети, вели се у одлуци у прилог исте, да се је дотична особа драговољно фотографисала, и да је с њеним пристанком фотографија изло-

¹ Уп. Meyer-Allfeld § 77 III, Sauer 65.

² § 77 III.

³ 65 и сл.

⁴ Liermann то образлажава на следећи начин (268): »Традиција и културно васпитање су подигли, вели, тако јак заштитни бедем против јавног излагања животињских и сексуалних функција, да већ неумесно опомињање на исте у срамној форми од стране једног мушкарца може довести до закључка: женска, којој се сме тако што рећи, није је вредности и сексуално је оскврњена«.

⁵ Према v. Bar-у (121) се такав поступак само онда има схватити као омаловажавање, кад му је био циљ, да присутну пристојну женску означи као лице, »које је особито квалификовано да тако што слуша«. Но овај је критеријум субјективне природе. Питање о постојању увреде не може бити стављено у зависност од циља лица у питању.

⁶ Уп. v. Bar 121.

жена на продају, а то би могло »бацити сумњиву светлост на осећање стида и моралност дотичног лица и тешко га оштетити у поштовању код других».¹

3⁰ Ругање, подсмеване. — Овде је врло тешко подвући границу између случајева, кад постоји омаловажавање, од осталих. »Може се, вели умесно Liermann, препоручити законодавцу и судији, да буду уздржљиви у кажњавању за таква ругања, пошто су она врло често корисно средство у борби против глупости, и пошто сувишност у кажњавању може само повећати наклоност ка претераној осетљивости». Он је поделио у три групе случајеве, у којима се има узети, да постоји омаловажавање. »Ругање је увреда, вели, прво онда, кад се оно има квалификовати као непристојно поступање, затим онда, кад се оно може свести на прекоре моралне природе, и најзад онда, кад оно у себи садржи изјаву, да исмејавани нема својстава потребних за његов положај».² Ово набрајање случајева, где има увреде, тачно је, али није исцрпно. Има још случајева, где се ругање има схватити као омаловажавање. Тако то ће бити случај онда, кад је исмејавање у новинама учињено или на јавном месту. У опште критеријум је немогуће теоријски поставити. Све зависи од конкретних околности, под којима је ругање извршено, нарочито од одношаја између подсмеваоца и подсмеваног и од места и друштва, где је ругање извршено. Једном речју ово је једно фактичко питање, о коме суд има у сваком конкретном случају да решава.

Све што је речено важи наравно и за случај, кад је ругање извршено средством карикатура.

Према Kohler-у ругање је само »грубост«, али никад увреда.³ Ово схватање је последица његовог појма части. Ругање није управљено против моралне вредности, која према њему једина сачињава част. Исто овако и Binding, који убраја ругање у т. зв. псевдо-увреде (»Pseudo-Beleidigungen«).

4⁰ Шегачење. — Кад се шегачење појављује као омаловажавање, зависи од конкретних околности, под којима се извршује, те је на тај начин ово једно фактичко питање. Тако ако је лице, с киме се А шегачи, његов друг, и ако то чини у њиховом заједничком друштву, шегачење се не може квалификовати као омаловажавање, већ као једно средство за увесељавање. v. Barg вели, да ће шегачење бити увреда, кад се дотичном хоће тиме да назначи, да је он једно ништавило, једна

врста нуле (»ein nicht zu beachtendes Nichts, eine Art Null«)¹. Он наводи за пример размену обуће хотелских гостију, остављене пред вратима ради чишћења, склањање одеће извесне женске, која се купа. Liermann умесно тврди, да наведени примери v. Barg-ови нису такви, да се из њих може извести онај закључак, »јер се, вели, такве шале чине у намери, да се себи прибави увесељење претпостављеном збуњеношћу других, дакле у сасвим другој намери, но што v. Barg то узима».² Но без обзира на ово критеријум v. Barg-ов није довољан. Има случајева, где се шегачење појављује као омаловажавање, и ако се њиме неће да каже, да је лице у питању ништавило. Тако биће увреде, ако се шегачење врши на рачун полне вредности извесног лица, а порицати или потцењивати ову вредност не значи сматрати лице у питању за ништавило у опште. Иста примедба важи и против критеријума Frank-овог, према коме је шегачење увреда онда, кад чини утисак, као да се дотично лице сматра за друштвеног члана мање вредности.³

5⁰ Проста повреда учтивости и обзира. — Према Liermann-у она није никад увреда, »чак и кад се је извршила с намером, да се дотичном изјави непоштовање«, јер се, вели, не могу сматрати као напад на част такве изјаве, које непристрасног пресуђивача само на закључак наводе: »извршилац је неваљалац».⁴ Истина је, да је ово чест случај, али је тако исто могуће, да је онаква повреда омаловажавање и према схватању публике (в. § II), дакле објективно. Тако, објективно, не би било омаловажавања, кад се не крије своје негодовање према једном дилетантском представљању на позорници, кад се нетактично и без пијетета побијају предрасуде заступника једног застарелог гледишта, кад се безобзирно упада у реч некоме⁵, али ће га бити, ако би А своје негодовање према лицу Б изразио у његовом присуству на бруталан начин у извесном друштву, н. пр. плувањем о под показујући главом на њега итд.

6⁰ Алузија и паралела. — И алузија и паралела могу сачињавати увреду, под условом наравно, да се може познати, да се оне односе на једно одређено (в. § III) лице⁶. Kohler неумесно тврди, да алузија и паралела не могу садржавати увреду, кад се изрично не нагласи, да се оне односе на једну личност из садашњости⁷.

7⁰ Изјава субјективног мишљења. — И оваква изјава може бити увреда, јер и она може бити изјава омалова-

¹ В. Liermann 268. Према њему је потребно, да је фотограф био свестан оног закључка. Но о томе да ли је ово потребно или не, може бити говора само онда, кад се има утврдити, шта је потребно за појам кривца.

² 270.

³ 32.

¹ 90.

² 270.

³ § 185 I 2 а.

⁴ 271.

⁵ Примери наведени од Liermann-а 271.

⁶ Уп. Olshausen § 185, 8, Sauer 86 (посредна увреда).

⁷ 18.

жавања. Тако не би било увреде, кад би А изјавио своје мишљење, да је понашање лица Б у овој или оној прилици било нетактично, да је овај или онај његов поступак знак тврдичлука или распикућства, сујете. Могло би је пак бити, кад би изјавио своје мишљење, да је оно понашање лица Б варварско, протачко или да је овај или онај његов поступак знак кукавичлука¹.

§ II. Схватање изјаве као изјаве омаловажавања од стране публике.

Није довољно за постојање увреде то, што би изјављивач схватао своју изјаву као изјаву омаловажавања, јер је, као што се видело (§ 5), могуће, да она и поред свега тога није увреда, кад се о б ј е к т и в н о посматра. С друге стране видело се је, да је могуће, да изјављивач не схвата своју изјаву као изјаву омаловажавања, па ипак да је она у ствари увреда, кад се о б ј е к т и в н о посматра. Тај објективан критеријум за испитивање, да ли је ова или она изјава изјава омаловажавања, је схватање п у б л и к е, ј а в н о г м н е њ а дакле.² Само се онда дакле изјава извесног лица, управљена против другог лица, има сматрати као изјава омаловажавања од стране оног лица против овог другог, кад је јавно мњење сматра као такву. Као представник тог јавног мњења пак мора се сматрати с у д.³ О појму публике в. § 8 § IV.

У § 213 к. з. се јавно мњење изрично означава као критеријум. У њему се на име вели: »Ко речима или делом спрам другог таково што учини, што се по општем мњењу и по правима народа као бешчешће и грдња, и у опште по стању лица, као увреда части појављује«.

Из горњег излази, да је без значаја за постојање увреде то, да ли онај, против којег је увреда управљена, осећа исту као увреду. Довољно је, да је изјава, објективно посматрана, омаловажавајућа. Према v. B a g-у је међутим потребно, да је оно лице осећа као увреду, пошто он схвата увреду као проузроковање душевног бола.⁴

S a u e r вели поводом нашег уношења у појам увреде овог елемента, да се ми задржавамо на »схватању публике«, а треба међутим да се узму у обзир и особена гледишта кругова, у којима се догађа изјава.⁵ Ово се међутим по себи разуме, пошто је већ примећено, да нема апсолутних увреда. Али се у том погледу не може поставити неко правило, као што то покушава S a u e r, већ све зависи од конкретних околности и

¹ Уп. v. B a g 112-113.

² Уп. v. B a g 84 и сл.

³ Зато се погрешно дефинише од неких увреда као изјава »сопственог« омаловажавања. Тако н. пр. M e r k e l 291, v. L i s z t § 95 III 1. Уп. M e y e r - A l l f e l d § 78 I пр. 2, S a u e r 79. — Тако и K. C. o. c. 1921. Бр. 1778 (в. Н. § 213).

⁴ 85. Тако W a c h e n f e l d 353.

⁵ 81.

личних односа. Према њему на име се има узети за одлучујуће гледиште круга, коме припада увређени.¹ Но и он сам на крају признаје, да конкретне околности могу налагати одступање од овог принципа (н. пр. време и место изјаве као и околност, да је извршилац потпуно непознат нападнутом и да је његовим сопственим гледиштима потпуно стран). Тако ме једно образовано лице може, вели, извесном изјавом увредити, док не скитница. Увек се има питати према њему, како би круг увређеног схватио изјаву с обзиром на конкретне околности. Правично је међутим ићи и даље и узети, да се има питати и то, како би схватио изјаву круг увредиоца с обзиром на конкретне околности.

§ III. Одређеност лица, на које се односи изјава омаловажавања.

За постојање увреде није потребно, да је у изјави и м е н о в а н о лице, на које се она односи, као ни то, да је оно изјављивачу лично познато. Тако може се нанети увреда непознатом писцу једног новинарског чланка. Али ако ово није потребно, то не значи, да се може нанети увреда, у кривично-правном смислу ове речи, лицу, које се не може ни по чему одредити. Нужно је напротив, да је то ј е д н о о д р е ђ е н о лице (persona certa), т. ј. лице, које се може према околностима познати, ако није именовано у изјави. О увреди не може према томе бити говора, кад се ово лице не може познати.² Тако кад би А дошао у извесно место и узвикнуо »М. Н. је скитница«, увреде нема, ако се не може утврдити, ко је тај М. Н.

На основу реченог има се решити питање, да ли се појединац може увредити под колективним означањем, т. ј. изјавом, која је по форми управљена против већег броја индивидуално неодређених лица или против једне колективне личности. Појединцу се на име може нанети увреда колективним означањем, ако се само може утврдити, да се изјава омаловажавања односи на једно о д р е ђ е н о лице. Тако кад би А рекао у присуству једног официра, да су с. х. с. официри кукавице, или у присуству једног судије, да су судије у Краљевини С. Х. С. несавесни људи, могло би бити увреде за присутног официра одн. судију, ако се само из конкретних околности може увидети, да се она изјава лично на њега односи. Ако пак ово није случај, онда се ниједан официр, ниједан судија не би могао објективно сматрати за увређеног, јер је претпоставка, да се увредљиве изјаве под колективним означањем чине са и з у з е ц и м а, тако да сваки официр, сваки судија може за себе рећи, да је онаква изјава управљена против других, а

¹ 82 и сл.

² Уп. M e y e r - A l l f e l d § 77 IV 6, C h a u v e a u H é l i e 7 144.

не против њега.¹ Друкчије би било само онда, кад би сам изјављивач изузео извесног одређеног официра или судију или више њих. Тада би се имало узети, да је сваки од неизузетих појединачно увређен, те би сваки могао подићи тужбу. Тако исто и онда, кад би изјављивач рекао, да су сви с.х.с. официри без изузетка кукавице, одн. да су све с.х.с. судије без изузетка несавесни људи.²

У чл. 55 ал. 1 з. о шт. прописано је међутим за клевету (не и за увреду), да је сваки појединац, обухваћен колективним означањем, оклеветан онда, кад се не може одредити лице, на које се оно односи (као и немачки Reichsgericht, в. ниже прим.1). Но додато је, да ће по свима тужбама суд изрећи »једну пресуду«. Додато је уједно у погледу доказивања, да у случају изношења или доношења неистинитих чињеница (»оклеветан«, како се ту вели погрешно) против целог једног реда физичких (н. пр. судија) или правних (н. пр. добротворних женских друштава) лица обухваћених колективним означањем, клевета не постоји, ако оптужени докаже, у колико је доказивање допуштено, »да је за ма које лице истинито оно, што је у нападу изнето«.

Могуће је, да се изјава омаловажавања изрично односи на једно лице, али да се не може утврдити, које је то лице. Тако то би био случај, кад би А довикнуо извесној гомили људи, да је један од њих магарац. Овде не би било увреде, јер недостаје један њен елеменат. Слажући се с тиме, да се овако мора узети *de lege lata*, Binding ово критикује *de lege ferenda*. Право привилегије, вели он, увреду с намерним прећуткивањем лица на тужбу овлашћеног, која се може нанети како из кукавичлука, тако и из рафиниране пакости или из оба мотива, и зато се ово правно стање, продужује Binding, с правом оштро кори особито од лица, којих се оваке увреде тичу. Овде постоји, вели он, увреда, и да извршилац исте не би остао некажњен, треба да се истрага и суђење

¹ Уп. v. Liszt § 95 II, Binding 143, Frank § 184 в III, Liermann 349, Olshausen § 185, 10 в, Kohler 144, Merkel 290, v. Bar 196. — Немачки Reichsgericht Rsprech. 1 292 узима, противно општем мишљењу, да је сваки појединац увређен онда, кад се не може одредити лице, на које се изјава односи, под условом, да се по закону за њих подиже тужба од стране једног лица или надлештва као заступника њиховог (тако и Meyer-Altfeld § 77 пр. 24, додајући, да су такви случајеви врло ретки). Аргументација је очигледно погрешна. Питање, да ли постоји увреда, је независно од тога, ко подиже тужбу.

² Према v. Bar-у овде не би било увреде за појединце. Противно схватање било би, вели (197 пр. 166), чисто формалистичко, противречило би стварном дејству изјаве, које се састоји у томе, што се овим додатком, апсолутно невероватним, дискредитује и смешним чини цело тврђење. Али ово је без значаја за постојање увреде. Она постоји, чим има изјаве омаловажавања против једног одређеног лица, и ако је ова изјава смешна и тврђење у њој садржано невероватно.

врши по званичној дужности у тим случајевима, као и у опште онда, кад је изјава омаловажавања учињена под колективним означањем, а не зна се лице, на које се односи¹. Ово тврђење Binding-ово је у противности с појмом кривичног дела увреде. Част постоји само у толико, у колико постоји личност, коме она припада. Она је дакле једно добро чисто лично природе. Према томе је немогуће тврдити, да је част повређена, и у исто време да се не зна личност, којој она припада, као што би то био случај у горе наведеним примерима, кад би се усвојило мишљење Binding-ово. Но ово не значи, да би онакав изјављивач омаловажавања остао увек некажњив, т.ј. да у оним случајевима не би никад било увреде. Раније се је на име видело, да пасивни субјект увреде може бити и колективно лице. Према томе ако би се изјава омаловажавања под колективним означањем односила по форми на такво једно лице, а не би се могао одредити појединац, против којег је она у ствари управљена, изјављивач би био кажњен за увреду нанету оном колективном лицу. Тако војска би била пасивни субјект увреде, ако би А казао у једном новинарском чланку, да су с.х.с. официри кукавице, а не би се могло утврдити, да се ова изјава односи на једног или више одређених официра.

§ IV. Сазнање изјаве омаловажавања.

Да би било увреде, видело се је, да је поред осталог потребно и то, да је изјава омаловажавања некое непосредно дошла до знања. На име потребно је, ако је изјава усмена, да ју је неко чуо, ако је симболичка или »делом« учињена, да ју је неко видео, ако је писмена, да ју је неко прочитао. Не би према томе било увреде, ако би н. пр. усмена изјава била учињена на неком страном језику, који нико од присутних није разумео, или ако би А, у свом кабинету усамљен, изговорио какав омаловажавајући израз против Б (монолог). Према неким не би било увреде чак ни онда, кад би А у свом породичном кругу учинио омаловажавајућу изјаву противу Б², а према неким чак ни онда, кад би А учинио омаловажавајућу изјаву противу лица Б у присуству лица, с којима је у тако блиском односу, да се изјава може сматрати као монолог³. Но за овако сужавање заштите части од увреде нема никаквог разлога. Тврђење, да се изјаве у питању имају сматрати као монолог, неоправдано је, јер за постојање увреде је равнодушно то, да ли ће лице, коме је изјава омаловажавања непосредно дошла до знања, исту дру-

¹ 143.

² Тако Kohler 19.

³ Amann Badische Annalen 38 40.

гима саопштити или не, а у осталом нема никакве гаранције, да чланови породице одн. блиска лица то неће учинити.

Као што се из реченог види, за постојање увреде није потребно, да је изјава омаловажавања дошла до знања онеме, против кога је она управљена, а још мање онеме, на кога је изјава управљена. Увреда је дакле свршена у тренутку, кад је изјава омаловажавања дошла непосредно до знања ма коме лицу. Тако ако је изјава у питању учињена на једној отвореној дописној карти, увреда би постојала већ онда, кад би разносач карту прочитао; ако је пак учињена у једном телеграму, у телефонском разговору или рукопису, увреда би била свршена, већ онда, кад је телеграфски или телефонски чиновник одн. слагач сазнао изјаву омаловажавања¹. Ако је изјава омаловажавања управљена против публике, онда је увреда свршена, чим је изјава дошла до знања ма коме лицу из публике.²

Према *Kohler*-у међутим потребно је, да је изјава омаловажавања дошла до знања самом онеме, против којег је она управљена.³ Тек онда, вели он, постоји увреда. Ово мишљење је погрешно зато, што се оно заснива на примени у кривичном праву приватно-правног начела, да једна изјава има правну важност тек онда, кад је акцептирана од лица, на које је управљена.

Увреда постоји, и ако би изјава омаловажавања била саопштена неком по верљиво.⁴ Тако увреде би било, кад би *A* рекао лицу *B*, да је *B* једна животиња, с напоменом, да то ником не саопштава.

Није потребно, да је онај, који је сазнао изјаву, ову разумео или да је осећа као увреду, т. ј. као изјаву омаловажавања.⁵ Постојање овог кривичног дела не може се учинити зависним од интелигенције или осећајности дотичног лица.

Поводом нашег уношења овог елемента у појам увреде, *Sauer* примећује, да он није нужан, пошто се по себи разуме.⁶ Ова је примедба очигледно неоснована, пошто наравно,

¹ Уп. *v. Liszt* § 95 III, *Liermann* 329, *Binding* 145, *Frank* § 185 I, *Olshausen* § 185, 14, *Meyer-Allfeld* § 78 III, *Schwartz* § 185, 6. Тако и немачки *Reichsgericht* E 26 202, 48 62. — В. § 14 III 2.

² Уп. *Olshausen* § 185, 14.

³ 21. Тако и *Wachenfeld* 353 (за увреду је, вели, потребно наношење психичког бола, те је потребно, да ју је сам дотични сазнао), *v. Bar* 97. Према *Schütze*-у (§ 78 пр. 1) довољно је, да је и ко трећи сазнао, ако овај трећи не «фунгира само као машина (н. пр. поштански чиновник или телеграфист)».

⁴ Уп. *Lierman* 329, *Meyer-Allfeld* § 78 II пр. 17.

⁵ Уп. *Meyer-Allfeld* § 77 пр. 18, *Frank* § 185 I. *Sauer* 76 пр. 2. *Kohler* 37 и *Binding* 146 захтевају међутим и ово, и све док он то не схвати, не постоји свршена увреда.

⁶ 76 пр. 4.

може бити изјаве, коју нико није сазнао, пошто дакле реч изјава, па ни реч испољење (*Kundgebung*), коју он тога ради употребљава, не садржи логички нужно у себи сазнање од неког. Да је тако, види се у осталом по томе, што сви истичу, па и *Sauer*, да је увреда свршена тек са сазнањем изјаве, и ако су пропустили, да сазнање унесу у свој појам увреде.

§ 7. Увреда нечињењем (пропуштањем, да се укаже уважавање).

Пошто правна дужност на указивање уважавања не постоји, веле неки, то се пропуштање указивања уважавања не може сматрати као увреда¹. Овако решење питања о увреди нечињењем неосновано је. Увреда је на име, као што се је видело, пре свега изјава омаловажавања, а не неуказивање уважавања. Према томе ако оваке изјаве нема, пропуштање указивања уважавања неће бити увреда, и ако би постојала правна дужност на указивање истог. Питање о увреди нечињењем је дакле независно од тога, да ли постоји правна дужност на указивање поштовања.²

Из горњег излази, да се увреда може нанети и пропуштањем указивања уважавања, ако се тиме изјављује омаловажавање. Кад се пак пропуштањем указивања уважавања изјављује омаловажавање, фактичко је питање. Може се у опште сматрати као правно само то, да се пропуштање високопоштовања не може никад сматрати као изјава омаловажавања. Тако н. пр. неприсуствовање на извесној свечаности, приређеној у част неке личности, или у бакљадџи у част извесног лица. *Liermann* наводи као пример пропуштања високопоштовања пропуштање целивања руке даме из кругова, где се исто очекује (обичај, који он узгред означава као »*barbarische Begrüßungsform*«).³ У свима таквим случајевима, вели *Liermann*, прекор пада само на онога, који пропушта високопоштовање. Да би међутим било увреде, потребно је, вели, не само да пропуштање представља њега као невоспитана човека, већ и да у исто време може мрља пасти на адресата пропуштања. Као случајеви, где се пропуштањем указивања поштовања изјављује омаловажавање, могли би се навести неотпоздрављање и непоздрављање између лица под једнаког социјалног положаја или од стране лица нижег социјалног положаја, нетражење опроштаја (пардона) при каквом непажњом учињеном додиру. Овде се, како умесно примећује *Liermann*, с неким поступа као с нецентлменом на објективно приметан начин. Али и ако би се у оваким случајевима могло узети, да постоји увреда, кад је изјављено омаловажавање,

¹ Тако *Schütze* 354, *v. Liszt* § 95 III, *Olshausen* § 185, 8.

² Уп. *Liermann* 272.

³ 277.

врло се често казна неће моћи применити, јер се лице у питању може с успехом позивати на кратковидност, замишљеност, рђаво памћење физиономија, те тако не би било кривца¹.

§ 8. Појам клевете.

Према § 210 к. з. клевета је изношење на другог или проношење за другим таквих неистинитих дела («ко таква неистинита дела на другог износи или за другим проноси»), која овога мрзости или презрењу публице излажу, или поверење — кредит — другога, било појединаца, било друштва или правног лица нарушавају. Према чл. 52 з. о шт. клевета је изношење или проношење о неком лицу чега неистинитог, «што његовој части, добром имену, друштвеном угледу или привредном кредиту може наудити». Према чл. 24 з. о ј. збор. и удр. клевета је изношење неистинитих «дела», која су законом забрањена. Према § 295 прој. к. з. клевета је изношење или проношење нечега неистинитог за какво физичко или правно лице, «што части или привредном кредиту овога може шкодити». Ниједна од ових дефиниција није без грешака, а она из з. о шт. је и сувише лајички несинтетичка. Дефиниција пак з. о ј. збор. и удр. сужава појам клевете. У следећем излагању појма клевете узећемо за основицу дефиницију Кривичног Законика, но свуда ће бити изнета и одступања дефиниције Закона о штампи и пројекта од исте.

Да би било клевете, потребно је према дефиницији Кривичног Законика, да постоје следећи елементи:²

1^о Изношење на другог или проношење за другим једног дела. То су радње извршења клевета. Пошто је довољна једна или друга, клевета је кривично дело с мешовитим бићем.³

2^о Дело, које се износи или проноси, треба да је неистинито.

3^о Неистинито дело треба да је такво, да његово изношење или проношење излаже мржњи или презрењу

¹ Уп. Liermann 273.

² Сви ови елементи скупа сачињавају основни елеменат клевете: проузроковање последице једном људском радњом. Радња је изношење или проношење неистинитог дела, а последица (овде као законодавни мотив инкриминације, в. горе § 3) повреда части излагањем мржњи или презрењу публице или нарушавањем кредита. Оно је проузроковање предвиђено у к. з. (§ 210 к. з. и чл. 52 з. о шт.), а разуме се по себи, да мора бити противправно и одговарати условима инкриминације.

³ В. Општи Део § 28 II 2.

публике онога, за киме се оно проноси или на кога се износи, или да нарушава кредит било појединца било друштва.

§ 8. Елементи клевете.

§ I. Изношење на другог и проношење за другим извесног дела.

А. Изношење и проношење.

«Износити» нешто на другог значи саопштити то некоме као своје сопствено уверење, стечено било на основу сопственог опажања, било на основу саопштења од стране трећег лица.¹ Тако било би изношења, кад би А рекао лицу Б, да је видео В у извршењу крађе, или просто да је В извршио крађу.

«Проносити» не значи саопштити нешто већем кругу лица, као што то на први поглед изгледа и као што су неки писци тврдили.² Разлика између изношења и проношења није дакле квантитативна. «Проносити» значи на име саопштити некоме нешто, што је други тврдио, другим речима износити нешто као туђе уверење.³ Тако било би проношења, кад би А рекао лицу Б, како је чуо од В, да је Г извршио крађу. Према Olshausen-у је за појам проношења потребно још и то, да А представља ствар тако, да изгледа као истинито оно, што износи.⁴ Но онда би се А и при најподлијем клеветању могао снасти кривичне одговорности додајући, да он сам не верује у оно, што саопштава.⁵ Довољно је дакле, да се нешто саопштава као туђе уверење.

Преношење и изношење постоје, и ако би се саопштење учинило поверљиво, јер, као што се је видало, за појам истих није потребно, да се је нешто саопштило публици, т. ј. да је јавности предато.⁶ Противно тврди Kohler, који поверљиво саопштавање сматра као монолог.⁷ Без обзира на мало час наведени разлог ово схватање било би на штету добра части, јер онај, коме је учињено поверљиво саопштење, може другоме то исто поверљиво саопштити, овај трећем и тако би се оно прво поверљиво саопштење завршило тиме, што би саопштено постало публици познато.

¹ Уп. Frank § 186 I 3, Lilienthal 388, Meyer-Allfeld § 79 IV, v. Liszt § 96 II 2.

² Тако Frank у ранијим издањима. — Уп. Lilienthal 388 против овог мишљења.

³ Уп. Frank § 186 I 3, Lilienthal 388.

⁴ § 186, 2 в.

⁵ Уп. Frank § 186 I 3, Lilienthal 389, Meyer-Allfeld § 79 IV пр. 16, v. Liszt § 96 II 2 пр. 5.

⁶ Уп. Frank § 186 I 3, Olshausen § 186, 2, Meyer-Allfeld § 79 IV, Lilienthal 389. Тако и немачки Reichsgericht.

⁷ 20.

Проношење постоји, и ако се гласови саопштавају, па чак и онда, кад се они саопштавају у циљу, да се добије потврда истих.¹ Тако било би проношења, кад би А рекао лицу Б, да се говори, да је В извршио ту и ту крађу, као и онда, кад би то исто рекао додајући питање, да ли је то истина.

Могуће је, да А саопштава нешто и позива се на неко поздано лице, од кога је то чуо. У таквим случајевима ће обично постојати проношење, али може бити према околностима и изношења, а то ће бити онда, кад се из начина саопштавања види, да чињеницу саопштава као сопствено уверење.²

Могуће је, да А нешто саопштава читањем извесног писма или писмена у опште. Ако ова потичу од другог кога, онда се читање има сматрати као проношење, сем ако у њима садржано он саопштава као сопствено уверење.

Усмено изношење и проношење извесне чињенице не морају се састојати у изговарању исте. Тако биће изношења од стране лица Б, кад А каже: »Нисам још никог убио«, а Б дода: »Али је то В учинио«.

У чл. 22 некадашњег срп. зак. о шт. употребљен је место »износити« и »проносити« израз »наводити«, а овај израз обухвата и изношење и проношење. Овако исто је и у неким страним законодавствима, на име руском, норвешком и аустријском. Као у срп. Казненом Законику употребљени су изрази »износити и проносити« и у немачком (*»behauptet oder verbreitet«*), португалском к. з., у француском закону о штампи (*»imputation et allégation«*) и у швајцарском пројекту кривичног законика.

Италијански и холандски кривични законици изрично наглашавају, да клевета није искључена тиме, што би саопштено било ноторно, или што би то већ од неког другог било изношено или проношено, другим речима да се саопштавање има и онда сматрати као изношење одн. проношење. Но ово је по себи разумљиво, те је изрично наглашавање излишно.

Изношења и проношења могу бити извршена средством усменог или писменог саопштавања, гестикулацијом (А чини гест руке, који показује, да је Б украо нешто), карикатурама и у опште представљањем у слици.

Према чл. 52 ал. 2 з. о шт. довољни су и прештампавање клеветничког написа као и позивање на исти. Но ове су две радње само врсте изношења одн. проношења, те је истцање истих било излишно. Даље је према чл. 52 ал. 2 з. о шт. довољна и нсинуација. Али се за кривца тада изузетно захтева намера клеветања (в. § 13). Инсинуација (или алузија, в. горе § 6 § I под 6^о) је т. зв. посредна или прикривена клевета, тако названа насупрот непосредној или отвореној, обичној, т. ј.

¹ Уп. Meyer-Allfeld § 79 IV, Lilienthal 389.

² Уп. Olshausen § 186, 2 b, Merkel 292.

клевети, која истиче непосредно из изјаве и конкретног стања ствари. Навођење клеветничке чињенице се ту појављује у једној форми, која по својој непосредној садржини није клеветничка, већ само по посредној, која логички према конкретним околностима проистиче из непосредне.¹

У чл. 24 з. о ј. збор. и удр. употребљен је само израз »износи«, те се он мора схватити у ширем смислу, т. ј. тако да обухвата и проношење, дакле као синоним навођења.

Б. Дело

Да би било клевете, потребно је према § 210 к. з. (као и према чл. 24 з. о ј. збор. и удр.), да се на другог износи или за другим проноси извесно дело. Под »делом« се пак имају разумети људске радње. Тако било би изношења дела, кад би А рекао, да је Б убио некога, или да оговара друге.

Према Казненом Законику није дакле довољно, да се износи или проноси какава чињеница у опште, већ та чињеница мора бити дело. Појам клевете је на тај начин сужен у њему — очигледно на штету правног добра части. Тако према њему не може бити клевете, ако се износе особине, било спољне, т. ј. физичке (н. пр. тврђење, да А нема прстију на нози, да му је коса вештачка, или да је обојена), било унутарње, т. ј. духовне (н. пр. тврђење, да је А тиранског темперамента, да је нескрупулозан у свима својим поступцима, да је немилосрдан према својим родитељима), затим т. зв. конкретни одношаји (на пр. тврђење, да је А циганског порекла, да је копице), болести (н. пр. тврђење, да је А заражен гонореем), намере (н. пр. тврђење, да је А намеравао, да силује извесну девојчицу), мишљења (н. пр. тврђење, да А мисли врло ружно о лицу Б, или да је његово мишљење, да не треба имати никаквих обзира, кад је у питању зарада). Из овог набрајања се јасно види, колико је слабо заштићена по срп. Кривичном Законику част од клевете.

Што се тиче изношења и проношења намере, ипак може бити клевете у једном случају. То ће бити онда, кад се оне приписују делу извршеном од овог или оног лица. А је н. пр. спасао од давања дете извесног богатог лица, а Б тврди, да је А то учинио из користољубиве намере.

У Закону о штампи и у прој. к. з. се место »дело« вели »што« одн. »штогод«. На тај начин клевета може према њима бити и изношење одн. проношење чињенице (факта) у опште. Важније врсте чињеница су мало час наведене. У опште пак

¹ Уп. Saueg 86 (наводи познат пример пошиљке о рођендану заутаје осумњиченом председнику општине малог места серенаде, у којој се упадљиво често понавља мелодија »Буди увек веран и поштен«, што посредно садржи изјаву »ти си извршио утаје, чијег извршиоца до сада нисмо пронашли« или »ти си заутаје и т. д. осумњичен«).

може се рећи, да је чињеница не само оно, што се чулима може опазити¹, већ и све психичке појаве (на пр. намере, мотиви, мишљења), које се из опажања могу закључити.²

Дела и чињенице у опште, које се о неком износе или проносе, могу се састојати у нечему, што је у опште немогуће³. Тако се на селу верује у враџбине, те би могло бити клевете, кад би А рекао за Б, да је врачањем уморио В.

Дела и чињенице у опште, изношени одн. проношени, треба да су такви, да се могу доказивати.⁴ Из тога излази, да изношење одн. проношење будуће чињенице одн. дела не може бити клевета. Чињеница мора дакле припадати садашњости или прошлости. Тако не би могло бити клевете, кад би А тврдио, да ће Б убити В. Ту би могло бити само увреде. Чињеница у опште (рачунајући дакле ту и дело) је на тај начин све и само оно, што је у садашњости или прошлости постојало или се догодило.⁵

Није потребно, да се конкретна (одређена) дела одн. чињенице о неком износе одн. проносе.⁶ Тако се не мора тврдити, да је А силовао (тада и тада) ту и ту девојку, већ је за клевету довољно тврђење, да је А извршио силовање. Но није довољно наговештавање чињенице одн. дела у најопштијим цртама, што је једно фактичко питање.⁷ Тако не би могло бити клевете, кад би А рекао: »Из докумената, које ћу ја додати, видеће се, шта је Б учинио«.

Саопштавање свог сопственог мишљења о нечему у погледу извесног лица је изношење одн. проношење нечега, што припада самом саопштаваоцу. Пошто је пак за клевету потребно изношење или проношење туђег дела или туђе чињенице, то у овом случају нема клевете.⁸ Истина је, да се

¹ Тако v. Liszt § 96 II 2, Merkel 292.

² Уп. Frank § 186 II 1, Liepmann 255, Binding 1 157, Meyer-Allfeld § 79 II, Sauer 104, Lilienthal 492, Hegler Vergl. D. Bes. T. 7 420. Прот. Hälschner 2 191, Oppenhoff § 186, 7: само радње.

³ Уп. Liszt § 96 II 2, Lilienthal 396.

⁴ Уп. Sauer 104.

⁵ Уп. Meyer-Allfeld § 79 II, v. Liszt § 96 II 2, Sauer 104. Прот. Binding 1 146 пр. 6, Rommel Betrug 18 (и будуће, у колико се могу доказивати)

⁶ Уп. Frank § 186 II 1, Lilienthal 391. Прот. Sauer 105 у погледу својстава (импотенција није, вели, чињеница, али је чињеница оболело на дотичном органу X-а) и конкретних одношаја, као што су »сродство, порекло, раса, идентитет једног лица« (А је син Б-а или једног Јеврејина је чињеница, али не и то, да је А Циганин, Јеврејин по пореклу). За К С в. § 22 под. 8. Chauveau-Hélie (7 143) захтевају, да је чињеница одређена толико, да њена истинитост или лажност може бити доказана (н. пр. називање некога банкротом, не крадљивцем, фалсификатором). Тако и Barbier n. 403, Fabreguettes 2 409.

⁷ Уп. Lilienthal 391.

⁸ Уп. Frank § 186 I 3.

изјављено мишљење односи на туђе дело одн. чињеницу, али се ови не саопштавају, већ сопствено мишљење. У овим случајевима може према томе бити само увреде. Тако то би био случај, кад би А рекао: »Према мом мишљењу Б је извршио ону крађу«. Olshausen чини међутим овде једну разлику. Саопштавање, о коме је реч, има се, вели, сматрати као изношење одн. проношење туђег дела одн. чињенице, и према томе као клевета онда, кад се изјављено мишљење односи на извесно конкретно дело или чињеницу лица, против кога је изјава управљена.¹ Тако би било према њему клевете, кад би А рекао: »Према мом мишљењу сведок Н. Н. се је лажно закleo«, или: »Изгледа ми, да је Н. Н. ону ствар украо«. Овде се мишљење лица А односи на једно конкретно сведочење одн. крађу, те се има, вели, узети, да постоји изношење одн. проношење лажног сведочења одн. крађе, а не само сопственог мишљења. Напротив било би само изношења одн. проношења сопственог мишљења, кад би А рекао: »Изгледа ми, да ме је Б подкрадао«. Овде нема, вели, »објективисаног субјективног мишљења«. Но ово разликовање не изгледа ни мало умесно, јер је за онога, против кога се исказује извесно мишљење, равнодушно, да ли се ово мишљење односи на једну конкретну чињеницу или на једну чињеницу у опште.

Што је речено за субјективна мишљења, којима се једна чињеница одн. дело приписују извесном лицу, важи и за суђења о вредности извесног лица, т. ј. за субјективна мишљења, којима се једно лице карактерише у овом или оном правцу.² Тако оваког суђења би било, кад би А рекао: »Б је покварен човек«, или »Б је нерадник, неморалан човек«. Овде нема изношења одн. проношења дела одн. чињенице лица Б, већ само, као и горе, субјективног мишљења. Ова субјективна мишљења могу бити као и горња квалификована само као увреда³. Али је могуће, као што Frank умесно примећује, да се под формом суђења крије тврђење једне чињенице одн. дела. Тако то би био случај, кад би А рекао у форми свог мишљења о лицу Б: »Б је лопов«. Ту би се према околностима могло узети, да А тврди, да је Б извршио крађу, те да према томе постоји клевета, али је тако исто могуће, да се тиме тврди, да је Б лице склоно крађи. У овом другом случају би било само увреде. Увреде би ту било чак и онда, кад би се доказало, да је Б извршио једну крађу, јер ово још није знак, да је он

¹ § 186, 2с.

² Израз суд о вредности изражава јасније контраст тврђења чињенице но често употребљен (в. н. пр. Sauer 107) израз суд. Уп. Liepmann 261, Bleesck 22 пр. 1.

³ Тако Frank § 186 I 1, Meyer-Allfeld § 79 II, Lilienthal 392 и 397, Binding 158 (али de lege ferenda он држи да ова суђења могу бити клевета).

склон крађи.¹ Поменута могућност постојања клевете у суду о вредности изрично је наведена у чл. 52 ал. 5 з. о шт. («постоји, вели се ту, клевета, а не увреда, ако се лице, о коме је у напису реч, назове изразом, који претпоставља, да постоји нека чињеница, која може шкодити његовој части, добром имену, друштвеном угледу или привредном кредиту, а то не би било истинито»).

Објекат изношења одн. проношења је различно схваћен у страним законодавствима. У §§ 186 и 187 немачког к. з. је употребљен израз »чињеница« (»Tatsache«); тако исто у француском закону о штампи (»fait«) и у данском и португалском к. з. Шпански захтева изношење односно проношење »моралних грешака и порока«. Белгијски законодавац захтева »одређену чињеницу« (»fait précis«), а тако исто италијански (»fatto determinato«) и холандски к. з. Руски к. з. захтева саопштавање »окожности«. У енглеском и северно-америчком законодавству захтева се »diffamatory matter«, т. ј. »чињеница«. Неки употребљавају, као и срп. зак. о штампи, »чињеницу« и »дело«, напореда, као бугарски. Норвешки к. з. захтева саопштавање »нечег а, што је подобно . . . «

Б. Изношење на другог и проношење за другим.

У § 210 се захтева, да се дело »на другог« износи одн. »за другим« проноси, а према чл. 52 зак. о шт. и § 295 прој. к. з. потребно је, да се што износи или проноси »о« једном лицу, одн. »за« какво лице.

Из израза »на другог«, »за другим« и »о« или »за« једно лице (као и »против« из чл. 24 з. о ј. збор. и удр.) излази, да је за клевету потребно, да је изјава управљена против једног одређеног лица (в. о томе § 6 § III). Оно не мора бити именовано, већ је довољно, да се према околностима може познати. Ово је изрично речено у чл. 52 ал. 3 з. о шт. (»Клевета постоји и кад оклеветани није именован, ако је иначе јасно означен«). За колективно означање (чл. 55 ал. 1 з. о шт.) в. § 6 § III.

Из наведених израза проистиче даље, да је за клевету потребно, да је неком трећем лицу саопштавање непосредно дошло до знања. Клевете не може према томе бити, већ само увреде, кад би А наводио лицу Б у четири ока извесну чињеницу или дело против њега, кад би му н. пр. рекао, да је он извршио ову или ону крађу. И увреда се према томе може састојати у навођењу чињеница против извесног лица (в. § 6 § I Б). То је наравно немогуће, у колико је у питању навођење чињеница против части путем штампе, те је то излишно нарочито истакнуто у чл. 52 ал. 4 з. о шт. (»не наводећи никакве чињенице у погледу каквог физичког или правног лица«).

¹ Уп. Frank § 186 I 1, Sauer 108 (т. зв. увреда суђењем, Urteilsbeleidigung).

Али није потребно за клевету, да се саопштавање чини неком трећем лицу. Довољно је, да је овоме непосредно дошло до знања саопштавање управљено на онога, кога се оно тиче. Тако било би клевете кад би А рекао лицу Б у присуству лица В, да је извршио силовање.

Према Binding-у би међутим било клевете и онда, кад би се нешто саопштило лицу Б у четири ока, кад би му н. пр. А казао у четири ока, да је разбојник. Кад би се узело, да овде постоји само увреда, вели Binding, онда би исто тврђење против части неког лица било час увреда (у четири ока), час клевета (у шест ока), час увреда с последицом клевете (у шест ока, од којих извршилац два није приметио).¹ Мишљење Binding-ово је очигледно погрешно de lege lata. Законодавац вели изрично, да је потребно изношење на другог одн. проношење за другим, а по себи је јасно, да саопштавање у четири ока то није. Сем тога за клевету је потребно, да се изношењем одн. проношењем лице у питању излаже »мржњи или презрењу« (к. з.), да се његовом »угледу« итд. (з. о шт.) шкоди, а то је могуће само онда, кад је бар неком трећем лицу то непосредно дошло до знања. Да би побио ову последњу примедбу, Binding вели, да се саопштено у четири ока обично саопштава и другима било од извршиоца, било од самог субјекта, против којег је оно управљено. Али ово није никакав аргуменат у прилог његовог мишљења. Ако на име извршилац и трећем лицу то исто саопшти, то је једна нова радња, независна од саопштавања у четири ока, и он тек тиме извршује клевету. Ако пак субјекат сам даље распростире саопштено, постоји такође нова радња, независна од саопштавања, и она је сасвим без значаја за питање, да ли постоји клевета, јер је за исту потребно, да саопштавање врши неко трећи, а не сам онај, кога се тиче чињеница.²

Наглашено је већ, да је потребно, да је саопштавање дошло трећем лицу непосредно до знања, ако већ није на њега лично управљено. Тако ако је А усмено саопштио лицу Б извесно дело против њега, клевете може бити само онда, кад је неко трећи био присутан и чуо ово саопштавање. Не би је дакле могло бити онда, кад би В сазнао од самог лица Б за то саопштавање. Онда је исто њему посредно дошло до знања. Ако је саопштавање извршено средством геста (гестом за крађу н. пр.), потребно је, да је неко трећи био присутан и видео гест. Ако је саопштавање извршено средством каквог штампаног писмена, потребно је, да је исто публикувано.

Из тога што је за клевету потребно, да је неком трећем лицу саопштавање непосредно дошло до знања, ако већ није на њега управљено било, излази, да клевете неће бити, ако

¹ 158. Тако и Freudenstein 32, Engelhard 128.

² Уп. против Binding-a Olshausen § 186, 3 в, v. Liszt § 96 II, Frank § 186 I 4.

је саопштавање управљено против једног правног лица и у опште друштва, али је дошло непосредно до знања само неком члану дотичног друштва.¹ Чланови нису трећа лица за друштво.

Проста могућност, да неко трећи сазна непосредно за саопштавање, није дакле довољна за клевету.² Тако не би могло бити клевете, кад би саопштавање било извршено средством дописне карте, а ову нико није прочитао, и ако је то било могуће.

§ II. Неистинитост дела.

Да би било клевете, потребно је, да су изношена и проношена дела одн. чињенице неистинити. У противном случају могло би бити само увреде (в. и § 211 к. з.). У корист оптуженог постоји дакле *ex septio veritatis*.

Терет доказивања је на оптуженом, јер је у питању његово тврђење.³ Њему се дакле, изузетно од општих доказних правила, нема да докаже објективна неистинитост дела одн. чињенице, већ он сам има да докаже истинитост њихову.⁴ То се у осталом види из §§ 211 («Ако у случајевима § 209 и 271 оптужени докаже истинитост свог потврђивања...») и 212 к. з. («Истинитост потврђиваних или разглашаваних дела може се доказивати»), из чл. 61 з. о шт. («Истинитост чињеница може се доказивати») и из §§ 304 («истинитост») и 305 («Доказивање истинитости») прој. к. з., јер се у њима говори о доказивању истинитости дела одн. чињенице, а то је ствар туженог. Но разум се по себи, да и тужилац може доприносити доказивању неистинитости. Јасно је такође, да онај изузетак од општих доказних правила не значи, да је суд ослобођен, да по службеној дужности проналази материјалну истину, сопственом делатношћу.⁵ У чл. 86 з. о шт. је међутим прописано, да суд није »дужан, да прибавља по службеној дужности никакве доказе у поступку по закону о штампи у корист или на штету једне или друге стране«. Али као што се види, суд може ипак то чинити, кад за потребно нађе. Сем тога суд није овом одредбом ослобођен дужности, да испитује, која су доказна средства потребна и да захтева од оптуженога прибављање истих.

У чл. 25. з. о. ј. збор. и удр. вели се, за оптужени »може« доказивати истинитост изнетих дела, а »тужитељ« износити

¹ Уп. Olshausen § 186, 3 в.

² Уп. Olshausen § 186, 3 в.

³ § 186 немачког к. з. је у овом питању неодређен. Зато док неки (Olshausen § 186, 10, Binding 149, Halschner 2 201) веле, да овде важи општи принцип, т. ј. да терет доказивања није на оптуженом, други (Frank § 186 III, Friedmann) тврде противно.

⁴ Уп. Frank § 186 III.

⁵ Уп. Frank 186 III, Sauer 164.

противдоказе. Пошто се и за тужиоца вели само, да може износити противдоказе, има се узети, да и овде важи онај изузетак од општих доказних правила, т. ј. да је терет доказивања на оптуженоме.

Довољно је, да је доказано дело (одн. чињеница) идентично са изношеним одн. проношеним делом (одн. чињеницом), и да се с њиме слаже у битним тачкама, а ово је једно фактично питање.¹ Тако ако би А тврдио, да је Б украо 5. септембра ту и ту ствар, која се је налазила на том и том месту, клевете не би било, чим би било доказано, да је крађа ове ствари заиста била извршена од лица Б, и ако би се можда утврдило, да ју је он извршио у новембру, и да се је она налазила на другом месту. Кривично дело изнесено и доказано кривично дело су идентична, јер су оба крађе, и слажу се у битним тачкама, јер је заиста украдена она ствар, за коју се је то тврдило. Ако су дела идентична и слажу се у битним тачкама, захтевана истинитост је доказана, и ако би тужени погрешно био квалификовао дела. Тако то би био случај, кад би он тврдио, да је Б украо извесну ствар, а докаже се, да је она утајена. Ако би пак А тврдио, да је Б украо ту и ту ствар, а докаже се, да је другу неку ствар украо, онда су дела идентична, али се не слажу у битним тачкама, другим речима истинитост није доказана, и клевета постоји (но извршилац се може користити §-ом 211 к. з.). Кад би међутим А тврдио, да је Б извршио крађу, без ичега даљег, онда би истинитост била доказана, чим би се утврдила крађа ма које ствари. Слагање у битним тачкама је дакле, као што је већ речено, једно фактичко питање.

Према § 212 к. з. »истинитост потврђиваних или разглашаваних дела може се доказивати свима законом допуштеним доказним средствима«.

Раније се видело (§ 6 § I Б, § 8 § I В), да се и увреда може састојати у навођењу дела и у опште чињеница против извесног лица, као н. пр. онда, кад се они саопштавају у присуству само онога, против кога је навођење управљено. Пошто се доказивање истих допушта, кад је у питању клевета, то треба допустити и у овом случају, т. ј. и онда, кад се то навођење квалификује као увреда.² Ово има да важи и за случај, кад сама форма дотичне изјаве сачињава увреду, и ако је доказ истинитости тада без утицаја на судску одлуку.³

У § 212 ал. 2 к. з., у чл. 61 з. о шт., у чл. 25 ал. 2 з. о ј. збор. и удр. и у § 305 прој. к. з. предвиђени су случајеви, у којима није допуштено доказивање истинитости дела одн. чињенице.

¹ Уп. Meyer-Altfeld § 79 III, Lilienthal 402, Olshausen § 186, 9. Прот. Oppenhoff § 186, 14, Kronecker G S 32 62.

² Опште мишљење. В. Frank § 192 II, Olshausen § 190, 4, Halschner 2 206, Meyer-Altfeld § 78 I. Прот. Gabler 42.

³ Прот. за овај случај de lege ferenda Sauer 117.

Према § 212 к. з. није допуштено доказивање истинитости :

1^о »У случају дела из § 91 б, 218 и 218а овог законика«, т. ј. код клевете краља, краљице, престолонаследника, родитеља краљевих и у опште предака и потомака краљевих у правој линији (§ 91 б), код клевете страног владаоца, члана владалачког дома и у опште потлавара или регента стране државе, која стоји у пријатељским односима са Србијом (која се истина не предвиђа као нарочита врста клевете у § 218, што је законодавац превидео) и код клеветедипломатског заступника стране државе у Србији (која се истина не предвиђа као нарочита врста клевете у § 218а, што је законодавац такође превидео) (§ 218а). Ово важи наравно и за увреду именованих лица, ако се она састоји у изношењу одн. проношењу дела.

2^о »Ако би се имало доказивати какво кривично дело, које се извиђа и казни само на тужбу приватног лица, а оваква тужба не би била дата власти, или би тужилац од ње одустао«. Тако кад би А тврдио за извесну жену, да је извршила браколомство, доказивање браколомства није допуштено, ако муж није подигао тужбу, или је од исте одустао.

3^о »Ако је опаднути за кривично дело, које је окривљени против њега изнео, ослобођен сасвим одговорности извршном одлуком судском«. Питање се овде појављује, са ког разлога треба да је опаднути ослобођен кривичне одговорности, да би се ова одредба применила. Неко може бити ослобођен кривичне одговорности било пресудом, којом се оглашава за не ви но г (због недостатка виности — као умишљаја, нехата, или због недостатака подобности за урачунљивост или разбора, или зато, што он није извршилац кривичног дела у питању) — § 241 крив. суд. пост., било пресудом, којом се пушта у слободу из недостатка доказа — § 242 крив. суд. пост., било решењем, којим се ослобођава одговорности на основу тога, што се је доказало, »да не постоји дело, због кога се тужени обвињује, или да оно по закону није казнимо, или да је застарило или каквим другим околностима заглађено« — § 250 т. а крив. суд. пост., или на основу тога, што је приватни тужилац од тужбе једном био одустао, ако се усвоји мишљење, да се тужба не може понова подићи, кад се је једанпут одустало (иначе 2^о)¹ — § 250 т. в крив. суд. пост. Узети, да је доказивање недопуштено, те да према томе клевета постоји, кад је лице у питању ослобођено кривичне одговорности на основу ма кога разлога, било би очигледно неправедно. Кад би се тако узело, онда би било клевете нпр. и онда, кад би А тврдио, да је Б извршио убиство, за које су истрага или право на казну застарели, или за које Б није кажњен зато што није вин. Зато се има узети, да »ослобођење сваке одговорности« значи ослобођење пресудом,

¹ В. Општи Део § 47 XI 7.

којом се лице у питању оглашава за не ви но због тога, што је утврђено, да оно није извршилац кривичног дела, или којом се пушта у слободу из недостатка доказа, да је оно извршилац, као и ослобођење решењем, којим се лице у питању пушта у слободу зато, што је доказано, да не постоји дело, због кога се тужени обвињује, или да оно није кривично дело. Но ако би А тврдио, не само да је Б извршилац овог или оног кривичног дела, већ и да је кривац, онда би се као »ослобођење сваке одговорности« имало да сматра и ослобођење на основу недостатка виности или ког услова кривичне одговорности, и ако је доказано, да је он извршилац тог кривичног дела.¹

Да би се ова одредба могла применити, потребно је, да је ослобођен одговорности с у д с к о м одлуком. Није међутим потребно, као што је већ наговештено, да је ослобођен пресудом, већ је довољно и ослобођење решењем, јер се вели у § 212 »о д л у к о м судском«. Као одлука судска има се сматрати и решење полицијске или које друге управне власти о прекидању истраге, јер и она у том случају врши једну судску функцију. Одлука у питању може бити одлука ма које домаће судске власти, србијанске или које друге, пошто су и одлуке ових у Србији извршне.² Одлука не мора бити одлука домаћих судова, али само у колико је у питању странац (§ 357 к. с. п.).³ Она мора бити и з в р ш и а. Равнодушно је пак, да ли је донета, одн. да ли је постала извршном пре изношења одн. проношења или после, пре но што је почела истрага одн. суђење или по овоме.⁴

Законодавац предвиђа само случај, кад је лице у питању судском одлуком ослобођено кривичне одговорности. Међутим могуће је, да је оно осуђено. У том случају је једино логично узети, да је доказ прибављен, т. ј. да тужени не мора понова

¹ У § 210 немачког к. з. се вели: »Доказивање истинитости је искључено, кад је оклеветани због кажњиве радње био пуноважно ослобођен пре изношења или проношења«. Обим примене ове одредбе је врло споран. Према некима (Frank § 190 II 2, Schwartz § 190, 2) она се има применити само онда, кад је извршилац кривичног дела ослобођен због недостатка виности; према другима (v. Litz § 97, Binding 150) и онда, кад је ослобођен због застарелости; а према некима (Olshausen § 190, 3, Lilienthal 404) и онда, кад је ослобођен због недостатка разбора. Из нашега излагања се види, колико је погрешно ово мишљење, а оно је последица схватања кривичног дела од стране ових писаца (појам кривичног дела обухвата и субјективне моменте), т. ј. дводебног система. Према некима (Meuer-Allfeld § 79 III) је без значаја разлог ослобођења, што је, као што је речено, неправедно. Прот. забране доказивања у случају застарелости Sauer 175 (ако јавни интерес на истрагу не постоји, вели, може постојати такав интерес, да се дело утврди, ако од тога зависи садање цењење извршиоца у стварима части).

² Тако К. С. мишљ. 1924. Бр. 2197.

³ Уп. Binding 150, Olshausen § 190, 3, Schwartz § 190, 3 (у опште, т. ј. ма и домаћи држављанин био у питању, с обзиром на § 5 т. 1 нем. к. з.). Прот. Kohler 138.

⁴ Уп. Olshausen § 190, 2.

доказивати истинитост дотичног кривичног дела.¹ Тако се има узети и онда, кад је дотични ослобођен судском одлуком кривичне одговорности, али је утврђено у њој да постоји дело (в. горе).

Да би се омогућила примена ове одредбе, у истом §-у ал. 4 прописана је и ова одредба: »Ако је код власти тражено или поведено кривично или дисциплинско ислеђење због дела, које је окривљени против опаднутог изнео, то ће се до окончања овог ислеђења или одлуке, да се оно и не чини, одложити ислеђење и суђење по делу клевете«. Под »влашћу« треба разумети власт надлежну за истраге, т. ј. полицијску или коју другу управну власт надлежну за дисциплинске истраге. Под »тражењем« треба разумети подизање тужбе, одн. подношење кривичне пријаве. Од тренутка одлагања ислеђења или суђења па до тренутка, док се она понова отпочну, течење застарелости је обустављено.

Поменута ал. 4 допуњује, као што се види, ал. 2 и 3. Према њој се и у случају дисциплинске истраге има обуставити ислеђење и суђење по делу клевете. Но ту се има наравно разумети сходно *ratis legis* само дисциплинска истрага за неки дисциплински иступ или преступ, који није уједно кривично дело. Допуна се састоји у томе, што доказивање није допуштено ни онда, ако се за дело, које се појављује само као дисциплинско, дотично лице ослободи одлуком надлежне власти. Кад би се узело противно, одредба ал. 4 у погледу обуставе у случају дисциплинске истраге била би бесциљна.

Истрага и суђење по делу клевете се обустављају, као што се из оног прописа види, до »окончања« кривичног или дисциплинског ислеђења или одлуке, да се оно не чини. У случају да је донета овака одлука (о неопотчињању или о прекидању истраге) од истражне власти, истрага и суђење по делу клевете имају се наставити, а доказ истинитости се има сматрати као прибављен, пошто и тада постоји ослобођење одлуком судском. Кад је пак резултат кривичног или дисциплинског ислеђења оптужба лица у питању, па је ово лице ослобођено судском пресудом или решењем, онда се истрага и суђење по делу клевете имају такође наставити, и доказивање истинитости извршења кривичног дела је искључено већ на основу изричне одредбе § 212 ал. 2 т. 3. Ако је пак оно осуђено, тиме је доказ истинитости прибављен и ислеђење и суђење по делу клевете се такође имају наставити.

Ако се увреда састоји у изношењу кривичних дела, наведене две одредбе § 212 к. з. се морају и ту применити, јер би с обзиром на сличност ове увреде с клеветом поступање про-

¹ У у 190 немачког к. з. је и овај случај предвиђен »Ако је изношена или проношена чињеница кривично дело, има се узети, вели се ту, да је доказ истинитости прибављен, кад је опаднути због овог дела пуноважно осуђен«.

тивно овим прописима било нелогично и у противности с принципима допуштености доказивања¹.

4^о »Ако се дело, које је окривљени опаднуто изнео, тиче породичног живота или части женине«. Према немачком Казненом Законику допуштено је доказивање и у овим случајевима. Додатак »или части женине« је излишан, јер се и она »тиче породичног живота«.

У ал. 3 §-а 212 вели се: »У случајевима тачке друге и четврте доказивање истинитости допустиће се по одобрењу онога, кога се клевета непосредно тиче«. Одобрење треба дакле да је дато од онога, кога се клевета непосредно тиче, а то је онај, коме се приписује извесно дело. Тако ако је А тврдио против жене Б, да је извршила браколомство, одобрење треба да да она сама. Одобрење од стране мужа није према томе довољно. Но пошто је браколомство кривично дело по тужби, то муж може тужити жену, те се на тај начин браколомство може доказати и без њеног одобрења.

Према чл. 61 з. о шт. истинитост чињенице не може се доказивати:

1^о Кад се она односи на Краља и Краљевски Дом, стране државне поглаваре и Народну Скупшину.

2^о Кад се она односи »на породични живот или морал чланова у породици«. Тако не би било допуштено доказивање, кад би А тврдио за Б, да немилосрдно поступа са својом децом или да је Б неверан својој супрузи.

У чл. 77 з. о шт. садржи се одредба, слична оној из § 212 ал. 4 к. з. (в. горе): »Ако се о кривичном делу изнетом у клевети путем штампе већ води кривични поступак, иследни ће судија застати са вођењем истраге, или ако је ова свршена, суд ће застати са суђењем, док не изађе извршна судска одлука о том предмету. Овај застој поступка прекида (scil. обуставља) застарелост до извршности одлуке«. Као што се види, овде је за прекидање истраге и суђења потребно, да је поведена кривична истрага. Дисциплинска истрага није дакле довољна.

У оба наведена случаја забрањено је не само доказивање истинитости од стране оптуженог, већ и доказивање неистинитости од стране оклеветаног. Истина у чл. 61 говори се о доказивању истинитости, те би се могло узети, да он не важи за доказивање неистинитости од стране тужиоца. Али би овако тумачење било неумесно, јер су право доказивања истинитости и право доказивања неистинитости у нај-

¹ Уп. Frank § 190 I, Liszt § 97 пр. 1, Binding Normen 2 219, пр. 30, Hälschner 2 204. Prot. Olshausen § 190, 4 (има се као изузетна одредба уже тумачити), Schwartz § 190, 4 (јер код ове увреде се извршилац у случају истинитости не казни због тврђења, већ због форме, у којој га је изнео), Meyer-Altfeld § 78 I пр. 7 (особене одредбе о доказивању важе само за клевету обеју врсти). В. стр. 49 пр. 2.

тешњој вези једно с другим, тако да се постојање једног не може замислити без истовременог постојања другог, сем ако је законодавац противно наредио. Поред тога давање права доказивања тужиоцу било би противно разлогу, са којег је то право одузето туженом. Овоме је на име то право одузето зато, да се не би износио на јавност приватан живот појединих лица. Кад би се пак дало ово право тужиоцу, он би морално био принуђен на доказивање неистинитости, да би отклонио сумњу у истинитост чињенице против њега наведене.¹

Према чл. 25 з. о. ј. збор. и удр. доказивање истинитости није допуштено:

1^о Ако се клевета односи »на чисто породичне односе« (в. горе за § 212 ал. 2 т. 4).

2^о Ако би о »делу изнетом у клевети, већ била поведена кривична истрага«. Ова одредба одговара одредби ал. 4 §-а 212 к. з., која само омогућава (в. горе) примену ал. 2 т. 3 овог §-а. У ствари дакле и за з. о. ј. збор. и удр. важи принцип §-а 212 ал. 2 т. 3 к. з., а наведена одредба његовог чл. 25 само омогућава примену тога, у њему пређутно исказаног принципа, према коме доказивање није допуштено, ако је оклеветани ослобођен судском одлуком због одсуства кривичног дела или кривца (в. горе за § 212 ал. 2 т. 3 к. з.).

Према § 305 прој. к. з. доказивање истинитости није допуштено:

1^о У случају §§ 300 (scil. клевете Краља, Наследника престола, Краљевог Намесника, члана Краљевског Дома или Народне Скупштине), 301 (scil. клевете страног државног поглавара или намесника или члана страног владалачког дома) и 302 (scil. клевете страног дипломатског представника).

2^о Ако би се имало доказивати какво кривично дело, за које се гони само по приватној тужби (в. за § 212 к. з. под 2^о).

3^о Ако је оклеветани за кривично дело изнето против њега од клеветника »ослобођен одговорности« правоснажном судском одлуком (в. горе за § 212 к. з. под 3^о).

4^о Ако се изнете чињенице тичу:

(1) Породичног живота (в. горе за § 212 к. з. под 4^о).

(2) Или »приватног рада, који нема везе с јавним радом дотичног лица или с каквим предузећем индустријским, трговачким или финансијским, које се обраћа на јавно поверење«.

У ал. 2 прој. к. з. вели се, као у ал. 3 § 212 к. з., да се у случајевима т. 2 и 4 (види 2^о и 4^о) истинитост може доказивати по одобрењу онога, против кога је што изношено или проношено (в. горе за § 212 ал. 3).

Из § 305 ал. 1 т. 4 прој. к. з. излази дакле, да је допуштено доказивање чињеница, које се односе на јаван рад. Општи

¹ Уп. Le Poittevin 2 352.

интерес захтева, да се допусти доказивање у таквим случајевима. Из цитиране се одребе види, да је доказивање допуштено и онда, кад се истина чињеница односи на приватан рад, али овај има везе са јавним радом дотичног лица. Тако било би допуштено доказивање истинитости тврђења, да се извесан свештеник неморално влада, јер и ако је ово једна чињеница из његовог приватног живота, она има везе с његовим јавним, свештеничким позивом, пошто је у несагласности с њим. Из свега се види, да је тачније било рећи приватан и јаван »ж и в о т« место приватан и јаван рад, јер се сама чињеница може састојати у једном приватном или јавном раду, а не само односити се на исти.

С јавним радом је у прој. к. з. изједначен дакле рад индустријског, трговачког и финансијског предузећа; »које се обраћа на јавно поверење«. Допуштање доказивања чињеница, које се односе на делатност ових предузећа и према томе њихових директора, као и оних, које се односе на приватан живот подузетника и директора предузећа, али имају везе с њиховим радом у самом предузећу, у интересу је јавног кредита, јер је то средство, да се избегну нелојалне спекулације.

Но да би доказивање истинитости било допуштено, није довољно, да предузеће има права по својим статутима, да се обраћа на јавни кредит, већ је потребно, да се је оно у ствари обраћало, јер је само онда у интересу јавног кредита, да се допусти доказивање.¹ Кад се пак може рећи, да се је оно обраћало на јаван кредит, једно је фактичко питање.² Тако једно је предузеће, које се обраћа на јаван кредит, друштво за осигурање од пожара, од како је у ствари почело вршити осигурања, али не друштво за оснивање извесних новина н. пр., чије акције може уписати само одређен круг лица.³ Довољно је међутим, да се предузеће заиста обраћа на јаван кредит, и ако у статутима нема никакве одредбе, која би му дала право на то.⁴

У § 305 прој. к. з. се вели само »које се обраћа на јавно поверење«, а не и на »штедњу« као у француском закону о шт. (art. 35: faisant publiquement appel à l'épargne ou au crédit). Но по себи се разуме, да су и ова предузећа обухваћена под »које се обраћа на јавно поверење«, н. пр. штедионице и у опште новчани заводи, који примају улоге на штедњу, јер је и то обраћање на јавни кредит.

Да би једно предузеће спадало под § 305 ал. 1 т. 4 прој. к. з. није потребно, да се оно стално обраћа на јавни кредит. Довољно је, да је оно једанпут то учинило.⁴ Но кад би публика била сасвим елиминисана из друштва, н. пр. тиме што су све

¹ Уп. Le Poittevin 2 359.

² Уп. Le Poittevin 2 360.

³ Уп. Le Poittevin 2 360.

⁴ Уп. Le Poittevin 2 365.

акције прешле у руке једне групе лица, која је у статуте унела забрану, да се без одобрења даље продају, § 305 се не би могао применити, ако би се чињеница односила на будући рад.¹

У случајевима, где доказивање према ма коме од наведених закона није допуштено, од значаја би наравно било за одређивање величине накнаде штете, да ли су чињенице истините или не. Но није допуштено ни доказивање, које би се једино у том циљу имало извршити, јер би тиме посредно била изиграна законска забрана доказивања из чл. 61 з. о шт. као и из § 212 ал. 2 к. з.² То важи из истог разлога и за случај, кад би оклеветани тражио накнаду грађанском парницом.³

Као што се из горњег види, правило треба да буде, да изношење и проношење истинитих чињеница одн. дела није никад клевета. Изузетак могу чинити само случајеви, где доказивање истинитости није допуштено, јер је овде могуће, да су чињенице одн. дела истинити, па ипак да постоји клевета. Неки писци предлажу, да се као клевета сматра и изношење одн. проношење истинитих чињеница, ако је лице у питању то учинило само из пакосне намере, без икаквог разборитог циља и без претходног изазивања од стране оклеветаног. Но с разлогом се је против овог мишљења приметило, да је појам добре и рђаве намере неодређен, те да судија не може објективно с њиме руковати.

Према срп. Казненом Законику и Закону о штампи клевета постоји, чим тужени није успео доказати истинитост дела одн. чињенице, исто као и онда, када је доказана неистинитост истих. Наш законодавац не разликује дакле између ова два случаја. Други случај међутим, т. ј. кад је доказана неистинитост дела одн. чињенице, тежи је, те је требало за њ прописати строжију казну, т. ј. требало би га сматрати као квалифицирану клевету. Немачки законодавац сматра ова два случаја чак и као квалитативно различне. Први се квалификује као оговарање (*üble Nachrede*), и о њему је реч у § 186 к. з.,⁴ а други, тежи, као клевета (*Verleumdung*), и о њему се говори у § 187.⁵ Ово је гледиште погрешно, јер разлика између ова два случаја не постоји у тренутку самог извршења, већ зависи од исхода доказивања у поступку. Према томе она није квалитативна. Једино је дакле

¹ Уп. Le Poittevin 2 366.

² Уп. Le Poittevin 2 350.

³ Уп. Le Poittevin 2 355.

⁴ »Ко у односу на другог износи или проноси чињеницу, која истог може изложити презрењу, или га у јавном мњењу унижити, казниће се, кад се није могла доказати истинитост ове чињенице...« В. Frank § 186.

⁵ »Ко у односу на другог са знањем износи или проноси неистиниту чињеницу, која истог може изложити презрењу или у јавном мњењу унижити, или његов кредит угрозити, биће кажњен...« В. Frank § 187.

умесно, да се оба случаја сматрају као иста врста клевете, од којих је први проста, а други квалифицирана клевета. И ако наш законодавац није учинио ово разликовање, суд може и треба да сматра као отежавну околност доказ неистинитости.

§ III. Излагање мржњи или презрењу.

Да би према § 210 к. з. било клевете, дела изношена или проношена против некога морају бити дела, »која овога мрзости или презрењу излажу, или поверење — кредит — ... нарушавају«. Према чл. 52 з. о шт. пак неистинита чињеница наведена против некога мора бити таква, да »његовој части, добром имену, друштвеном угледу или привредном кредиту може наудити«. Према чл. 24 з. о ј. збор. и удр. неистинито дело треба да је »законом забрањено. Према § 295 прој. к. з. треба да се против неког износи или проноси штогод, »што части или привредном кредиту овога може шкодити«.

Да би једно дело могло изложити презрењу свог извршиоца, треба да је неморално. Што се тиче израза »мржња«, он у ствари не значи исто то, што и презрење. Као што К o h l e r умесно примећује,¹ може се човек смртно мрзети, па ипак морално високо ценити. Но израз мржња у § 210 не може се схватити у овом свом правом значењу, јер мржњи може неко бити и тиме изложен, што му се приписује од извесног лица нека радња, коју оно само сматра за моралну и дужносну, а приписивање такве радње није управљено наравно против части, објекта клевете. Другим речима могуће је, да о клевети не може бити ни говора, и ако се изношењем или проношењем извесног дела неко излаже мржњи. Појам мржње мора се дакле сузити. Као мржња у смислу § 210 може се на име сматрати само она мржња, која је изазвана приписивањем дела, чије извршење је противно части. Од тих дела пак само неморална дела могу изазвати мржњу. На тај начин »мржња« из § 210 треба да је проузрокована истом околношћу којом и »презирање«, т. ј. мржњу у смислу овог §-а могу изазвати само неморална дела.²

Мржњи и презрењу био би неко н. пр. тиме изложен, што би му се приписивало извршење неког кривичног дела. Али сва кривична дела ипак нису таква, да излажу свог извршиоца мржњи и презрењу. Тако то дејство објективно немају политичка кривична дела, већи број кривичних дела, о којима је реч у з. о шт., и нехатно извршена кривична дела. Према казним законима неких немачких државица била је меродавна

¹ В. и Liermann 270.

² Овако су тумачили израз »мржња« и коментатори пруског к. з., одакле је он и позајмљен (*dem Hasse oder der Verachtung*). В. Hälisch-ner Preussisches Strafrecht III 273 пр. 1, Goldammer § 156.

само мржња одн. презрење изазвани приписивањем кривичних дела. Тако узимају и сада неки страни законици.¹

Као што је било раније речено, кредит је поверење, које неко ужива с обзиром на испуњавање његових имовинско-правних обавеза. Према § 210 к. з. спадају међу дела, чије изношење одн. проношење сачињава клевету, и она, која кредит нарушавају («било појединаца, било друштва или правног лица»).

Из реченог се види, да су према § 210 к. з. само морална и кредитна част заштићене од клевете, пошто клевета може према њему бити само изношење одн. проношење неморалних дела («мржња» и «презрење») и дела, која кредит нарушавају.

Према з. о шт. част је међутим заштићена од клевете у свим својим облицима, а не само као морална и кредитна част. Тако кад би А у једном новинарском чланку тврдио, да је Б импотентан, било би клевете, јер је ово тврђење управљено против полне части овог лица. Но законодавац је у редакцији овог члана учинио исту грешку, коју и француски. На име наводи као објекат поред части и углед (француски: «honneur ou considération»), док је међутим утлед, као што је речено, само спољни рефлекс части, т. зв. спољна част, дакле не нешто од ње по садржини различно. Према томе потрешно је навести као објекат и част и углед, већ треба или једно или друго, а раније је било говора о томе, шта је у ствари објекат клевете. Даље су грешке, што се поред «части» наводи и «привредни вредни кредит», пошто је кредитна вредност само једна врста части, и што се поред «части» наводи такођер и «добро име», јер је и ту у питању једна врста части.

З. о ј. збор. и удр. сузио је необјашњиво и сувише појам клевете, пошто према њему ову сачињава само изношење «законом забрањених дела». Под тиме се имају разумети сва противправна дела, била она кривична дела или не, пошто се у чл. 24 не чини никакво ограничење.

У прој. к. з. заштићена је од клевете част у опште. Али је као у з. о шт. погрешно наведен поред «части» и «привредни кредит», пошто је и привредна вредност једна врста части.

У § 186 немачког к. з. захтева се за клевету, да се против неког износи или проноси чињеница, «која истог може изложити презрењу или га у јавном мњењу унижити». Први део («презрењу») се односи на чињенице, које су у противности са захтевима моралности, на неморалне чињенице дакле, а други на чињенице, које су у противности с другом којом врстом части.²

¹ В. Lilienthal 417.

² Уп. Frank § 186 II 2, v. Lilienthal 395, Ebermayer 5. Они, који сматрају увреду и клевету као напад на моралну част, налазе међутим разлику само у степену повреде части: унижење је мањи степен повреде части но излагање презрењу (тако Meyer-Alfeld § 79 I

Овако се исто изражава и § 331 аустријског к. з. Чл. 105 швајц. прој. захтева изношење или проношење «тешких моралних престапа или чињеница, које могу шкодити добром гласу».

Клевета је (за увреду в. § 6) кривично дело угрожавања, а не повреде. Довољно је апстрактно угрожавање, т. ј. треба да је радња у питању у опште подобна да повреди част, а не то, да је у конкретном случају била за то подобна.¹ Част не би била потпуно заштићена, кад би се захтевало, да је она била још и повређена. Пробисвет, који оговара једну опште уважену личност, тиме би могао само угрозити њену част, али је не може повредити; уважање, које ужива ова личност, не може се тиме смањити. Сем тога би захтевање, да је част повређена, приморало судове, да у сваком конкретном случају ово испитују, а то је испитивање готово немогуће.

Чл. 52 з. о шт. и § 295 прој. к. з. се јасно изражавају у овом смислу («може»), док се чл. 24 з. о ј. зб. и удр. о томе не изјашњава. За разлику од увреде (в. § 6) клевета дакле није кривично дело, где опасност по част није појамно обележје, већ само законодавни начин инкриминације (в. П. Д 2 § 165 I). Из изражавања срп. к. з. изашло би међутим, као да је клевета кривично дело повреде. У § 210 вели се на име: «која овога мрзости или презрењу публике излажу или поверење... нарушавају», а не: «која овога мрзости или презрењу публике могу изложити или поверење... нарушити». Но пошто је судији немогуће да утврди, да ли је част у ствари повређена била или не, то је с практичног гледишта сасвим равнодушно, да ли се клевета треба да сматра као кривично дело повреде или угрожавања.

§ IV. Излагање презрењу «публике».

У § 210 се захтева за клевету изношење или проношење исвесног дела против некога, које овога може изложити презрењу «публике». Другим речима за клевету је меродавно схватање публике, да ли неко дело може изложити презрењу свог извршиоца или не, а не схватање самог оног, против којег се дело износи или проноси, или ког другог лица. Као представник схватања публике, т. ј. јавног мњења, има се сматрати наравно суд, т. ј. он има да утврди, да ли је дело такво, да може изложити презрењу публике.

Под «публиком» се има разумети скуп већег броја лица, међу којима постоји извесна заједница у дотичним гледиштима, и с којима је у том погледу везан и онај, против кога је изношење или проношење управљено.² Тако према особености

пр. 3. Olshausen § 186, 4). — У § 187 («Verleumdung») изрично се помињу и чињенице, «које могу кредит угрозити».

¹ Уп. Frank § 186 II 2, Kohler G A 47 10, Liepmann 232, 368, Sauer 65.

² Уп. Olshausen § 186, 4, Liepmann 231, Lilienthal 394.

изнетог или пронетог дела то могу бити чланови истог позива, н. пр. професорл, судије, бравари и т. д., становници истог места и т. д., а не само, као што то погрешно неки узимају¹, већи, индивидуално неодређени део становништва. Но наравно consensus omnium није потребан, т. ј. није потребно, да су сви сагласни у томе, да се ово или оно дело има сматрати као дело, које свог извршиоца може изложити мржњи или презрењу публике.

Могуће је неслагање између публике и закона у схватању, да ли једно дело може изложити презрењу свог извршиоца. На име може публика сматрати извесну радњу као неморалну, док је она законом наложена. То је случај н. пр. с одбијањем позива на двобој у Немачкој, с пријавом политичких криваца. У случају таквог сукоба мора се наравно дати превага законском схватању.²

У чл. 52 зак. о шт. се не вели о овоме ништа, али се по себи разуме, да је и према њему меродавно схватање публике.

§ 9. Псевдо-увреда одн. клевета.

Binding наводи неколико случајева т. зв. псевдо-увреда одн. клевета (Pseudo-Beleidigungen), т. ј. изјава, које према његовом појму увреде и клевете нису увреде и клевете у кривично-правном смислу, али које онај, против кога су управљене, може осећати као увреде одн. клевете. Постоје, вели³, псевдо-увреде и клевете:

а) »Кад неко пориче другоме телесна, душевна и естетичка преимућства, дакле кад даје суд о недостатку лепоте човека или појединих делова, о здрављу или болести (по правилу друкчије при приписивању сифилиса), о телесној и душевној слабости. Јер част је срећом потпуно независна од лепоте и обдарености«.

б) »Кад неко туђе телесне, естетичке или душевне недостатке искоришћава или измишља, да би њиховог притежаоца изложио подсмеху, ругању, јавном причању, као карикатурама, имитацијама, прерушавањима, иронијама. Човек од највеће части може бити комична личност«.

в) »Кад неко да суров, праведан или неправедан суд о туђим духовним уметничким или индустријским делима или о туђој способности за иста, као кад означити извесну књигу као бесмислену, извесну судску пресуду као неправедну, извесан говор као говор, који може држати и један оштар, кад за извесног чиновника каже, да није за своју службу, у колико се прекор, као

¹ Тако узима Frank § 186 II 2, Schwartz § 186, 3.

² Уп. Frank § 186 II 2, Sauer 30, Schwartz § 186, 3.

³ 144-145.

прекор блудног рада, не приближује сувише моралном или правном интегритету. Овде спада и прекор, да извесан трговац не може испуњавати своје обавезе, у колико се при томе не рефлектира на вино произвођење неспособности за плаћање«.

г) »Кад ко коме пребацује сујету, напућеност или гордост. Ако су ово махне, познати себе сама је најтежа ствар, и многи частан човек има оне слабости«.

д) »Ко другоме пориче какву велику заслугу, као Краљу Вилхелму и Бизмарку заслугу за оснивање царства, Роберту Мајеру заслугу за откриће закона о одржању снаге. Немати какву велику част, не значи бити нечастан«.

ђ) »Ко другог кори, што није извршио какво кривично дело, што н. пр. није неког увредиоца избатао или на двобој позвао, па му приписује нечасне побуде за пропуштање да ово учини«.

е) »Ко према другоме манифестује само недостатак наклоности и у толико малог уважавања. Мржња не пита за част, па можда баш њу мрзи; неучтивост може неког јако заболети; но ко не по здравља познаника, ко му не понуди столицу, или га не пусти да први изиђе, пориче тиме можда своје образовање, али не туђу част«.

Видело се је раније, да Binding схвата част искључиво као правну и моралну вредност и да је то нетачно. Зато је његово набрајање псевдо-увреда одн. клевета неосновано, у колико се у појединим од наведених случајева напада друга која врста части, као н. пр. у случајевима наведеним под б. Ту постоји, не псевдо-увреда одн. клевета, већ права увреда или клевета. Псевдо-увреде одн. клевете биће de lege lata само онда, кад изјава није управљена ни против једне врсте части, које законодавац заштићује од увреде и клевете. Тако било би према срп. Казненом Законику псевдо-клевете, кад би А казао лицу Б, да пати од гонорее, ма да би то могло бити права увреда.

§ 11. Врсте увреде и клевете.

§ I. Проста и јавна увреда и клевета.

У § 210 к. з. се разликују јавна и проста клевета (опадање), а у § 213 к. з. јавна, писмена и проста увреда. Појам јавности клевете дат је у § 210 ал. 3 и то исто важи и за јавност увреде¹. »Јавно је опадање онда, вели се у § 210 ал. 3., ако се то догодило на јавном месту или у јавним скупштинама, или средством печатње, ликова и образа, распро-

¹ Ова је одредба узета из § 152 ал. 2 пруског к. з.

страњавањем или излагањем таквих на јавним свима приступним местима». Као што се види, клевета (а то важи и за увреду) је јавна:

1^о Кад се је догодила на јавном месту. Према једном схватању, заступљеном у француској књижевности и јуриспруденцији, јавно је оно место, које је сваком приступачно без или са извесним ограничењем (н. пр. захтевање улазнице), н. пр. кафане, позоришта.¹ Али ово схватање јавности једног места има апсурдне последице, те се не може усвојити. Тако било би при оваком схватању јавне увреде, кад би А у механи шануо на ухо лицу Б нешто за овога увредљиво, или кад би само њих двоје били у механи (кафедија и један гост). Зато је потребно захтевати за јавност места поред приступачности истог свакоме и могућност, да неком трећем (ма и једном једином лицу дакле) изјава непосредно до знања дође, и ако се у ствари ово није догодило.² Ове ће пак могућности бити онда, кад је изјави био присутан и неко трећи, и кад је она гласно саопштена. Ако поменути услови постоје, без значаја је, да ли је место и по себи јавно.³

Немачки законодавац (§§ 186 и 187) не употребљава израз »јавно место«, већ: »ако је јавно («öffentlich») извршена....» Узима се пак од претежно заступљеног мишљења, да је увреда одн. клевета онда јавно извршена, кад је изјава могла непосредно доћи до знања једном индивидуално неодређеном већем кругу лица без обзира на то, да ли је место изјаве јавно или не.⁴ Противност већем, индивидуално неодређеном кругу лица је, вели Франк, круг лица, који се одржава личним односима.⁵ Неки међутим захтевају, да је изјава заиста непосредно дошла до знања већем, индивидуално неодређеном кругу лица.

Разлика између срп. и немачког законодавца види се најбоље онда, кад су увреда и клевета садржане у једној отвореној дописној карти. Према срп. Казненом Законику оне нису јавне, док према немачком јесу,⁶ пошто он не захтева за јавност увреде и клевете јавност места. У прој. к. з. се као и у нем. к. з., вели само »ако је јавно извршена« (§ 292 ал. 2 : увреда, § 295 ал. 2 : клевета).

¹ B. Goltammer Materialien § 152.

² Тако Oppenhoff Kommentar zum preussischem Strafgesetzbuch § 152, 4. В. и Ценић 625.

³ В за К. С § 22 под 1.

⁴ B. Frank § 110 II 1 а, Meyer-Allfeld § 79 VI 1, v. Liszt § 96 II 4 b, Schwartz § 110, 5 а, Kern 35.

⁵ Meyer-Allfeld § 79 VI 1 у том смислу и дефинише јавност (опажљивост од лица, која нису везана међу собом узајамним личним односима, дакле не припадају једном ужем, у себе закључаном кругу лица). Већина се међутим придржава строгог појма јавности.

⁶ B. Lilienthal 400.

2^о Кад се је догодила у јавној скупштини (т. ј. на јавном збору). »Скупштина« (збор) је скуп људи од некога сазван изрично или прећутно у ма ком циљу. Збор постоји без обзира на број лица, која су на њ' дошла (чл. 3 ал. 3 з. о. ј. зб. и удр.). Збор је онда јаван, кад је свима приступачан, било без, било са извесним ограничењем, захтевањем н. пр. чланске карте, приступношћу истоме само званих редова грађанства (чл. 3 ал. 1 з. о. ј. зб. и удр.).¹ Равнодушно је за појам јавности скупштине, да ли се она држи на већ по себи јавном месту или не. Без значаја је, да ли је збор пријављен власти по чл. 7 з. о. ј. зб. и удр.

3^о Кад се је догодила »средством печатње, ликова или образа, распрострањавањем или излагањем таквих на јавним свима приступним местима«.

а) »Средством печатње« значи средством штампаних списа. На тај начин распрострањавањем и излагањем нештампаних писмена, н. пр. литографисаних или на машини писаних састава, не би се могла извршити јавна увреда одн. клевета, што је сасвим необјашњиво. Као што је још Ценић приметио, овај апсурд потиче отуда, што је законодавац рђаво превео § 152 ал. 2 пруског Казненог Законика, у коме се вели »Schrift«, т. ј. писмено у опште, било оно штампано или не.² Клевета одн. увреда извршене распрострањавањем или излагањем »печатње« спадају наравно под чл. 52 з. о. шт.

»Лик« је превод немачког израза »Abbildung« из § 152 пруског к. з. »Образ« је рђав превод израза »Darstellung« (представљање) из истог §-а. Тако као образ се имају сматрати кинематографски снимци, кипови итд. »Образ«, представљање обухвата и лик, те је било излишно употребити и овај израз.³

б) Распрострањавање је свака делатност, којом се и садржина и супстанција штампаног писмена, лика итд. чине приступачним већем кругу лица.⁴ Према томе читање пред публиком писмена итд. не би се могло сматрати као распрострањавање.⁵ Јавност се дакле садржи у појму распрострањавања.⁶

Онај круг лица не мора бити индивидуално неодређен и неограничен.⁷ Према v. Liszt-у међутим треба да се садржина и супстанција у питању учине приступачним публици дакле индивидуално неодређеном и неограниченом кругу лица.⁸

¹ Уп. Oppenhoff § 152, 3.

² 625.

³ Тако Olshausen § 110, 3, Binding 215.

⁴ Уп. Frank § 110 II 2 а.

⁵ Уп. Frank § 110 II 2 а, Kern 38.

⁶ Тако Frank § 110 II 2 а. Прот. Kern 36, 38.

⁷ Уп. Frank § 110 II 2 а, Olshausen § 110, 10.

⁸ § 109 II 1.

Колики треба да је круг лица, фактичко је питање, т. ј. оно се има решити према конкретним околностима. Но чињење приступачним само једном или неколицини не би било довољно за појам распрострањавања.¹ Неки сматрају ово за довољно.² Немачки Reichsgericht усваја ово мишљење, али под условом, да пошиљалац има намеру, да се садржина и супстанција учине приступачним већем кругу лица.³ Ово је очигледно нетачно. Један објективан појам, као што је распрострањавање, не може зависити од једног субјективног појава, као што је намера. Сем тога онда се не би могао разликовати почетак распрострањавања од свршетка.⁴ И само предавање на пошту било би по том мишљењу свршено распрострањавање, као што то Reichsgericht и тврди неосновано. Овако узима и Kohler.⁵ Број егземплара је без значаја.⁶

Ако се супстанција и садржина поверљиво учине приступачним, распрострањавање ипак постоји.⁷

в) Излагање је свака делатност, којом се садржина (а не и супстанција као код распрострањавања) чини приступачним.⁸ Тако то би био случај, кад би А ставио у излогу своје радње један лик. Ту би спадао и случај израде каквог написа, цртежа или слике на спољнем (уличном) зиду какве зграде.⁹

Пруски § 152 (као и немачки §§ 186 и 187) употребљава поред «излагати» («Ausstellen») и израз «прилепљивати» (афиширати) («Anschlagen»). Ово означава сваку механичку делатност, којом се супстанција штампаног писмена, лика итд. доводи у везу с једним чврстим предметом као њеним носиоцем и на тај начин садржина постаје приступачном већем кругу лица¹⁰. Тако ово би био случај, кад би се средством туткала једно писмено учврстило за извесну таблу. Но излагање у ствари обухвата и прилепљивање, те је нарочито помињање овога израза излишно. Прилепљивање је само једна врста излагања, јер

¹ Уп. Frank § 110 II а, Olshausen § 110, 10.

² Kohler 274, Hälschner 2 193, Meyer-Altfeld § 132 I (ако се може очекивати, да предмет и у друге руке дође, пошто тада постоји, вели, опасност, да се неодређено која и колико лица наведу на повреду правног поретка).

³ E 7 113, 9 71, 16 245. B. Olshausen § 110, 10 в, Frank § 110 II 2 а.

⁴ B. Olshausen § 10, 10 в.

⁵ 274. Прот. Frank § 110 II 2 а (тек онда, кад се од поштанског разносача стварно учини приступачним већем кругу лица).

⁶ Уп. Frank § 110 II 2 а. Прот. Kern 37—8 (захтева више егземплара).

⁷ Уп. Frank § 110 II 2 а, Kern 38.

⁸ Уп. Frank § 110 II 2 в, Schwartz § 110, 5 с.

⁹ Уп. Frank § 110 II 2 в, Olshausen § 110, 12, Schwartz § 110, 5 с.

¹⁰ B. Olshausen § 110, 12.

оно, што је прилепљено, уједно је изложено. У поменутих Казним Законима се и овде не употребљава израз «на јавном месту», већ «јавно» (в. 1^о).¹

§ II. Увреда и клевета владоца (величанства).

У § 91 б ал. 1 к. з. говори се о увреди и (в. § 14 II 1 б) клевети домаћег владоца. »Ко речма, печатаним или непечатним, писменим саставом, ликовима или ма каквим изображењима или знацима увреди владајућег краља (увреда), или иначе ма што предузима или говори, из чега се мрзост на њега породити или чиме се он подсмеху или презрењу изложити може (клевета), да се казни затвором од једне године до пет година«.

Увреда и клевета владоца разликује се с формалног гледишта од обичне увреде и клевете само по томе, што је нападни објекат владалац. Али се оне ипак не појављују, као што то неки узимају², као једна нарочита врста увреде одн. клевете, већ као самостална кривична дела (del. s. g., као у римском праву, но у коме су спадале под један шири појам, под crimen majestatis). То долази отуда, што је њихов заштитни објекат једно опште, а не приватно добро, част владоца као каквог, те спада у групу кривичних дела против општих добара, против државе³.

Разлика између увреде и клевете владоца и увреде и клевете у опште лежи пре свега у објекту њиховом: част владаочева је квантитативно различна од части поданика. Поштовање његове части захтева на име непосредно општи интерес и зато је повреда исте кривично дело, о коме се у интересу систематике говори међу кривичним делима, која су непосредно управљена против општих добара (срп. законодавац у гл. IX: »О злочинствима и преступљенима противу отечества, владатеља и Устава«), а не у истом одељку, у коме је реч о увреди и клевети у опште (гл. XXII срп. к. з.).

Даље према срп. к. з. разлика између увреде владоца и увреде у опште лежи у томе, што се увреда владоца не може «делом» извршити, већ само «речма печатаним или непечатаним, писменим саставом, ликовима или ма каквим изображењима или знацима». Свака делатност пак управљена против владоца спада под § 91 а к. з.

¹ Тако и у § 328 срп. к. з. код истуна повреде службене објаве.

² Тако Frank § 95, Binding 1 169, 2 417, Tuteur § 8.

³ В. Посебни Део § 85. Тако v. Liszt § 164 I, § 168, Meyer-Altfeld § 124 I, § 127, Doehn 154. Прот. Binding 1 169 (§ 39), према коме су увреда и клевета владоца само особене врсте обичне увреде и клевете (наводећи неосновано као разлоге: 1^о околност, што су с увредом и клеветом владоца изједначени увреда и клевета чланова владалачког дома и страних владалаца и посланика, 2^о одсуство тачнијег одређења у закону »нападног (scil. заштитног) објекта«.

К л е в е т а владоца сама за себе се разликује од клевете у опште према срп. к. з. у погледу обима заштите части. Пре свега не захтева се изношење и проношење дела, већ чињенице у опште. Вели се на име «ма што предузима или говори», те на тај начин клевета владоца може постојати и онда, кад не може бити ни говора о клевети држављанина. Затим клевета владоца постоји не само онда, кад се навођењем може¹ изазвати мржња или презрење, већ и кад се тиме може изложити подсмеху. На тај начин није од клевете заштићена само морална част владоачева, већ и друге врсте части, у колико га напад на исте може изложити подсмеху. Кад га пак овај напад може изложити подсмеху, фактичко је питање.

Некад се је у теорији (у немачкој опште правној доктрини) част владоачева разликовала у његову личну част, т. ј. част, која му припада као приватном човеку, и владалачку част, т. ј. част, која му припада као владоцу, по његовом државно-правном положају дакле. Напад на другу називао се је *crimen laesae majestatis*, а на прву *crimen laesae venerationis*². Но ова је разлика неизводљива, јер *majestas ossibus inheret*: Сваки напад на владоца као приватног човека је посредно напад на њега као владоца³.

Увреда и клевета владоца могу се односити на његове уставне владалачке актове или на његов приватан живот. У првом случају може бити увреде и клевете владоца, и ако овај или онај министар носи одговорност за акт у питању⁴.

Равнодушно је, да ли се садржина изјаве или саопштавања односи на једну радњу владоачеву, коју је он извршио пре ступања на престо или после. Довољно је за увреду и клевету, да су изјава омаловажавања и изношење одн. проношење учињени у време, кад је он владалац⁵. Ако су ове радње извршене по одступању с владе или по смрти, не постоји увреда, одн. клевета владалаца⁶.

Владалац не мора бити изрично именован. Као и у опште код увреде, довољно је, да се може познати, да су изјава и саопштавање против њега управљени⁷.

Пропуштање страхопоштовања (проста нетактичност, како још вели Frank) не може се ни овде сматрати као

¹ У § 91 б се вели «може изложити», а не «излаже» као у § 210, те је на тај начин избегнута грешка учињена у овом §-у, т. ј. избегнуто је изражавање, према коме изгледа, као да је клевета кривично дело повреде, а не угрожавања.

² В. Temme Lehrbuch 221, Meents 32, Bleck 33. Ову разлику усваја Binding 1 167.

³ Уп. Olshausen § 95, 4 а, v. Liszt § 168 пр. 1, Bleck 31.

⁴ Уп. v. Liszt § 168 I 2, Olshausen § 95, 4 с, Frank § 95 I.

⁵ Уп. v. Liszt § 168 I 2, Olshausen § 95 4 в, Wachenfeld 539.

⁶ Уп. Wachenfeld 539.

⁷ Уп. Frank § 95 I.

увреда.¹ Тако није увреда владоца пропуштање викања «живео» или седење при овом узвику. То важи чак и онда, кад би ово пропустило учинити лице, које је правно обавезно на ове радње.²

За увреду и клевету умрлог владоца не постоји специјална одредба, те за исту важи § 215 а к. з. Но увреда умрлог владоца могла би бити посредна увреда данашњег владоца, као што се је раније већ видело. Тако било би увреде за садашњег владоца, кад би ко тврдио о пореклу умрлог владоца нешто неистинито, што може и данашњег владоца изложити подсмеху или презрењу.³

За увреду и клевету Краља нанете путем штампе важи чл. 53 в. о шт., где су оне предвиђене као нарочите, теже врсте, увреде и клевете Краља путем штампе. Додаје се, да се сматра као увреда и карикатура владоца.

Све што је у § 91 б ал. 1 к. з. речено о увреди и клевети владоца, важи према ал. 2 овог §-а и за онога, «ко то исто учини спрам Краљице, Престолонаследника, (или) Родитеља Краљевих, оба или спрам појединог, и у опште на спрам предака и потомака владајућег Краља у правој линији», а према ал. 3. овог §-а и за случај, «ако је то учињено спрам намесника краљевског достојанства, свију или спрам појединог од њих». Под претцима имају се наравно разумети само живи. Закон о штампи помиње у чл. 53 само чланова Краљевског Дома, не и претке, као ни краљевске намеснике, те за увреду и клевету истих важи општа одредба, т. ј. § 91 б.

У чл. 21 ал. 1 в. о ј. збор. и удр. предвиђена је увреда Краља; а у чл. 21 ал. 2 увреда члана Краљевског Дома или Краљевских Намесника, свију или појединих на јавном збору (напоређо с увредом Народне Скупштине као исто кривично дело, случај т. зв. вишеобјектног кривичног дела).

У прој. к. з. предвиђене су увреда и клевета Краља, Престолонаследника и Краљевског Намесника (као вишеобјектна кривична дела дакле) у § 300 ал. 1 и 3; а увреда и клевета члана Краљевског Дома (и Народне Скупштине, дакле као вишеобјектна кривична дела) у § 300 ал. 2 и 3.

И ако су увреда и клевета величанства самостална кривична дела (*del. s. g.*), и за њих важе оне одредбе главе XXII к. з., које су, у одступању од општих кривично-правних принципа,

¹ Уп. v. Liszt § 168 I 2, Frank § 95 I, Binding 1 170. Прот. Bleesck 31 и сл. (страхопоштовање је, вели, виши степен уважавања, те је повреда истога идентична с увредом и само је један други израз, означавајући интензитат цењења и осећања, које је основ тога цењења).

² Прот. v. Liszt и Frank loc. cit., Olshausen § 95, 5, Wachenfeld 539.

³ Уп. Wachenfeld 538 пр. 4. Тако немачки Reichsgericht (E 28 171). Прот. v. Liszt § 168 I 2, Binding 1 171 (само § 189 нем. к. з.).

за обичну увреду и клевету прописане (н. пр. §§ 211, 214, 215, 215 а)¹. Тако се има узети с обзиром на то, што је принцип главе XXII, да се каже, код којих законских прописа о увреди и клевети ван ње не важе њене поменуте одредбе (в. § 212 ал. 2 т. 1, где је прописано, да доказивање истинитости изузетно није допуштено код клевете величанства из § 91 б к. з.).

§ III. Увреда и клевета јавног службеника.

У § 104 говори се о једној врсти увреде и клевете, која је управљења непосредно против општих добара. Зато је иста издвојена из обичне увреде и клевете и стављена као *del. s. g.* у гл. X («О злочинствима и преступљенима противу закона, власти и јавног поретка»).

«Ко речма, гласи § 104 ал. 1 и 2, печатаним или непечатаним писменим саставом, ликом или ма каквим другим изображењем или знацима увреди какво надлежateljство или политичко тело, или чиновника или званичника државног или поротника или избраног судију, сведока или вештака или јавног служитеља приликом званичног рада или и изван места надлежateljства но у смотрењу званичног рада, или у смотрењу званичног рада у опште, да се казни затвором од месец дана до две године. Исто тако да се казни и онај, који то учини спрам Народне Скупштине или појединих чланова њених или спрам изборне скупштине или бирачког одбора или појединих одборника његових.

Ако би увреда садржавала и клевету, може се казнити до три године затвора».

Исту овакву одредбу садржи и § 296 прој. к. з. Само су увреда и клевета Народне Скупштине издвојене и предвиђене у § 300 (в. § II за § 300 прој. к. з.). Сем тога је место «приликом званичног рада... или у смотрењу званичног рада» речено (в. ниже 3^о) «приликом званичног рада или у погледу званичног рада у опште».

Из цитираног текста се види :

1^о Да се признаје пасивна способност за увреду и клевету надлештвима (за духовна надлештва в. § VI) и политичким телима. Политичка тела су наравно и Народна Скупштина (и некадања «изборна скупштина») и бирачки одбори (као и обласне и среске скупштине и одбори), те је била излишна допуна законом од 1870, којом се именована тела наводе у § 104 као нешто различно од «политичких тела». Увреда бирачког одбора предвиђена је у чл. 103 з. о изб. нар. посл. од 1920 (који је у толико заменио § 104 к. з.; не и у погледу клевете). Али према чл. 114 истога

¹ Тако Binding I 171 (али по њему зато, што их он не сматра као *del. s. g.*), Rosenfeld Nebenklage (1900) 111. Прот. (у колико, веле, супротно није изрично речено или не проистиче из самог појма увреде и клевете величанства) v. Liszt § 168 I, Meyer-Altfeld § 12 IV.

з. само онда важи чл. 103, ако увреда не спада под § 104 к. з., т. ј. кад није нанета приликом званичног рада или у односу на званичан рад, пошто је у § 104 прописана већа казна. § 104 к. з., одн. чл. 103 з. о изб. нар. посланика важе и онда, кад су увреда и клевета извршене путем штампе, пошто бирачки одбори нису предвиђени у чл. 54 з. о шт.

Надлештво је сталан, од промене у њему дејствујућих службеника независан орган државне власти. Без значаја је дакле, да ли дотични орган има државну заповедну власт, т. ј. да ли се поверени му службени акти појављују као употреба суверене државне власти или не.¹ Без значаја је такође, да ли отправља поверене му послове по бирократском (н. пр. министарства, велике жупаније и среска поглаварства) или колегијалном (н. пр. Државни Савет, првостепени суд) принципу.

2^о Да је појам увреде из овог §-а *узис* појам увреде у опште, јер се увреда из § 104 против именованих физичких лица не може извршити делом, већ се свака делатност управљена против њих приликом званичног рада има да подведе под § 93 к. з. Али је овде без значаја, да ли је увреда јавна или *проста*, писмена или *усмена*.

3^о Да се увреда и клевета именованих физичких лица или политичких тела имају подвести под § 104 само онда, кад су извршене «приликом званичног рада или и изван места надлежateljства но у смотрењу званичног рада или у смотрењу званичног рада у опште». Место овог лајичког скупа речи довољно је било рећи «приликом званичног рада или у односу на званичан рад», као што се изражава прој. к. з. и нпр. немачки законодавац у § 196 («у вршењу њиховог позива или у односу на њихов позив») и француски² у чл. 222 и 223 («у вршењу њихових функција или поводом овог вршења») к. з. Разлог теже инкриминације увреде и клевете јавног службеника није дакле положај (ранг) повређеног, већ државна функција, коју он врши.³

Да би се могло рећи, да су увреда и клевета именованих лица извршене «приликом званичног рада», потребно је : 1^о истовременост између званичног рада и извршења оних кривичних дела, 2^о да је увредилац одн. клеветник био присутан званичном раду, кад је увреду и клевету извршио.⁴ Увреда и клевета из § 104 постоје без обзира на то, да ли је овај рад био законит или не⁵ и без значаја је, да ли се оне односе на званичан

¹ В. Живановић Административно Право у Народној Енциклопедији 25 под II 1, Franck § 114 II.

² В. Garraud Traité 4 542 за смисао израза «поводом».

³ Уп. Garraud Traité 4 537 и сл.

⁴ Тако Frank § 196 т. 1, ма да резервисано. Прот. Olshausen § 196, 4 а (довољна истовременост).

⁵ Уп. Olshausen § 196, 4 а, Schwartz § 196, 4 а.

рад или својство њихово или само на њихов приватан рад или својство.¹

Да би се могло рећи, да су увреда и клевета извршене у односу на званичан рад, потребно је, да оне имају за основицу или за предмет званичан рад оних лица, било у опште било један конкретан случај истог.² Ако су објект надлештво или политичко тело, тај однос увек постоји, пошто је њихов рад само званичан рад.³ У погледу пак јавних службеника, поротника и других објеката из § 104 питање, кад поменути однос између увреде и клевете и званичног рада постоји, фактичке је природе. Проста могућност, да се тај однос успостави или да постоји, није довољна.⁴ Поменути однос неће постојати, кад се службеник прекорева за ванслужбено држање, па ма се он услед тога појављивао као недостојан свог звања, или ако је то ванслужбено држање у противности с извесном, дотичној групи јавних службеника особено наметнутом позивном дужношћу (н. пр. недопуштена употреба оружја од војних лица).⁵

Ако се увреда и клевета односе само на *својство* надлештва, политичког тела, јавног службеника и другог објекта из § 104, онда постоји увреда одн. клевета државе из § 103 одн. § 359 т. 3 к. з. (в. § VII).

Увреда и клевета Народне Скупштине путем штампе предвиђене су (напореда с увредом и клеветом страног државног поглавара као исто кривично дело) у чл. 53 ал. 2 и 5 з. о шт. Овде се не захтева као у § 104 к. з., да су извршене у односу на званичан рад. Но као што је речено горе за § 104, такав однос постоји увек, те би то било излишно. Не помињу се као у § 104 к. з. и остала политичка тела, те за увреду и клевету истих путем штампе важи § 104 к. з.

У чл. 54 з. о шт. предвиђене су увреда и клевета судова и у опште јавних надлештава, затим чланова Народне Скупштине, јавних службеника као и грађана, «који стално или привремено врше какву јавну службу или испуњавају какву јавну дужност» (где је предвиђена као нападнут објект и војска). У погледу увреде захтева се, да се она односи на «то њихово својство», при чему се

¹ Уп. Garraud Traité 4 539 (и да ли је носио службено одело или знаке).

² Уп. Olshausen § 196, 4 в, Frank § 196 III 2, Schwartz § 196, 4 в, Garraud Traité 4 542.

³ Уп. Schwartz § 190, 4.

⁴ Уп. Schwartz § 190, 4 в, R G E 12 267, Olshausen § 196, 4 в.

⁵ Уп. Frank § 196 III 2, Schwartz § 196, 4 в (и кад је то ванслужбено држање у противности, не с каквим особеном позивном дужношћу, већ само с општим нормама морала и пристојности, ако се он самим начином изјаве доведе у везу с позивом, особито ако се тиме изрази, да то ванслужбено држање чини дотичног недостојним његовог положаја или унижава сам позив).

наравно не мисли и на судове, (војску) и јавна надлештва, пошто ова тела имају само једно, јавно својство, већ само на народне посланике и т. д. Али то важи и у погледу клевете предвиђене у ал. 2 чл. 54, пошто је у овој ал. у опште избегнуто понављање (и тога односа и објеката). Ако се увреда и клевета односе на званичан рад дотичних лица одн. тела, оне се наравно самим тим, посредно односе и на поменуто њихово својство.

Доказивање истинитости у случају клевете допуштено је, пошто је у § 212 к. з. (в. и чл. 61 т. 1 з. о шт.) оно искључено у погледу клевета ван гл. XXII к. з. само за клевету из §§ 91 б. Но према чл. 61 з. о шт. искључено је доказивање у случају клевете Народне Скупштине путем штампе.

И ако су и ова увреда и клевета самостална кривична дела (del. s. g.), и у погледу њих важи речено у § II за увреду и клевету величанства односно важења одредаба гл. XXII, које чине изузетке од општих кривично-правних принципа.¹

У чл. 24 з. о ј. зб. и удр. предвиђена је клевета јавног службеника на јавном збору. Али она није нарочита врсте клевете јавног службеника, јер се у истом члану напореда предвиђа и клевета приватних лица и прописује и ста казна. Без значаја је према томе, да ли се клевета јавног службеника односи на његов званичан рад или не.

У чл. 24 з. о ј. збор. и удр. предвиђена је увреда Народне Скупштине на јавном збору као нарочита врста увреде (напореда с увредама члана Краљевског Дома као исто кривично дело, случај т. зв. више-објектног кривичног дела).

§ IV. Јавна увреда страног државног поглавара и члана владалачког дома.

Увреда нанета јавно страном државном поглавару и члану страног владалачког дома је нарочита врста увреде, о којој је реч у § 218 к. з. Овај § је замењен чл. 53 з. о шт., у колико су у питању увреда и клевета страног државног поглавара путем штампе.

§ 218 ал. 1 гласи: «Ко јавно, усмено или писмено, увреди страног владоца, члана владалачког дома, и у опште поглавара или регента стране државе, која стоји у пријатељским односима са Србијом, да се казни затвором од месец дана до две године или у блажим случајевима новчаном казном до 1500 динара, ако се у тој држави по закону казни увреда владоца Србије и осталих речених личности наше државе». С увредом страног владоца изједначена је дакле увреда чланова страног владалачког дома, регента стране државе и у опште страног државног поглавара, као н. пр. председника републике. Но као што се види из наведене законске одредбе, § 218 се не

¹ Тако и К. С. о. с. 1900. Бр. 3993 за §§ 211 и 212 к. з.

односи на увреду нанете члановима породице регента стране државе и страног државног поглавара, који није владалац, монарх, јер је у њој реч само о члану «владачког дома». Тако исто излази из ове одредбе, да се § 218 не односи на увреду нанету бившем или умрлом страном владаоцу, регенту и у опште поглавару (тада се имају применити §§ 213, одн. 215 б к. з.). Не може се § 218 применити ни на увреду нанету папи, пошто овај нема своје државе, а за примену §-а 218 је потребно, да је јавна увреда нанета поглавару «стране државе».

Но да би јавна увреда нанета именованим личностима била кривично дело из § 218, потребно је, да су испуњена два специјална услова инкриминације:¹ 1^о да је страна држава у «пријатељским односима са Србијом», 2^о да се у тој држави «по закону казни увреда владоца Србије и осталих речених личности наше државе» (т. зв. узајамност, реципроцитет).

Што се пријатељских односа тиче разликују се цивилизоване и нецивилизоване државе. Прве се самим тим, што припадају међународној правној заједници, налазе у пријатељским одношајима са Краљевином С. Х. С., и ако немају овде свог дипломатског представника.² Пријатељски одношај није прекинут прекидом дипломатских односа, већ само ратом.³ Што се тиче нецивилизованих држава, држава дакле, које се налазе ван оне заједнице, за постојање пријатељских односа између њих и Краљевине С. Х. С., потребно је, да између њих и Краљевине С. Х. С. постоје дипломатски односи, који не морају бити трајни, или да су са Краљевином С. Х. С. закључиле т. зв. уговоре о пријатељству.⁴

За постојање узајамности потребно је према срп. к. з., да се за увреду нашег владоца и осталих именованих личности, казни по закону стране државе такође као за самостално кривично дело.⁵ Не би било дакле довољно то, што би се за њу казнило по судској пракси,⁶ као ни то, што би се за исту казнило као за обичну увреду. Но узајамности би било, кад би се за њу казнило на основу уговора закљученог између Краљевине С. Х. С.

¹ В. о условима инкриминације Општи Део § 46.

² Тако Frank 4. Abschn. 190, Olshausen § 102, 4 a, Merkel 384, Hälschner 2 774.

³ Тако поред осталих у претх. пр. наведених писаца Frank 4. Abschn. 190, Olshausen § 102, 4 a, Binding 1 174, 2 500 вели, да се пријатељски однос прекида и прекидом дипломатских односа.

⁴ Тако Frank 4. Abschn. (190). Према Olshausen-у § 102 4 в само онда, кад су закључени именовани уговори.

⁵ Уп. Frank § 102 I, Olshausen § 102, 2, Binding 1 593, Oppenhoff § 102, 9, Gerland 9, Schwartz § 102 (узајамност не постоји већ тада, ако страна држава за дело, у колико оно испуњује биће једног обичног деликта, казни као за такво, већ је потребно, да је казнену заштиту, коју статуира за свог владоца, свесно распрострла на немачког владоца).

⁶ По немачком к. з. и то је довољно. В. Frank § 102 II.

и стране државе, у колико тај уговор има законску снагу у овој.¹

Није потребно за узајамност, да се за увреду нашег владоца и других именованих личности казни по закону стране државе строжије од обичне увреде, као што је то случај по § 218 срп. к. з.²

Узајамност мора постојати у време, кад је увреда извршена.³

Као што се види, у § 218 се говори само о јавној увреди страног државног поглавара и чланова владачког дома, а не и о клевети. Ово је дошло услед омашке. Законодавац је на име превео немачки израз «Beleidigung» са «увреда», док он означава и увреду и клевету. Тако и § 103 данашњег немачког к. з. говори само о Beleidigung, али се под тиме подразумева и увреда и клевета као и у опште. Превиђајући ову своју омашку, законодавац у § 212 ал. 2 т. 1 наводи и § 218 (в. ипак за значај тог навођења § 8 § II под 1^о).

Јавна увреда, о којој је овде реч, треба да је извршена «усмено или писмено». § 218 се дакле не може применити на т. зв. реалну и симболичку инјурју.

Увреда и клевета страног владоца путем штампе предвиђене су као нарочита врста увреде одн. клевете у чл. 53 ал. 2 и 5 з. о шт. Ни један ни други услов инкриминације из § 218 к. з. не захтевају се овде.

Увреда страног «владаоца» (scil. државног поглавара у опште) на јавном збору предвиђена је као нарочита врста увреде истога у чл. 26 з. о ј. зб. и удр. Ни овде се не захтевају услови инкриминације из § 218 к. з.

Упрој. к. з. су предвиђени у § 301 увреда и клевета страног државног поглавара (намесника и члана владачког дома). Захтева се од услова инкриминације из § 218 к. з. само реципроцитет.

§ V. Увреда страног дипломатског представника.

О јавној увреди страног дипломатског представника као нарочитој врсти увреде говори се у § 218 а к. з. «Ко јавно, усмено или писмено, увреди, вели се у ал. 1, заступника стране државе за Србију опредељеног, да се казни затвором од месец дана до годину дана, или, у блажим случајима, новчаном казном до хиљаду динара».

Као што се види, говори се о «заступнику стране државе», те се на тај начин ту имају подразумевати како посланици тако

¹ Уп. Schwartz § 102, 3.

² Ово захтевају немачки писци, н. пр. Frank § 102 II, сем Binding-a 2 499 и Schwartz-a § 102, 3.

³ В. Општи Део § 46 II. Тако Frank T. I Abschn. IV под VI, Binding 1 174, 2 500. Неки захтевају, да постоји и у време суђења (в. Liszt § 170 II 1, Olshausen § 102, 3, Schwartz § 102, 3).

и отправници послова. Увреда треба да је јавна и да је нанета «усмено или писмено», из чега излази, да § 218 а не обухвата т. зв. симболичку и реалну инјурију, као ни писмену, која није јавна. Услед омашке је и овде реч само о увреди, а не и о клевети.

Овде се не захтева као код увреде страног државног поглавара (в. § IV), да је страна држава у пријатељским односима с Краљевином. То се може објаснити тиме, што и представник једне непријатељске земље задржава свој међународно-правни положај особено заштићеног лица (имунитет) све до напуштања државне области, а тај његов особени положај је *ratio legis* особене инкриминације из § 218 а к. з.¹

Клевета нанета страном дипломатском представнику као и поменуте врсте увреде, за које не важи § 218 а (реална и симболичка и писмена,² која није јавна), имају се подвести под опште, одредбе о преступној увреди и о клевети (§§ 213 и 210). Превиђајући то, у § 212 ал. 2 т. 1 се наводи и § 218 (но в. § 8 § II под 1^о за значај тога навођења).

О простој увреди страног дипломатског представника говори се у § 358 к. з. «Затвором од пет до тридесет дана, вели се у ал. 1, или у новцу од пет до тридесет талира, да се казни, који увреди посланике страних сила у Србији станујуће». Као што се види, захтева се за примену овог §, да страни дипломатски представник овде и станује, а не само да је опредељен као код јавне увреде. Сем тога изгледа, да овај § не важи, кад је увреда нанета отправнику послова, јер се, за разлику од § 218 а, помињу само «посланици». Али се у ал. 2 употребљава израз «заступник» као и у § 218 а, те се ипак мора противно узети.

Увреда страног дипломатског представника на јавном збору предвиђена је као нарочита врста увреде истог у чл. 27 з. о ј. зб. и удр. У прој. к. з. предвиђена је увреда страног дипломатског представника у § 302, а поред ње и клевета.

§ VI. Увреда и клевета духовног надлештва и свештеног лица.

О овој увреди и клевети говори се у § 207 б к. з. «Ко речима, вели се у њему, печатаним или непечатаним, писменим саставом, ликовима или ма каквим другим изображењем или знацима увреди какво духовно надлежатељство или свештено лица приликом њиног чинодејствовања или рада, или и изван места њихове дужности но у сматрању ове, да се казни затвором од осам дана до једне године. Ако би увреда садржавала клевету, да се казни затвором од једног месеца до две године».

Пасивна способност за увреду и клевету признаје се дакле и духовним надлештвима (за остала јавна надлештва в. § III).

¹ Ул. Hälschner 2 776. Прот. Frank § 104, Olshausen § 104, 2, Schwartz § 104, 3 (на основу систематског положаја §-а 104 нем. к. з., разлог, који не важи за § 218 а срп. к. з.).

² В. за аргументацију Иступи § 7 II 1.

Да би увреда и клевета свештенога лица спадала под овај §, потребно је, да му је нанета у вршењу (приликом) чинодејствовања и у опште званичног рада или у односу на званичан рад. В. о томе § III.

Без значаја је, да ли је свештено лице мирског или монашког реда, као и то, да ли оно има да врши богослужбене функције или какве друге (н. пр. члан духовног суда).¹ Но дотично свештено лице треба да је свештено лице које усвојене или законом признате вере (чл. 12 уст.).

Ова се увреда, као што се види, не разликује у просту и јавну. За обе важи § 207 б к. з.

Ако је увреда или клевета нанета ком духовном надлештву или свештеном лицу путем штампе, важи чл. 54 з. о шт. (в. о овоме члану § III). Оне сачињавају дакле нарочиту врсту увреде одн. клевете свештеног лица и духовног надлештва.

У чл. 24 з. о ј. збор. и удр. предвиђена је клевета свештеника на јавном збору, али не као нарочита врста клевете свештеника, јер је у истом члану предвиђена напореда и клевета приватних лица и прописана иста казна.

§ VII. Увреда и клевета државе (повреда службене части).

По угледу на пруски к. з. у срп. к. з. је предвиђена и увреда и клевета против части самог звања. У прој. к. з. и з. о шт. ово дело није предвиђено. «Ко јавним потврђивањем измишљених или изопачених ствари, вели се у § 103, или јавним опорочавањем и исмејавањем уређења државних или законих наређења власти или појединих чиновника ове мрзости или презрењу излаже или важност њихову побија или у осталима неповерење према реченим уређењима и наређењима подиже . . . да се казни у новцу од двеста до три хиљада динара или затвором од три месеца до три године».

Објекат ове увреде и клевете није службена част овог или оног чиновника, јер је то ипак његова лична част, и као таква она је заштићена §-ом 104 к. з. Њен је објекат на име част самог овог или оног државног звања без обзира на то, ко је њен носилац онда, кад је она повређена, ма да је наравно могуће, да је и овај посредно увређен. «Објекат је њен, вели другим речима Binding,² увек непроменљиво достојанство чиновника као заступника државе у кругу његовог звања, које је независно од индивидуалитета чиновника и од тога, да ли он добро или рђаво врши своју службу, и које, даље, не може бити објекат обичне

¹ У § 196 нем. к. з. вели се «религијски слуга», под чиме неки разуму само лица, која има да врше богослужбене функције, или бар не чисто механичке, а други сваког службеника извесне религијске корпорације. В. Frank § 196 II, Schwartz § 196, 2 с.

² 1.

увреде и клевете». Ова увреда и клевета су дакле једно кривично дело против државне власти, и зато су од законодавца издвојене од обичне увреде и клевете и стављене у гл. X. Она спадају у групу кривичних дела о маловажавања државне власти.¹

Радња код увреде и клевете државног звања састоји се према § 103 у «јавном потврђивању измишљених или изопачених ствари», одн. у «јавном опорочавању и исмејавању» «уређења државних и законих наређења власти или појединих чиновника», другим речима у јавном тврђењу (т. ј. изношењу или доношењу) неистинитих чињеница, дакле не само «дела», о државним уређењима и законитим наредбама државних власти власти или појединих чиновника² (дакле не у опште државних службеника), одн. у јавном (в. § 210 ал. 3) омаловажавању истих.³

Последица се код клевете састоји у «излагању мржњи или презрењу» државних уређења, власти или појединих чиновника и у «побијању њихове важности». О појму «мржње» и «презрења» било је раније говора. Побивање важења је пак радња управљена на то, да се побие или смањи поверење у обвезну снагу, коју државна уређења и «закона наређења власти» имају као таква за грађане. И ова је врста клевете кривично дело уgroжавања.

Увреда и клевета државе, које нису јавно извршене, т. ј. проста увреда и клевета државе предвиђене су у § 359 т. 3. к. з., као иступ дакле.⁴

§ 12. Кривац код увреде (увредилац).

Нема ништа нарочито да се каже о кривцу као извршиоцу увреде. Извршилац је онај, који је учинио изјаву омаловажавања, који је н. пр. изговорио увредљиве речи, написао увредљиво писмо и т. д. Подстрекач је онај, који је допринео, да се извршилац одлучи на увреду, а помагач онај, који је допринео извршењу увреде, који је н. пр. пустио у поштански ковчег увредљиво писмо. Пуномоћник (адвокат и т. д.), који учини изјаву у име свог властодавца, извршилац је, а овај може одговорати као подстрекач.⁵

За појам кривца је код неких кривичних дела потребно, да је испуњен извесан специјалан објективан лични услов кривичне одговорности.⁶ Један такав услов је потребан за појам кривца код увреде: недостатак компензације (в. § 20).

¹ В. Посебни Део § 93 (2 88).

² В. Посебни Део § 93 I о појму државног уређења и законите наредбе.

³ В. Посебни Део § 93 I.

⁴ В. Иступи § 7 III 3.

⁵ Уп. Rüdorff-Stenglein § 185, 5, Schwartz § 185, 7.

⁶ В. Општи део § 69.

Што се тиче *виности*, потребан је увек умишљај. Нехатни извршилац увреде или подстрекавања и помагања у истој није кривац.¹ Међутим није потребна намера вређања (*animus injuriandi*), т. ј. није потребно, да је вређање циљ изјаве омаловажавања.² Он је могао имати сасвим други циљ (љубећи н. пр. једну девојку, коју је сусрео). Често се тај израз употребљава у смислу обичног умишљаја.³

За умишљај је потребна :

1^о Свест о томе, да ће изјава доћи некоме до знања. Према томе А не би био кривац, кад би записао у свој дневник нешто увредљиво за Б и В би исти показао без његовог знања лицу Б, као ни онда кад би А сам (монолог) у својој соби изговорио нешто увредљиво за Б и В је ослушкујући то чуо.

2^о Свест о томе, да је учињена изјава омаловажавања, било непосредна било посредна. Према томе А не би био кривац, кад би позвао извесну женску у свој стан на блуд, држећи с разлогом, да је она проститутка. Но у оваким случајевима ће често постојати предвиђање последице као могуће, особито т. зв. *dolus eventualis* (који је у толико пре довољан за кривца).⁴ Тако исто не би био кривац странац, који не знајући добро српски, употреби ради ласкања какву погрдну реч.

Ако би А послао увредљиво писмо лицу Б, али је оно од разносача предато другом лицу истог имена, постојаће *aberratio ictus*. Она се има расправити по општим начелима. Оваква заблуда је прелевентна, те ће према томе постојати покушај увреде лица Б. Покушана увреда међутим није кривично дело. Исто ово важи и за случај, кад А увреди В, држећи да је то Б, кога је он хтео увредити, дакле за т. зв. *error in persona*.

Ако је у питању увреда из §§ 91 б, 104, 218, 218 а и 358 к. з., из чл. 53 и 54 з. о шт. и из чл. 21, 26 и 27 з. о ј. збор. и удр., онда је за умишљај потребна и свест о својству лица, о увреди, којег се говори у овим §§-има, сходно §-у 54 а к. з. Тако ако је у питању владалац, увредилац треба да зна да је његова изјава управљена против владоца. Ако ове свести нема, онда се има применити § 213 к. з., одн. чл. 56 з. о шт. За виност код увреде и клевете умрлих по чл. 58 з. о шт. в. § 4 В.

§ 13. Кривац код клевете (клеветник).

Извршилац клевете је онај, који је «дело», «чињеницу» износио или проносио.

¹ Уп. Meyer-Altfeld § 78 IV.

² Уп. Frank § 185 II, v. Liszt § 95 III, Meyer-Altfeld § 78 IV, Binding 1 156, Olshausen § 185, 15, Oppenhoff § 185, 27, Schwartz § 185, 7. Већина француских писаца (н. пр. Garraud Traité 4 n° 1321) захтева ову намеру. В. против њих Garçon art. 222—225, 175. Но в. § 13 за § 211 к. з.

³ Уп. Meyer-Altfeld § 78 IV, Schwartz § 185, 7.

⁴ В. Уп. Schwartz § 185, 7. Contra Kohler 12 поводом *dolus-a eventualis*.

Што се виности тиче, потребан је умишљај. Умишљај обухвата: 1^о свест, да је дело такво, да може изложити «мржњи или презрењу», одн. да је чињеница таква, да може наудити «части, добром имену, друштвеном угледу или привредном кредиту» (з. о шт.); 2^о свест, да ће изјава доћи непосредно до знања неком трећем лицу (в. о овоме подробније § 11).

Код клевете инсинуацијом путем штампе потребна је према чл. 52 ал. 2 з. о шт. (в. § 8 § I А) поред умишљаја и намера клеветања («у циљу клеветања»), т. ј. треба да је писац имао «намеру казати, да постоји нешто што части, добром имену, друштвеном угледу или привредном кредиту оклеветаног може наудити». Та се намера има утврдити «из самог написа или у вези с другим написима од истог или другог писца, у истим или другим листовима и списима», што је несумњиво, с обзиром на дух закона, наведено само примера ради.

Свест о неистинитости дела не може се дакле захтевати.¹ И ако је према томе лице у питање држало чињеницу одн. дело за истините, ипак ће бити кривац, ако испуњује услов кривичне одговорности, о коме је ниже реч. Захтевање оне свести било би очигледно на велику штету заштите части. Ценић захтева међутим и ову свест.² Он то доказује пореклом §§-а 210 и 211 к. з. Овај начин доказивања је неумесан већ по томе, што је по Ценићу његов резултат такав, да је на штету заштите части. Поред тога, тај начин доказивања је у овом случају погрешан. § 211, у коме се специјално говори о једном случају свести о истинитости, узет је, вели Ценић, из баденског к. з. за разлику од § 210, који је узет из пруског. Баденски к. з. међутим, продужује он, захтева за умишљај свест о неистинитости, те се мора узети, да је тако и по срп. к. з.

Порекло §-а 211 је истина тачно, али је Ценић превидео, да баденски к. з. прописује казну и за случај, кад извршилац клевете није био свестан неистинитости (изузев случај, о коме је реч у срп. §-у 211). Срп. к. з. међутим као ни пруски не чини ову разлику између случајева, кад је било свести о неистинитости, и кад је није било. Према томе би резултат Ценићевог тврђења било то, да се не би могао никад казнити онај, који није имао свест о неистинитости. Зато се и срп. § 210 мора тумачити као и пруски § 156, на име да је свест о неистинитости непотребна за умишљај.

Да би било кривца код клевете, потребно је, да вини извршилац испуњује један специјалан објективан лични услов кривичне одговорности, предвиђен у § 211 к. з. На име потребно

је, да вини извршилац не може доказати «основе или опстојатељства, по којима се закључити може, да је он оно, што је потврђивао¹, за истинито држати могао». Ако постоје овакви основи, клевете има, али не кривца². У пресуди (§§ 241 и 242) се има нагласити, да клевета ипак постоји, што је од особитог моралног значаја за оклеветаног.³ Но све је могуће само у тродеобном систему кривичног права, што је такође један од многобројних аргумената за исти⁴.

Но ако извршилац не може бити кажњен за клевету, ако не испуњује овај (негативан) услов кривичне одговорности, може, вели се у §-у 211, бити кажњен за увреду. На име «може бити кажњен због повреде чести, ако се из начина потврђивања или других околности увиђа намера, да је на увреду ишао».

Као што се из цитираног текста види, увреда може произићи било «из начина потврђивања», н. пр. из употребе новина, било «из других околности»⁵, н. пр. кад се изјава чини у такој неумесној прилици, да се она тиме појављује као изјава омаловажавања (тако кад би А за свадбеним ручком причао о неистинитим авантурама младожење са извесном женском). Но да би било кривца код ове увреде, потребна је намера вређања (*animus injuriandi*), пошто се у § 211 вели «ако се... увиђа намера, да је на увреду ишао», т. ј. потребно је, да је извршилац својом изјавом циљао на то, да изјави омаловажавање према лицу у питању.

Пошто § 211 к. з. има карактер изузетка од општих принципа умесно је захтевати, да се он може применити тек на главном претресу при изрицању завршне судске одлуке, а не још приликом доношења решења о стављању под суд или чак у претходној истрази⁶.

§ 211 не важи за клевету нанету путем штампе.

Ако је у питању клевета из §§ 91 б и 104 к. з. и из чл. 53 и 54 з. о шт., онда је за умишљај потребна и свест о својству лица,

¹ Вели се случајном омашком само «потврђивао», а не и «проносио». Као што је Ценић (623) приметио, омашка долази отуда, што је овај § узет из баденског к. з., док § 210 из пруског. У баденском се међутим под «потврђивати» разуме и «износити и проносити».

² И у § 211 се ово двоје не брка, јер се не каже, да онда неће бити клевете, већ клеветника («то се неће казнити као нападач»).

³ В. Живановић Конструкција тродеобног система у Гласу Срп. Краљ. Академије, CXVIII, 2. разред, 65 (1926) стр. 20 под 9.

⁴ У незадовољству против једне пресуде, у којој је баш због примене § 211 изречено било поред осталог, да нема клевете, а поводом које смо били консултовани, заступник је ту грешку, учињену на штету оклеветаног, био умесно истакао.

⁵ У њему се вели, да «намера увреде» може из тога произићи, али то важи наравно и за саму увреду, јер да би било говора о намери вређања, треба пре свега да постоји увреда.

⁶ Тако и К. С. 1907. Бр. 1133.

¹ Тако су тумачили пруски коментатори § 156 пруског к. з., чија је копија § 210. В. Goldammer § 156, 4, Oppenhoff р. § 156.

² 627 и сл.

о којима је ту реч, сходно §-у 54а к. з. Ако те свести нема, онда се имају применити опште одредбе о клевети: § 210 к. з., одн. чл. 56 з. о шт.

У чл. 60 з. о шт. предвиђена је једна н а р о ч и т а, т е ж а врста клеветника. То је клеветник, који је ишао «са нарочитим планом на то, да уништи добро име или кредит оклеветаног лица», другим речима, који је клевету извршио с оваком н а м е р о м. Има се узети, да се овај члан односи како на обичну клевету из чл. 56 ал. 2 з. о шт., тако и на нарочите врсте исте из чл. 53 и 54, изузимајући клевету Краља и члана Краљевског Дома, пошто је за ову клевету прописана већа казна. У погледу веће казне прописане против клеветника из чл. 60 вели се само, да се она «може» изрећи.

§ 14. Казна за увреду и клевету.

І. Увреда.

1. Кривични Законик.

а) § 213. — За ј а в н у увреду и увреду п и с м е н о учињено прописује новчану казну до триста талира или затвор до четири месеца.

б) § 357 т. 2. — За остале случајеве увреде, т. зв. «п р о с т у» (иступну) увреду, прописује затвор од једног до двадесет дана.

в) § 91 б. — За увреду Краља прописује затвор од три до десет година, за увреду Краљице, Престолонаследника, краљевих родитеља, предака и потомака затвор од једне до пет година, за увреду краљевских намесника затвор од једног месеца до две године. У последњој ал. се вели: «Казне ове ни у ком случају не могу се спустити испод најмање мере».

г) § 103. — Прописује новчану казну од двеста до три хиљаде динара или затвор од три месеца до три године за увреду државе.

д) § 104. — Прописује затвор од месец дана до две године за увреду јавног службеника.

ђ) § 207 б. — Прописује затвор од осам дана до једне године за увреду духовног надлештва и свештеног лица.

е) § 218 а — Прописује за јавну увреду страних дипломатских представника затвор од месец дана до године дана или «у блажијим случајима» новчану казну до 1000 динара.

ж) § 218. — Прописује затвор од месец дана до две године или «у блажијим случајевима» новчану казну до 1500 динара за јавну увреду страног државног поглавара.

з) § 358. — Прописује затвор од пет до тридесет дана или новчану казну до тридесет талира за просту увреду страних посланика.

2. Закон о штампи.

а) Чл. 56. — За увреду нанету приватним физичким или правним лицима прописује затвор до једне године.

б) Чл. 53. — Прописује за увреду Краља или члана Краљевског Дома затвор од једне до пет година; за увреду Народне Скупштине и страног државног поглавара затвор до једне године.

в) Чл. 54. — Прописује затвор до две године за увреду судова, војске, јавних надлештава, чланова Народне Скупштине и у опште јавних службеника као и грађана, који врше какву јавну службу или дужност.

3. Закон о јавним зборовима и удружењима.

а) Чл. 21 ал. 1. — Прописује за увреду Краља затвор од два месеца до две године.

б) Чл. 21 ал. 2. — Прописује за увреду члана Краљевског Дома или Краљевских Намесника и Народне Скупштине затвор од једног месеца до једне године.

в) Чл. 26. — Прописује затвор од једног до два месеца или новчану казну од 100 до 200 динара за увреду страног владоца (scil. државног поглавара у опште).

г) Чл. 27. — Прописује за увреду страног дипломатског представника затвор од петнаест до тридесет дана или новчану казну од 50 до 100 динара.

II. Клевета.

1. Кривични Законик.

а) § 210. — Прописује за п р о с т у клевету затвор до годину дана, а за ј а в н у затвор до осамнаест месеца.

б) § 91 б. — Овај параграф је првобитно прописивао како за увреду Краља тако и за клевету затвор од једне до пет година. З. о изм. и доп. од 1899 године повећао је међутим за увреду казну на затвор од три до десет година. Тако исто за увреду Краљице, Престолонаследника и краљевих родитеља «као и предака и потомака владајућег краља у правој линији» повећао је казну за увреду на затвор од једне до пет година. У овим се изменама помиње само увреда. То је дошло услед тога, што се је редактор измена придржавао немачке терминологије, према којој израз «увреда» (Beleidigung) обухвата и увреду у ужем смислу и клевету, превиђајући да израз увреда у срп. к. з. обухвата само изјаву омаловажавања. Излази, да је сада за клевету ових лица мања казна но за увреду истих, и ако се иначе клевета сматра као теже кривично дело, те се строжије за њу казни.

в) § 103. — Прописује новчану казну од двеста до три хиљаде динара за клевету државе.

г) § 104. — Прописује затвор до три године за клевету јавног службеника.

д) § 207 б. — Прописује затвор од једног месеца до две године за клевету духовног надлештва и свештеног лица.

2. Закон о штампи.

а) Чл. 56. — Прописује за клевету нанету приватним лицима затвор до три године и новчану казну до 20.000 динара.

б) Чл. 53. — Прописује за клевету нанету Краљу и члановима Краљевског Дома затвор од једне до десет година и новчану казну од 20.000 до 200.000 динара.

в) Чл. 53. — Прописује за клевету Народне Скупштине и страног државног поглавара затвор до три године и новчану казну до 20.000 динара.

г) Чл. 54. — Прописује затвор до три године и новчану казну до 20.000 динара за клевету нанету судовима, војсци, јавним надлештвима, члановима Народне Скупштине и јавним службеницима.

д) Чл. 60. — Прописује, да се клеветник, који је с нарочитим планом ишао на то, да уништи добро име или кредит оклеветаног, може казнити затвором од шест месеци до три године и новчано до 30.000 динара.

III.

1. Увреда и клевета су кривична дела, где је без значаја број проузроковања, т. ј. број изјава омаловажавања једног истог лица, где дакле постоји увек једно кривично дело увреде одн. клевете без обзира на број онаких изјава. Код увреде и клевете државе (§ 103 к. з.) без значаја је и број објеката радње (нападних објеката), т. ј. број државних уређења, законских наредба власти и државних чиновника (в. горе § 11 § VII)¹. Но ово не важи за увреду и клевету путем штампе и обичну увреду и клевету, пошто су то разне врсте увреде. Важи пак за преступну увреду и иступну увреду (arg. a m. ad m.).

2. Код увреде и клевете путем штампе радња извршења није просто изјава омаловажавања одн. изношење и проношење, већ објављена изјава одн. изношење и проношење².

а) Отуда постоји идеалан, не реалан стицај, ако објављен спис садржи поред увреде или клевете и друго које кривично дело, н. пр. лажно обвинење, уцену.

б) Према томе пошто су увреда и клевета, кад је написано сазнао слагач, свршене у тренутку овога сазнања (в. § 6 § IV), ту постоји само обична увреда и клевета. Но извршилац ће по објављивању кривично одговарати само за увреду и клевету путем штампе, ако је наравно његов умишљај на ову увреду одн. клевету био управљен. Увреда и клевета

¹ В. Општи Део § 54.

² В. Општи Део § 49 V 3.

путем штампе су као и увреда и клевета у опште (в. § 6 § IV, § 8 § I В) свршене у тренутку сазнања.

§ 15. Тужба за увреду и клевету.

Увреда и клевета су по правилу кривична дела по тужби. Право на тужбу припада као и у опште по вређеном, а овај може бити, као што се је видело, непосредно или посредно повређени. Изузетно се признаје од законодавца право на тужбу и другим лицима у следећим случајевима:

1^о Отац може тужити за своје непунолетно дете (§ 216 т. 1). Као и у свима следећим случајевима, предвиђеним у § 216 т. 1, очево право на тужбу је самостално, али му оно припада само као законском заступнику детињем¹. Према томе кад отац изгуби право заступништва, губи и право на тужбу, и ако је дете непунолетно².

2^о Муж може тужити за своју жену (§ 216 т. 1) била она непунолетна или пунолетна. Пошто му ово право припада само као њеном заступнику, то га он губи по разводу брака, била увреда одн. клевета извршена после ових догађаја или пре³.

3^о Тотор може тужити за своју пупилу (§ 216 т. 1). § 216 ал. 1 т. 1 важи у сва три погледа и за иступну увреду (§ 357 посл. ал. к. з.).

4^о За увреду одн. клевету нанету умрлом лицу према § 216 т. 2 тужбу могу подићи «покојникови по крви сродни: претци, потомци, браћа и сестре, а и супрузи једно за друго». Ово им право припада и онда, кад је увреда нанета умрлом за живота. Ако је он већ био подигао тужбу, али парница није била довршена, она лица је могу продужити према истом §-у. Као што је речено (§ 4 В), умрла лица немају пасивну способност за иступну увреду.

Ако је једним колективним означањем увређено више лица, онда је наравно свако од њих на тужбу овлашћено (в. и чл. 55 з. о шт.). Ако је увреда одн. клевета нанета једном правном лицу, онда се тужба има подићи од његовог представника. Тако исто ако је нанета једном јавном надлештву или политичком телу (§ 104 к. з.).

За увреду и клевету из § 104 к. з. може се истрага повећи и позваничној дужности. «У свима овде изложеним случајевима увреде јавних надлежатељстава, политичких тела или наведених лица, вели се у посл. ал., може полицијска

¹ Уп. Frank § 105 II, Olshausen § 65, 15.

² Уп. Frank § 105 II, Olshausen § 65, 15.

³ Уп. Frank § 195 II, Olshausen § 195, 3, Köhler Der Strafanfrag 42 пр. 5. Prot. Binding, Hälschner, према којима је мужевљево право на тужбу независно од права на процесуално заступништво.

власт сама и без тужбе увређенога кривце суду на осуђење предавати». Овде се помиње само увреда, али то важи наравно и за клевету, јер се у овом §-у (ал. 2: «Ако би увреда садржавала клевету») она помиње као кривично дело, које може бити садржано у увреди. Даље овде се не помињу и Народна Скупштина („изборне скупштине“) и бирачки одбори, већ само политичка тела, и ако се у горњем тексту, као што се је видело (§ 11 § III), безразложно засебно помињу. Но несумњиво ова одредба важи и за увреду одн. клевету њима нанесену, јер су и они политичка тела. Тако исто за увреду и клевету из § 207 б полицијска власт «може» и без тужбе увређеног лица увредитеља суду на осуђење предавати» (ал. 2).

Према § 196 немачког к. з. за увреду и клевету нанету јавној власти, чиновнику, верском службенику или члану оружане силе приликом званичног рада или у односу на званичан рад, тужбу може подићи место повређеног и његов непосредно претпостављени. Признање овог права претпостављеном правда се тиме, што увреда и клевета нанете овим лицима могу шкодити и угледу звања и службе. Срп. к. з. не даје претпостављенима ово право, за разлику од чл. 79 ал. 1 т. 5 з. о шт. (в. ниже).

За увреду и клевету (ова се услед омашке не помиње у § 91 б ал. 4) нанету лицима наведеним у § 91 б, као на пр. Краљу, истрага се води по званичној дужности, али се «судско ислеђење» (scil. судска међуистрага) може повести само «по одобрењу или на заповест министра унутрашњих дела», што значи, да полицијска истражна власт не може подићи тужбу (§ 158 к. с. п.) без тога.

За увреду и клевету свештених лица и духовних надлештава истрага се може повести и по званичној дужности (§ 207 б ал. 2 к. з.).

За увреду страног државног поглавара и чланова владачког дома прописано је у § 218 ал. 2 к. з.: «Ове ће се кривице ислеђивати и судити по налогу Министра Правде а по тражењу владе дотичне стране државе или њеног заступника. Одустапак од тужбе допуштен је». Потребно је дакле, да сама влада дотичне стране државе тражи кажњење увредиоца. Не би се према томе могла повести истрага, ако би стран државни поглавар сам лично то тражио. Кажњење се може наравно тражити и по смрти увређеног, ако му је само увреда за живота нанета.

За просту увреду страних посланика истрага се може повести само на тужбу страног дипломатског заступника, а он то може учинити или непосредно или «посредством дотичне административне власти», т. ј. дипломатским путем (§ 358 ал. 2 к. з.), као што је прописано у § 218 а ал. 2.

За јавну увреду страних дипломатских представника је прописано, да се истрага може повести само «по тужби заступниковој, датој непосредно суду, или по налогу Министра Правде

ако би заступник то дипломатским путем тражио» (§ 218 а ал. 2). Овај се § има применити и онда, кад је увређени дипломатски представник то престао бити, а увреда му је пре тога нанета. Изрично је прописано, да је допуштен одустапак од тужбе (§ 218 а ал. 2).

Према § 216 ал. 2 к. з. има се право одустапка од тужбе у свако доба, па и самог задржања пресуде. Ова ал. мора важити у толико пре (arg. а m. а. m.) за иступну увреду, и ако се то не каже у § 357 посл. ал. к. з. Она мора важити и за увреде и клевете по тужби, које се налазе ван гл. 22, пошто друкчије није прописано.

Према чл. 79 з. о шт. истрага се води: 1^о ако је повређени приватно физичко или правно лице, по његовој тужби или по тужби његовог законског заступника; 2^о ако је повређени Краљ или члан Краљевског Дома, по пријави односно тужби надлежне власти; 3^о ако је повређени страни државни поглавар или дипломатски представник, по његовој тужби или по наредби Министра Иностранних Дела; 4^о ако је повређени Народна Скупштина, суд, војска, државно надлештво, јавно-правна корпорација, по захтеву председника Народне Скупштине, шефа надлештва уз пристанак претпостављене власти, односно представника дотичне корпорације; 5^о ако је повређени јавни службеник у погледу његове службе, по пријави односно тужби надлежне власти или непосредно по тужби дотичног; 6^о ако је повређени поротник, сведок или у опште грађанин, који привремено или стално врши какву јавну службу, по пријави односно по његовој тужби; 7^о ако је повређени поједини друштвени ред, класа или удружење (не у смислу з. о ј. збор. и удр., већ у опште), по тужби представника истога (но в. чл. 55 ал. 2), али ако је дело «такве природе, да би могло да узнемири јавно мишљење или ако се оно односи на шире кругове друштвених редова», по пријави односно тужби полицијске власти. Пријава односно тужба подноси се лично или преко правног заступника (ал. 2).

Према чл. 58 з. о шт. за увреду и клевету умрлих казни се на тужбу његових рођака у узлазној или силазној линији, жене, мужа и стараоца. Ако је подигнуто више тужби, судиће се по првој (и наравно «изрећи једна пресуда»).

Према § 306 прој. к. з. увреда и клевета су кривична дела по тужби, односно по предлогу или одобрењу. У случају увреде и клевете јавног службеника предлог може поднети, ако га повређени не поднесе, његов претпостављени.¹

§ 16. Објављивање судске пресуде.

§ 219 ал. 2 к. з. прописује: «Ако је повреда чести и опадање јавно учињено, суд ће на захтевање увређеног досудити му

¹ Тако и према § 196 нем. к. з. (в. Frank § 196).

право, да на трошак осуђеног увредитеља пресуду објави», а ал. 3 : «Ако је повреда чести средством јавних листова учињена, суд ће на захтевање увређеног лица или његових местозаступника (§ 216) досудити му право, да на трошак повредитеља, пресуду, ако је могуће, средством истих листова или новина објави». Ал. 3 је замењена чл. 63 з. о шт.

Према § 219 ал. 2 к. з. да би се судска пресуда могла објавити, потребно је дакле :

1^о Да се пресуда односи на повреду части, т. ј. на увреду, или на опадање, т. ј. клевету. И чл. 63 з. о шт. се односи и на увреду и на клевету.

2^о Да је увреда одн. клевета јавна. То су наравно и увреда и клевета из чл. 63 з. о шт.

3^о Да је увредилац одн. клеветник осуђен, т. ј. да му је досуђена извесна казна. То се исто захтева и у чл. 63 з. о шт. Према томе о објављивању пресуде не би могло бити говора у случају реторзије, ако су обе стране ослобођене кривичне одговорности ; а ако је само једна, онда се наравно пресуда изречена против друге стране може објавити.

4^о Да увређени одн. оклеветани захтева право објављивања пресуде од суда, који ју је донео. Исто је то потребно и према чл. 63 з. о шт. Умесно је, да се право на захтевање објављивања призна и онима, који имају право на тужбу поред увређеног одн. оклеветаног, кад су они тужбу подигли. То су лица побројана у § 216, одн. законски заступници из чл. 79 ал. 1 т. 1 з. о шт. § 219 им даје ово право у ал. 3 («на захтевање увређеног лица или његових местозаступника § 216»), али их услед омашке не помиње у ал. 2, те излази, као да они не могу то тражити, што би наравно било противно духу закона.

5^о Да тражиоцу суд досуди право објављивања, т. ј. да је у пресуди наглашено, да му је на његов захтев дато право објављивања. То је исто потребно и према чл. 63 з. о шт. Но суд је дужан, да му ово право досуди, кад га захтева, јер се у § 219 вели : «суд ће на захтевање увређеног досудити му право», а слично се вели и у чл. 63 з. о шт. («суд ће одлучити»). § 200 немачког к. з. прописује још, да суд у пресуди има одредити рок и начин објављивања исте, т. ј. да ли ће се објавити на судској табли или у новинама и у колико новина, као и о бим објављивања, т. ј. да ли ће се објавити цела пресуда или само један део њен. Тако ако би се пресуда односила на више кривичних дела у реалном стицају, онда суд има право, да одобри објављивање само оног дела пресуде, који се на увреду односи, ако је то могуће.¹ У § 219 се о свему овоме не вели ништа, али је сходно циљу објављивања пресуде, да се ово право да суду. У чл. 63 з. о шт. је прописано, да се има одлучити, да се судска

¹ В. Frank § 200 I 1, Olshausen § 200, 6 вели, да се право објављивања може само на увреду односити.

пресуда «у целини или изводу оштампа . . . у листу, у коме је инкриминисан напис објављен», затим : «у случају клевете пресуда се објављује на челу листа, а код увреде у ономе делу, у коме је напис у листу објављен». Према § 200 ал. 2 немачког к. з. објављивање се има по могућству извршити не само у истом напису или новинама, већ и «на истом месту и истим словима».

Пресуда се објављује «на трошак осуђеног» (в. и чл. 63 з. о шт. : «о трошку осуђенога»). Но ови трошкови не спадају у парничне трошкове, јер сам увређени одн. оклеветани објављује пресуду, а не суд.¹ Према томе судска наплата истих од осуђеног не може се извршити на основу пресуде, којом је осуђен за увреду одн. клевету, већ се има ради тога подићи грађанска парница.

У чл. 68 з. о шт. инкриминисано је необјављивање судске пресуде, чија је објава у њој наређена. Прописан је затвор до једне године и новчана казна до 10.000 динара.

Објављивање судске пресуде о трошку увредиоца одн. клеветника не може се сматрати као казна, јер се њена суштина не састоји у томе, да се овом лицу нанесе једно зло, већ да се увређеном одн. оклеветаном лицу прибави задовољење, другим речима у моралној оштети.² Зато се може досудити право објављивања пресуде и онда, кад је увреда у идеалном стицају с неким тежим кривичним делом. Не може се дакле онда применити принцип *roena maior absorbet minorem* (§ 68 к. з.).

Према неким објављивање пресуде је казна.³ «Објављивање пресуде, вели Halschner, казна је не само у колико трошкови падају на терет осуђеном, већ и у колико се он тиме излаже јавном унижавању». Тачно је, да осуђени има да поднесе материјалну штету, и да се излаже јавном унижавању, али то не сачињава суштину објављивања пресуде, већ је само њена последица. Једино што се може рећи, то је да се објављивање појављује уједно као приватна казна, и то у колико осуђени подноси трошак.

У прој. је такође прописано објављивање пресуде (§ 307), али само за случај увреде и клевете путем штампе.

§ 17. Достављање пресуде.

§ 219 к. з. прописује : «У свима случајевима лажног оптужења, опадања и повреде чести, ако оптужени увредитељ буде осуђен, суд ће на трошак увредитеља пресуду увређеном доставити». Као што се види, достављање пресуде је обавезно за суд, али је за исто потребно, да је увредилац одн. клеветник (законодавац обухвата и њега под «увредитељ») осуђен. Према

¹ Уп. Olshausen § 200, 10.

² Тако Frank § 200 I, Olshausen § 200, 2, v. Liszt § 58, Meyer-Allfeld § 52 II, Binding I 163.

³ Тако Halschner 2 213, Schütze 364, Reber Antragsdelikte 440, Merkel 173, Dochow HH 3 367.

томе пресуда се не би имала достављати н. пр. у случају компензације или кад је увредилац одн. клеветник малолетник, који је делао без разбора.

Достављање се врши о трошку осуђеног. Ови се трошкови имају сматрати за разлику од трошкова око објављивања пресуде као процесни трошкови, јер достављање врши сам суд, док објављивање сам увређени одн. оклеветани.¹

§ 219 не важи за иступну увреду из § 357 к. з.² У з. о шт. није предвиђено достављање пресуде о трошку осуђеног. Исто тако ни у прој. к. з.

§ 18. Новчана накнада.

Према § 215 а ал. 1 к. з. «у случају осуде за дело из § 210 може суд, по нарочитом тражењу оклеветаног лица, осудити оптуженог, поред казне, још и на то: «да оклеветаном да накнаду у новцу за претрпљену или могућну штету или као задовољење за нанету му клевету».³ Да би се добила ова накнада, потребно је дакле:

1^о Да је у питању клевета. За увреду се дакле може добити накнада у кривичном спору само по општим прописима к. с. п. о накнади штете (гл. 22, §§ 295—307).

2^о Да је клеветник осуђен, јер се вели «може суд... осудити оптуженог поред казне».⁴ Према томе и ако би кривично дело клевете постојало, накнада, о којој је реч, не може се добити, ако н. пр. извршилац клевете није кривац, т. ј. ако није осуђен на извесну казну.

3^о Да оклеветани тражи накнаду.⁵ Накнаду може тражити оклеветани сам или његови заступници, поменути у § 216 т. 1, ако су они подигли тужбу за клевету. Но ако је ови траже, она се има досудити наравно оклеветаном, а не њима. Према § 215 б ал. 3 «Наследници немају права да траже накнаду...» Али ако ју је сам оклеветани тражио, па умро, она се може досудити у корист његових наследника, јер се у наведеној одредби вели само, да је наследници не могу тражити сами. § 188 немачког к. з. међутим ни онда им не даје право на накнаду.⁶ Цесионар и супруг немају права да траже накнаду.⁷ Ако је више лица оклеветано једном истом клеветом, право тражења пуне

накнаде припада свакоме од њих.¹ Одустанак од тражења накнаде је наравно могућ.²

Пошто право на накнаду припада оклеветаном и њему се плаћа, помиловање (у ужем смислу) је без утицаја на обвезу кривчеву на плаћање исте.³ У случају амнестије међутим накнада у пресуди изречена не може се на основу исте наплатити, пошто амнестија ништи ретроактивно саму пресуду. Но повређени ипак наравно задржава право, да тражи оштету грађанском парницом, пошто се оштета њему дугује, а не држави (в. чл. 50 ал. 1 уст.). Кривац би се могао у опште ослободити обвезе на оштету само под условом, да држава прими на себе плаћање исте.⁴

Да би оклеветани могао тражити накнаду, довољно је, да је способан за радњу у смислу кривичног судског поступка. Није дакле потребна приватно-правна способност за радњу.⁵ Тако и распикуће је могу сами тражити, и ако се налазе под старатељством, и ако су дакле неспособни за радњу у приватно-правном смислу.

Накнада се може тражити било још у тужби, било касније у току истраге и суђења до завршетка претреса (в. § 295 ал. 2 к. с. п.). Но ако је дело враћено првостепеном суду од апелационог суда, «да другу потпунију пресуду изрече» (§ 265 к. с. п.), накнада се може и онда тражити.⁶

Накнада се може досудити оклеветаном:

1^о «Као задовољење за нанету му клевету», т. ј. као накнада за нематријалну, моралну и у опште идеалну (као психички бол и т. д.) штету.⁷

2^о Као накнада «за претрпљену или могућну штету», т. ј. као накнада за материјалну штету. Као што се види, није потребно, да је штета већ проузрокована. Довољно је, да је могућа (угрожење), да н. пр. кредит није уздрман, али да постоји опасност за то.⁸ Штета треба да је последица саме клевете.⁹ Овде не спадају дакле судски трошкови гоњењем изазвани.

Суд може наравно одбити тражену накнаду, али се у пресуди морају за то навести разлози, јер се против ње могу упо-

¹ Уп. Schwartz § 188, 1 к.

² Уп. Schwartz § 188, 1 е.

³ Уп. v. Liszt § 67 II, Meyer-Allfeld § 46 VII, Binding Grundriss 269, Schwartz § 188, 2 а.

⁴ В. Општи Део § 104 IV 1 в.

⁵ Уп. Olshausen § 188, 4.

⁶ Уп. Oppenhoff § 188, 12.

⁷ § 200 немачког к. з. не помиње, да ли се може тражити накнада моралне штете, те су у књижевности мишљења подељена. Потврдно Olshausen § 188, 2, v. Liszt § 67 II, Meyer-Allfeld § 46 VII, Schwartz § 188, 1. Прот. Oppenhoff § 188, 17.

⁸ Тако Frank § 188 I в, Schwartz § 188, 5. Прот. Olshausen § 188, 15 (захтева погоршање садашњег имовинског стања).

⁹ Уп. Schwartz § 188, 5, RG E 42 166.

¹ Уп. Frank § 200 II.

² В. Иступи § 7 I 2 в 2^о.

³ У нем. к. з. новчана накнада је прописана још и за телесну повреду у § 231 (и за нека кривична дела из споредног кривичног законодавства). В. v. Liszt § 67 I.

⁴ Тако и по § 188 нем. к. з. (в. Meyer-Allfeld § 46 VII 4).

⁵ Тако и по § 188 нем. к. з. (в. Meyer-Allfeld § 46 VI 4).

⁶ В. v. Liszt § 67 I, Meyer-Allfeld § 46 VI 4, Schwartz § 198, 3 а, Olshausen § 188, 3. Али ако је досуђена, она је наравно наследна по извршности пресуде. В. Schwartz-у § 188, 1 е.

⁷ Уп. Schwartz § 188, 1 е.

требити незадовољство и жалба и у погледу ове накнаде.¹ Тако суд може одбити тражиоца накнаде зато, што се штета морална или материјална не може доказати, или што налази, да је нема.

Накнада се има досудити у одређеној суми новца, која се има једном за свагда платити, а не у ратама или у облику доживотне ренте.² Величину исте одређује суд, но не може бити већа од 3000 динара (§ 215 а ал. 2). Кад се тражи накнада у самом кривичном спору, максимум исте је дакле ограничен на ову суму, изузетно од општих прописа гл. 22 к. с. п. о тражењу накнаде штете у кривичном спору. Ако би оклеветани нешто дуговао туженом, и већ је дошао рок исплате, суд може одбити дуг од досуђене накнаде.³ Суд не може досудити накнаду већу од тражене.⁴ Али при одмеравању исте има водити рачуна о ономе, што је тражилац већ примио од извршиоца или с друге стране (н. пр. на основу осигурања од несрећних случајева и болести).⁵

Ако се је оклеветани одрекао права тражења накнаде, или се је поравнао с туженим, он не може тражити, да му суд одреди накнаду.⁶ Одрицање може бити извршено изрично или прећутно. Незахтевање накнаде у самој тужби не може се наравно сматрати као одрицање. Ако А држи, да је његов клеветник Б, и с њиме се поравна или се одрекне права тражења накнаде према њему, ни ово одрицање ни оно поравнање му не одузимају право, да тражи накнаду од правог клеветника.

Ако је извршилац клевете имао подстрекача и помагача, накнада се не мора тражити од свију.⁷ Оклеветани може дакле тражити накнаду н. пр. само од подстрекача или само од извршиоца. Но ако је тражи од више њих, они имају у случају осуде с о л и д а р н о платити целу накнаду.⁸ Према H ä l s c h n e r-у тражење накнаде се не може ограничити само на једног или више суделовача.⁹ Она се мора тражити од свију, и суд има, вели, осудити сваког од њих на с о л и д а р н о плаћање целе суме. У пресуди се не мора нагласити солидарна одговорност као по

¹ Уп. Oppenhoff § 188, 1, Schwartz § 188, 3 в.

² Уп. Olshausen § 188, 8, Oppenhoff § 188, 18, Schwartz § 188, 3 е.

³ Уп. Oppenhoff § 188, 18 а.

⁴ Уп. v. Liszt § 67 I, Oppenhoff § 188, 10, 11.

⁵ Тако Meyer-Altfeld § 46 VI 3, Schwartz § 188, 3 е, R G E 31 334.

⁶ Уп. Oppenhoff § 188, 7, Schwartz § 188, 1 е.

⁷ Тако Frank § 188 I 2, v. Liszt § 67 I, Meyer-Altfeld § 46 VI 4, Schwartz § 188, 2 е, Olshausen § 188, 5 и 9, Oppenhoff § 188, 8.

⁸ Тако Frank § 188, I 2, Meyer-Altfeld § 46 VII 5, Schwartz § 188, 2 м. Прот. [подстрекачи и помагачи само на pars quota] Schwarze 10, Stenglein G S 24 342.

⁹ 1 603 и 5. Тако и Herzog G S 27 202, 29 421.

себи разумљива.¹ Ако је накнада захтевана од више суделовача, суд може осудити на плаћање исте или све њих или само некоје или само једног.² Према Binding-у подстрекачи и помагачи не могу бити осуђени на плаћање накнаде.³ У случају идеалног стицаја новчана се накнада може изрећи и онда, кад се казна изриче само за друго дело као теже.⁴

«Тражење ове накнаде, вели се у § 215 а ал. 3, лишава оклеветаног права да тражи накнаду штете по одредбама грађанског законика (§ 822)». ⁵ Из тога излази, да тражење накнаде штете по одредбама Грађанског Законика не лишава оклеветаног права на тражење исте у кривичном спору. Но ако је по тражењу накнаде у грађанској парници донета извршна пресуда, којом се досуђује право на накнаду, има се узети, да се накнада не може тражити у кривичном спору.⁶ Ако се пак тражилац накнаде одбије у грађанској парници извршном пресудом, он је може тражити у кривичном спору.⁷

Из цитиране одредбе се види, да тражење накнаде у кривичном спору лишава права на тражење исте грађанском парницом, било да је оно тражење имало успеха или не.

У наведеној алинеи се даље продужује: «ну оклеветани је властан уместо накнаде из првог одељка овог параграфа тражити особеном грађанском парницом накнаду штете».

Пошто се новчана накнада може тражити само у кривичном поступку, право на тражење исте застарева са застарелошћу истраге.⁸ Исто се тако има узети, да право на досуђену новчану накнаду застарева са застарелошћу казне, јер срп. к. з. говори у § 79 о застарелости п р е с у д е не чинећи разлику у погледу њене садржине. Али се може тражити грађанском парницом оштета онда, кад је право на новчану накнаду застарело са

¹ Тако Olshausen § 231, 1, Schwartz § 188, 2 м, Schütze 400 (позивају се на § 231 нем. к. з., где је то изрично прописано, али, се тако има узети и по срп. к. з., пошто друкчије није прописано).

² Тако Olshausen § 188, 9, Schwartz § 188, 3 е.

³ Grundriss 223.

⁴ Тако v. Liszt § 67 II, Frank § 73 VI 2, Olshausen § 188, 11, Oppenhoff § 188, 20. Прот. Merkel H H 4 229.

⁵ Тако и по § 188 нем. к. з. (v. v. Liszt § 67 I, Schwartz § 188, Meyer-Altfeld § 46 VII 3).

⁶ Тако Oppenhoff § 188, 13. Прот. Frank § 188 II, Olshausen § 188, 10, Schwartz § 88, 4 (према којима цивилна пресуда не везује кривичног судију, али само има да води рачуна о досуђеној оштини и према томе смањи накнаду или одбије тражиоца).

⁷ Тако Frank § 188 II, Olshausen § 188, 10, Graf zu Dohna Die Stellung der Busse (1902) 44. Прот. Oppenhoff § 188, 13, Rosenfeld Die Nebenklage (1909) 185.

⁸ В. Општи Део § 103 II 1 Тако Löning Vergl. D. Allg. T. 1 449. Прот. v. Liszt § 67 II, Meyer-Altfeld § 46 VII, Frank § 70 III, Olshausen § 76, 3, Schwartz § 188, 2: право на накнаду застарева по одредбама грађ. з., а његово се остварење у кривичном поступку чини фактички немогућим застарелошћу. Према Binding-у 1 854, Grundriss 308 досуђена накнада не може застарети.

застарелошћу истраге одн. казне, јер се право на тражење оште-те грађанском парницом сходно духу закона губи само онда, ако је новчана накнада тражена у кривичном спору, па је нека одлука по томе тражењу донета, или је досуђена и по пресуди је наплатива. Све ово важи и за новчану накнаду по чл. 62 з. о шт. (чл. 89 з. о шт.).

Накнада на коју би био осуђен клеветник, је једна врста оште-те, у колико се састоји у отклањању (идеалне или материјалне) штете. Али је она уједно приватна казна, у колико је ушла у к. з., у колико је одређен њен максимум (3000 динара) и нарочито у колико се досуђује и за само «могућну» штету.¹ Неки је међутим сматрају као једну приватну казну², неки као оштету³, Weingisch као принудно порав-нање.⁴

У чл. 62 з. о шт. предвиђена је новчана накнада такође као нарочита установа оште-те, јер је ту одређен њен минимум. Она на име не може бити мања од досуђене новчане казне. Ако оклеветани има «какву јавну службу», накнада се повећава. У овом случају потребно је наравно, да је клевета нанета за време вршења јавне службе. Није међутим потребно, да је дотични оклеветан као јавни службеник, и без значаја је, да ли му је дотична јавна служба стална или привремена. Накнада се и по чл. 62 з. о шт. може тражити и досудити само у кривичном поступку, и то у о судној пресуди, уз казну дакле као и по § 215 а к. з., и само на захтев тужиоца.

У прој. к. з. није предвиђена установа новчане накнаде, већ важе опште процесуалне одредбе о оштини.

§ 19. Основи искључења противправности.

Противправност дела увреде и клевете се искључује пре свега општим основима искључења противправности, као што је н. пр. нужна одбрана.⁵ Противправност овде искључује и приста-нак повређеног изузев случај, кад повређени није свестан тога, да је изјава, на коју пристаје, изјава омаловажавања (кад је пристанак дат н. пр. од странца, који српски не

¹ В. Општи Део § 84 I 1 б. Слично (за т. зв. Busse) Merkel 235 (у првој линији оште-та, у другој приватна казна), Stenglein G S 24 327, Schütze 364, Meyer-Allfeld § 46 VII.

² Reber Antragsdelikte 146, Klebs G A 19 25, Heinze, Wahlberg H H 2 441.

³ Тако v. Liszt § 67 II (који вели, да је бољи израз »задовољење«, Genugtung), Frank, Hälschner 1 603, Binding Grundriss 268, 1 52,

⁴ Haftpflicht 125.

⁵ В. Општи Део § 35 и сл.

разуме).¹ Но има неколико случајева, у којима је искључена противправност повреде туђе части у облику увреде по изрич-ном пропису Казненог Законика, неколико дакле по себних основа искључења противправности код увреде. Ти су основи предвиђени у § 214 к. з.²

«Од увреда у § 213 треба, гласи § 214 к. з., искључити научне критике и критике художника и уметника као и опомене, карактеризирања и укорје претпостављених лица, у колико се не би из форме изражаја или из опстојатељства, под којима би се то учинило, вређајуће намерење извести могло». Овај § је непотпун и нетачан превод §-а 154 пруског к. з.³ У њему су предвиђени лимитативно случајеви, у којима је изјава омаловажавања допуштена, другим речима, где она није противправна и према томе није увреда. У § 154 пруског к. з. је међутим набрајање извршено примера ради, јер се вели «и слични случајеви», исто као и у § 193 немачког к. з. Сем тога је безразложно изостављен случај, у § 154 пруског к. з. изрично предвиђен: «као и изјаве, које су учињене ради остваривања или одбране права»⁴. Најзад није преведен израз «tadelnde», те се вели само «научне критике...» Међутим по себи се разуме, да једна научна критика и т. д. неће никад бити увреда, ако није «tadelnde», т. ј. ако није управљена против части (в. ниже)⁵.

¹ Тако Frank 4. Abschn. IV, Meyer-Allfeld § 77 V, Hälschner 1 472, Binding 1 146. Прот. v. Liszt § 95 IV, »јер, вели, част није право, кога се човек може одрећи и које се може отуђити,« не дајући разлог за то. Но овде ће, вели, обично недостајати изјава омаловажавања као и потребан умишљај. В. о дејству пристанка повређеног Општи Део § 37.

² Према неким међутим § 214 (scil. § 193 нем. к. з.), има само деклараторан значај или је чак излишан, т. ј. он је само изрично формулисање једног општег основа искључења »противправности«, који и без тога важи, учињено, да би се судија на то правило опоменуо (Hälschner 2 184, v. Liszt § 95 IV, Olshausen § 193, 1). Тај општи основ је према v. Liszt-у овлашћење на радњу или особеност радње, да је сходно средство за постижење једног признатог циља. Но овај принцип у ствари не постоји. Без одредбе § 214 овлашћење н. пр. на научну омаловажавајућу критику не постоји, нити би без те одредбе она искључивала противправност, и ако би била оцењена као сходно средство за постижење неког признатог циља. Прот. њих Meyer-Allfeld § 77 V пр. 28, Frank § 193 I, Binding 1 152, Schwartz § 193, 1, Rüdorff-Stenglein § 193, 3 (објашњавају § 194 као решење једног случаја колизије интереса).

³ § 154 гласи: »Tadelnde Urtheile über wissenschaftliche, künstlerische oder gewerbliche Leistungen, ingleichen Äusserungen, welche zur Ausföhrung oder Vertheidigung von Gerechtsamen gemacht worden sind, sowie Vorhaltungen und Rügen der Vorgesetzten gegen ihre Untergebenen, dienstliche Anzeigen oder Urtheile von Seiten eines Beamten und ähnliche Fälle sind nur insofern strafbar, als aus der Form der Äusserung oder aus den Umständen, unter welchen dieselbe erfolgt, die Absicht zu beleidigen hervorgeht«.

⁴ В. о овоме случају, предвиђеном и у нем. к. з. и проширеном, Frank § 193 III, Schwartz § 193, 5 (означавајући овај став као »прави crux jurisconsultorum«).

⁵ О значењу »tadelnde« в. Kronesker 501 и Gürtel 18.

У § 214 к. з. наведени случајеви, где изјава омаловажавања није противправна, следећи су :

1^о Научне критике и критике «художника и уметника». — Као што је већ наговештено, да би § 214 имао смисла, потребно је додати : «омаловажавајуће» или «уперене против части». Под критиком се има овде разумети не само критика извесног дела једног научника, уметника или занатлије и индустријалца, већ и критика саме личности творца тог дела, у колико се она заснива на критици самог дела¹. Тако не би биле увреде, кад би критичар једног дела оценио исто као неморално и из тога извео закључак, да је писац истог неморалан човек, или кад из оцене дела изведе закључак, да писац нема научне озбиљности или способности. Чим би пак критика садржавала изјаву омаловажавања за творца дела, која нема никакве везе с критиком самог дела, она би сачињавала увреду. Тако би било увреде, кад би критичар назвао писца неморалним човеком, не наслањајући се на садржину дела.

Израз «художник» се односи на занатлије и индустријалце. Као «научници» имају се овде сматрати и они, који се за такве издају, и ако се од компетентних личности као такви не сматрају. Као «уметници» се имају сматрати и дилетанти².

2^о Опомене и укори претпостављених лица. — Опомене и укори су право и дужност претпостављених, које им је признато у интересу службе. Ове опомене и укори могу садржавати и изјаве омаловажавања, па ипак по правилу ове изјаве неће бити увреде, јер се по правилу врше у интересу државне службе. Тако из каквог поступка млађег може претпостављени у облику укора изводити омаловажавајуће закључке о његовој способности, савесности у послу и моралности. Ако су опомене или укор били неумесни, изјава омаловажавања у њима садржана сачињаваће увреду, али претпостављени неће бити кривац, ако је био у заблуди о умесности укора одн. опомене.

Под изразом «претпостављени» («Vorgesetzte») у немачкој правној књижевности разуме се претпостављени у државној чиновничкој хијерархији. Слични одношаји се пак подводе под «ähnliche Fälle»³. Ако би се међутим ово тумачење усвојило и за срп. Казнени Законик, остали одношаји би били искључени, пошто је у § 214 набрајање извршено л и м и т а т и в н о. Зато је умесно, да се овде подведу и опомене одн. укори од стране лица

¹ Уп. Liepmann 275, Frank § 193, Rotering 29, Schwartz § 193, 3. — Према неким (Kohler 31, Oppenhoff § 193, 3) критика није увреда само онда, кад се она ограничава на само дело, не омаловажавајући истовремено и творца истог. Ово мишљење ограничава сувише слободу критике, а сем тога је немогуће потпуно одвојити дело од личности творца, те сваки прекор погађа неминовно творца.

² Уп. Schwartz § 193, 3.

³ Уп. Frank § 193 III 5, Olshausen § 193, 7 a, Schwartz § 193, 6.

претпостављених у опште у јавној, т. ј. и у самоуправној, као и у приватној служби, а сем тога и сви случајеви, у којима извесно лице има права било на основу закона било на основу уговора, да другог опомиње или укорева, н. пр. учитељи ученике, мајстори шегрте и калфе, газда (§ 351 к. з.) слугу или служавку.

Омаловажавајуће научне, занатске и уметничке критике, опомене и укори претпостављених лица не могу по себи, бити увреде, али их форма изјављивања и околности, под којима је ово учињено, могу таквим начинити (§ 213 к. з.) :

1^о Ако су критике, опомене и укори учињени у омаловажавајућој форми, онда ће они садржавати увреду, и ако по својој садржини нису увреда. Тако могло би бити увреде, кад би се изјављивач послужио непристојним изразима, чија употреба није била нужна, или кад би изјаву учинио омаловажавајућим тоном или с омаловажавајућом гестикулацијом. Код писмених изјава омаловажавања би могло произићи из интерпункције, квалитета писаћег материјала, из истицања и везе појединих речи, из тога што су новине употребљене. Но није потребно, да увреда излази из саме форме изражавања без икаквог обзира на садржину.¹ Могуће је на име, да форма изражавања тек у вези са садржином изјаве (критике итд.) чини ову увредљивом.

2^о Околности, под којима су се догодили критике, опомене и укори, могу их учинити омаловажавајућим и према томе увредљивим. Тако могло би бити увреде, кад би претпостављени опоменуо потчињеног у каквом друштву, тако да се опомена, нарочито с обзиром на ову околност, појављује као изјава омаловажавања, и у опште кад су укори, опомене и критике учињени у присуству лица непозваних за то. Но поред тога, што околности морају бити у унутарњој вези с оним радњама, оне их морају и пратити, т. ј. постојати онда, кад су ове радње извршене, и онде, где су оне извршене, другим речима стајати с њима у вези и у погледу времена и места.² Довољно је међутим, да им не посредне претходе или следе. Касније околности могу једино служити као средство за тумачење значаја и домаћаја околности истовремених са изјавом.³ Пошто је и форма изјаве омаловажавања нешто чисто спољне, морају и околности, које прате оне радње, бити спољне чињенице, не дакле психичке (н. пр. немар у испитивању стања ствари, одсуство вере у основаност критике или укора).⁴

Чињенице, из којих може произићи увреда, су лимитивно набројане, јер се вели «из форме ... и ли из опстројател-

¹ Тако Olshausen § 193, 11, Schwartz § 193, 9, Reichsgericht E 6 420. Prot. Kohler 106.

² Уп. Olshausen § 193, 12, Frank § 193, IV, Schwartz § 193, 9.

³ Уп. Oppenhoff § 193, 27, Kronecker 532. Reichsgericht узима, да су довољне и раније околности, н. пр. претња пре изјаве учињена.

⁴ Уп. Schwartz § 193, 9.

ства». Из с а д р ж и н е наведених изјава се према томе не може извести увреда.¹ Из речи «или» излази, да увреда мора произлазити или с а м о из форме изјаве или с а м о из околности, под којима је ова учињена (или како из једног тако и из другог, а не делимично из форме, делимично из околности).²

Но да би изјављивач био кривац и према томе кривично одговарао за увреду, која произлази из форме изјаве или из околности, под којима је она учињена, потребна је поред умишљаја и н а м е р а в р е ђ а њ а, т. ј. потребно је, да се је критиковало, опоменуло, укорило у цељи, да се нанесе увреда. Ово је изрично наглашено од законодавца («у колико се не би... вређајуће намерење извести могло»).³ За умишљај је пак потребна свест, да је ф о р м а изјаве омаловажавајућа, одн. да је изјава учињена под омаловажавајућим о к о л н о с т и м а, свест дакле о прекорачењу слободе, да се истина каже.⁴

§ 103 ал. 2 к. з. садржи сличну одредбу. У њему је реч, као што се је видело, о увреди и клевети државе. Ал. 2 гласи: «Но јавно усмено или писмено излагање недостатака и погрешака каквог закона, уредбе или наредбе или пресуда или решења судских, као и научно претресање и критицирање ових, не подлежи казни, у колико се не би из форме изражаја вређајућа намера обелодањавала». Као што се види, ова се одредба за разлику од § 214 односи само на јавну увреду, и у њој се услед омашке наводи само «форма изражаја», а не и «опстојателства».

Одредбе, као што су горње из §§ 103 и 214 не налазе се у з. о шт. Али одредба § 103 важи за увреду путем штампе, пошто увреда и клевета државе није предвиђена у з. о шт.

Основ искључења противправности из § 214 к. з. предвиђен је у § 299 прој. к. з. И ту је неумесно ограничен на увреду. Поред критике и опомене и укора «старијих»⁵ наводе се и следећи случајеви, где изјава омаловажавања није противправна: 1^о изјаш-

¹ Уп. Oppenheim § 193, 27, Kronesker 531.

² Уп. Oppenheim § 193, 27.

³ Међу немачким писцима је спорно, да ли је потребна ова намера (тако Rüdorff-Stenglein § 193, 2, Reichsgericht E 1 317, 23 40; прот. Olshausen § 193, 11, Frank § 192, Meyer-Allfeld § 77 V, v. Liszt § 95 IV, Schwartz § 193, 10), али то је зато, што немачки законодавац не захтева изрично намеру. У § 193 се вели: «у колико постојање увреде не произлази из форме изјаве или из околности, под којима се је она догодила». Овако исто и § 154 пруског к. з.

⁴ Уп. Schwartz § 193, 10, v. Liszt § 95 IV.

⁵ Погрешно је употребљен овај израз место израза «претпостављени». Ако се пак ту мисли на старијег у правом смислу те речи, онда је § 299 неумесно проширио основ искључења противправности у питању. Како у § 193 нем. к. з. тако и у § 286 нем. прој. к. з. употребљен је израз «претпостављени» (Vorgesetzte). Има се узети сходно духу § 299, да је израз старији употребљен у смислу «претпостављени».

њење ради извршења какве (scil. правне) дужности или права или ради одбране каквог права или (в. о овоме случају § 27 II 7) ради заштите оправданих интереса,¹ 2^о службене пријаве и мишљења од стране чиновника (који се појављују као случајеви изјаве учињене у вршењу јавно-правне дужности, а који су у осталом излишно² наведени, пошто спадају под «извршење дужности и права»). В. за § 299 прој. ниже § 21.

§ 20. Компензација (пребијање) или реторзија (повраћај).

А. Казнени Законик.

I. 1. «Ако је увређена страна увреду с места повратила, и ако повраћена увреда није много већа од оне учињене јој, вели се у § 215 к. з., неће се ни једна страна казнити». Овде је реч о реторзији или компензацији.

За исту је потребно:

а) Да је увреда о д м а х («с места») повраћена. «Одмах» значи, да између нанете и повраћене увреде мора бити континуитета, т. ј. да је између њих кратак и нужан размак времена, што је једно фактичко питање.³ Према неким је међутим дозвољено, да је увреда повраћена за време трајања душевног узбуђења (афекта), и ако после дужег времена.⁴ Тако усмена увреда може бити према њима пребијена увредом у каквим новинама. Обратно је међутим и према нашем гледишту могуће.

б) Да повраћена увреда није «много већа» од друге, што је једно фактичко питање.

в) Да су обе изјаве *увреде* у кривично-правном смислу. Према томе не би могло бити компензације, кад би противправност једне увреде била искључена, н. пр. на основу § 214 к. з.⁵ Без значаја је међутим, да ли су оба извршиоца к р и в ц и.⁶ Према томе може бити компензације и онда, кад је један увредилац малолетник или народни посланик. В. О. Д. § 98 III.

¹ Ово је учињено несинтетичком комбинацијом § 189 нем. к. з. (из којег је избачен став «и слични случајеви») и § 263 старог, § 286 новог (од 1925) нем. прој. к. з. (из којег је узет случај извршења дужности и придружен одредби §-а 189). У § 286 нем. прој. од 1925 је избачен као излишан став «ради одбране каквог права» (спада под шири појам штићења оправданог интереса).

² Уп. у том смислу мотиве нем. прој. к. з. од 1925 уз § 286 (иста примедба учињена уместо и за опомену и укор претпостављеног, јер и они ту спадају).

³ Према Binding-у 1 162 «чим је сазнао за увреду».

⁴ Тако v. Liszt § 72 III, Frank § 199 II 2, Olshausen § 199, 4, Oppenheim § 199, 4, Schwartz § 199, 3.

⁵ Уп. v. Liszt § 72 III, Meyer-Allfeld § 56 II 1.

⁶ Дводеобни систем мора узети и узима противно. Тако за случај одсуства виности (пошто тада према њему нема кривичног дела), и ако је то противно духу закона и правичности. Тако н. пр. v. Liszt § 72 III, Meyer-Allfeld § 56 II 1, Frank § 199 II, Schoetensack 420, Schwartz § 199, 4. Чине изузетак само за своје т. зв. личне основе

г) Да је нанета увреда повраћена од *самог* увређеног. Не би дакле могло бити компензације, кад би увреда била повраћена од сродника или пратиоца увређеног лица.¹ Без значаја је међутим, ко је тужио, сам увређени или његов заступник или супруг².

2. Кад су испуњени горе именовани услови компензације, «неће се ниједна страна казнити» вели се у § 215 к. з. Из начина изражавања се види, да је суд дужан, да ослободи кривичне одговорности оба увредиоца, кад су ови услови испуњени.

Не вели се ништа о случају, кад је друга одн. прва увреда «много већа» од прве одн. друге. Али је оправдано узети сходно духу закона као и с обзиром на § 174 к. з., да се не може казнити или бар да се има блажије казнити онај, коме је нанета «много већа» увреда, и да се онај, који је нанео «много већу» увреду, казни блажије, т. ј. да му се сматра као ублажавна околност то, што је и он увређен.³

3. За примену § 215 к. з. није потребно, да су обе увреде на суђењу, или да је за обе надлежан исти суд, нити чак да су тужбе подигнуте од оба увређена лица.⁴ Но ако је само један подигао тужбу и оптужени се позове на § 215, он се једини има ослободити кривичне одговорности. Он се има ослободити кривичне одговорности чак и онда, кад је за увреду, која је њему нанета, у другом кривичном спору увредилац био осуђен⁵ или и ослобођен зато, што није кривац⁶. Суд може применити § 215, и ако се то од странака не тражи⁷. § 215 се може применити и онда, кад је увреда повраћена од увређеног по смрти увредиоцевој (§ 215 б к. з.), ако су само испуњени услови за компензацију⁸.

4. Кад су увредиоци ослобођени кривичне одговорности на основу § 215, они нису кривци, али њихова дела остају

искључења казне (в. О.Д. § 69 II). Но и у погледу њих против, према томе себи доследно: Hälschner 2 214, Merkel 283; v. Bar Gesetz und Schuld 1 247, Olshausen § 11, 5, Kleinfeller Vergl. D. Allg. T. 1 332, Schwartz § 11, 6 (јер би се онда, вели, увреда од народног посланика извршена правно квалифицирала као увреда, док у контрадикцији са овим тврди код § 199, 4 противно за личне основе искључења казне у опште), Reichgericht 4 14.

¹ Тако v. Liszt § 72 III, Schwartz § 199, 2, Binding 1 162, Meyer-Allfeld § 56 II 1. Prot. Kulemann Z 11 349.

² Уп. Schwartz § 199, 2.

³ Уп. за § 199 нем. к. з. Olshausen § 199, 12, Schwartz § 199, 9.

⁴ Тако Frank § 199 III, Olshausen § 199, 1, Schwartz § 199, 6.

⁵ Тако Frank § 199 III, Olshausen § 199, 8в, Schwartz § 199, 6.

⁶ Противно се мора узети сгледништа дводеобног система (н. пр. Frank § 199 II, Olshausen § 199, 8 в, Schwartz § 199, 6).

⁷ Тако Frank § 199 III, Olshausen § 199, 7, Hälschner 2 214 - 5, Schwartz § 199, 6.

⁸ Тако Oppenhoff § 199, 1, 19, Schwartz § 199, 5. Prot. Olshausen § 199, 6.

противправна, т. ј. кривична дела. Недостатак компензације је дакле само један специјалан објективан личан услов кривичне одговорности, т. ј. постојање исте није основ искључења противправности. Отуда ће саучесници бити кажњени¹.

II. Код увреде из § 104 к. з. за компензацију је довољно према § 104 д к. з., да је увредилац изазван на увреду незаконитим поступањем лица, које је увредио, т. ј. чиновника и у опште јавног службеника и т. д. Но у овом случају остављено је нахођењу суда, да увредиоца ослободи кривичне одговорности или да га казни лакше или блажије, т. ј. да оно незаконито поступање сматра као ублажавну околност (у § 104 д се вели погрешно само «за олакшавајућу околност»). У првом случају је недостатак незаконитог поступања услов кривичне одговорности за увреду, а у другом је постојање истог облигаторна олакшавна или ублажавна околност.

III. Установа компензације је конструисана у средњовековној италијанској књижевности. Њени су пак историјски основи приватне казне некадањег права за деликте увреде и телесне повреде и компензација истих као и кривично-правно узимање у обзир *justus dolor*-а. Примљена је у немачким покрајинским казним законима, а одатле је прешла у српски к. з. Но по неким од тих законика само је реторквент могао да се не казни (брауншвајски, тиреншки и хесенски).

Разлог је ове установе на страни прво увређеног његово афектно стање. На страни пак првог увредиоца њен је разлог околност, што је у неку руку, у облику самопомоћи био кажњен за своје дело².

Б. Закон о штампи.

Према чл. 64 з. о шт. «ако је увреди претходило изазивање или незаконито поступање или ако су увреде узајамно нанете, суд ће такво поступање узети као олакшавну или извињавну околност, према стицају прилика, под којима су учињене». Овде се дакле предвиђа поред реторзије и изазивање.

«Изазивање» се односи на увреду нанету приватним лицима, а «незаконито поступање» на увреду нанету јавним службеницима.

Довољно је дакле свако «изазивање», т. ј. поступак, којим је увредилац изазван био, не мора бити незаконит. Не захтева се такође, да је на изазивање, незаконито поступање и увреду «одмах» одговорено увредом, те се има применити чл. 64, чим је увреда нанета за време трајања афекта проузрокованог туђим поступком.

¹ Противно се мора узети по дводеобном систему.

² Уп. v. Liszt § 72 III, Meyer-Allfeld § 56 II 1, Frank § 199 I, Olshausen § 199, 1, Schwartz § 199, 1, Schoetensack 407.

Кад су испуњени горњи услови, остављено је нахођењу суда, да увредиоца ослободи или да га лакше или блажије казни, т. ј. узме му оне околности као ублажавне (у чл. 64 вели се погрешно, као и у § 104 д, само »као олакшавну околност«).

§ 21. Одредбе новог пројекта Кривичног Законика о увреди и клевети упоређене с одговарајућим одредбама пројекта од 1910.

О увреди и клевети се говори у 25. глави пројекта, чији је наслов »Кривична дела против части«:

§ 292.

»Ко увреди какво физичко или правно лице, казниће се затвором до годину дана или новчано до 10.000 динара.

Ако је увреда учињена јавно или путем штампе, казниће се затвором најмање месец дана.

За редакцију овога §-а (§ 216) у пројекту од 1910 речено је било у 1. изд. ове књиге : »Као што се види, у овом § се помиње само увреда учињена речима, делом и путем штампе. Излази према томе, да није увреда изјава омаловажавања учињена знацима и представљањем у слици (т. зв. симболичка инјурија). И § 213 к. з., као што се је видело, не помиње их, те смо принуђени подвести их под »дело«, и ако је то и сувише усиљено тумачење овог израза. Но то тумачење не би било допуштено код § 216 прој., јер се увреда »делом« према ал. 2 сматра као тежа врста увреда, а као таква се може сматрати само увреда учињена »делом« у ужем смислу те речи (в. § 6 § I А), т. ј. нападом на тело, а не и увреда извршена знацима (гестом) или представљањем у слици. Редактор се је угледао на § 108 швајц. прој., али овај не сматра увреду »делом« као тежу врсту увреде«. Као што се види из текста § 292, ова је грешка исправљена.

Пасивна способност за увреду призната је и правним лицима. Раније (§ 3) је изложено, да је треба признати свим колективним лицима без разлике.

§ 293.

»Ако је ко својим непристојним држањем или кажњивом радњом дао повод другом, да га увреди, увредилац се може ослободити од сваке казне.

Ако је увређени увреду повратио, може суд оба две стране или једну од њих казнити или ослободити од сваке казне.

Ова одредба је узета из швајцарског пројекта (§ 108 ал. 2). Она је потпуно умесна, али је неправично захтевати »кажњиву радњу« : ова одредба је умесна и за случај против-

правне радње, која није кривично дело, за коју се дакле не може казнити.

»Сем тога неумесно је, речено је било у 1. изд. ове књиге за редакцију овога §-а (§ 127) у пројекту од 1910, захтевати »непосредан« повод. Довољно је, да је на непристојно или противправно држање одмах (т. ј. за време раздражења) увредом одговорено, а да ли је оно држање непосредан повод за увреду или посредан, готово је немогуће утврдити. То је смисао и § 326 ал. 2 аустријског као и § 108 ал. 2 швајцарског пројекта (вели »непосредно« повод дао, а не »непосредан повод«). Као што се види из текста §-а 293, ова је грешка у њему исправљена, а сем тога је место речи »понашање« узета погоднија реч »држање«.

У ал. 2 је предвиђена реторзија или компензација. Не захтева се дакле, да је увреда одмах повраћена (в. § 20 А), као ни то, да повраћена увреда није много већа од нанете. Има се узети, да суд може у толико преублажити казну, пошто може ослободити »од сваке казне« (arg. a m. ad m.).

У 1. изд. ове књиге је речено : »Сем тога необјашњиво је, што је редактор учинио исту грешку, коју и к. з.: предвиђа само компензацију увреда, а не и клевета, погрешно схватајући значење израза »Beleidigung« (в. § 26)«. Ова примедба важи и за садањи § 293.

§ 294.

»Ко путем штампе, написима, цртежима, сликама или на који други начин изношењем или преношењем личних или домаћих прилика другог лица наруши спокојство или мир овога, казниће се затвором до шест месеци или новчано до 5000 динара.

Одредби овога §-а није овде место, пошто ту није у ствари предвиђено неко кривично дело против части, већ против личног мира.

§ 295.

»Ко за какво физичко или правно лице износи или проноси штогод неистинито, што части или привредном кредиту овога може шкодити, казниће се као клеветник строгим затвором.

Ко ово учини јавно или путем штампе, казниће се строгим затвором најмање три месеца.

У оба случаја суд ће осудити клеветника и на новчану казну.

Ако је клеветник снарочитим циљем ишао нато, да уништи добро име или привредни кредит оклеветаног лица, казниће се затвором најмање годину дана и новчано.

На казну губитка грађанске части осудиће суд клеветника у случају осудена строги затвор најмање годину дана.

Умесно је, што се по угледу на норвешки к. з. у ал. 1, где се дефинише клевета, вели »штогод«, а не »дело« као у § 210 к. з.

Поред »части« вели се и »привредном кредиту«. То значи, да се овај не сматра као саставни део части, а кад је тако, онда повреда истог није клевета, већ кривично дело против имовине. те се у овом § не би о томе требало да говори. Кад се овде ипак о томе говори, онда се је у контрадикцији, јер се тиме, што се у § 295 говори о привредном кредиту, наглашава, да се повреда истог сматра као кривично дело против части, док се с друге стране противстављањем истога части наглашава, да он није саставни део части.

У 1. издању ове књиге је речено за стари § 219: »Поред »части« вели се, по угледу на француски закон о штампи и чл. 22 нашег з. о шт., још и »угледу«. Видело се је међутим, да је ово нетачно. Част и углед нису две различне ствари, већ је углед само спољни рефлекс унутарње части, њено налицје дакле, и познат је под именом »спољне« части«. У § 295 новог пројекта је, као што се види, избачен израз »углед«, те је тако грешка исправљена.

Умесно је, што се вели у ал. 1 »може« шкодити. Тиме се наглашава, да је клевета кривично дело угрожавања, а не повреде части, као што би изашло из § 210 к. з.

У ал. 2 вели се »јавно или путем штампе«. Изношење и проношење међутим путем штампе је такође јавна клевета, те је противречно навести поред »јавно« и »путем штампе«.

§ 296.

»Ко увреди какво надлештво или политичко тело или чиновника или службеника државног, војног или грађанског или поротника, избраног судију, почасног судију, сведока, вештака, тумача или преводиоца, у опште јавног службеника или посланика народне, обласне или среске скупштине приликом званичног рада или у погледу званичног рада у опште, казниће се строгим затвором најмање месец дана или новчано.

Ко оклевета иста тела или лица под горе означеним околностима, казниће се строгим затвором и новчано, а ако ово учини јавно или путем штампе, казниће се строгим затвором најмање три месеца и новчано.

За § 221 старог прој. казали смо у 1. издању: »Став »приликом званичног рада или и изван места надлештва« но у погледу званичног рада у опште« нетачан је. Званичан рад

се на име може вршити и изван места надлештва, и кад би неко том приликом увредио једно од именованих лица, он је учинио увреду »приликом званичног рада«, а не у »погледу званичног рада«. У наведеном ставу се међутим узима по угледу на § 104 к. з., да се званичан рад може вршити само у месту надлештва, јер и према овоме увреда учињена ван места надлештва може бити само увреда »у погледу на званичан рад«. Треба дакле избацити став »и изван места надлештва«. Као што се види, ова је грешка исправљена у § 296 новог прој.

§ 297.

»Ако би ко је од наведених лица у § 296 при свом званичном раду поступило против закона и тиме дало повода заинтересованом лицу да учини напред означено дело увреде и клевете, суд може учиниоцу ублажити казну по слободној оцени, а у случају увреде може увредиоца и ослободити од сваке казне.

За § 222 старог прој. смо казали у 1. издању: »Пре свега неумесно је, што се одредбе овог § проширују без ограничења на цео § 221, т.ј. и на клевету. Нема ни најмање разлога, да се њима може користити и клеветник, који није клеветом против њега изазван«. Као што се види, у § 297 новог прој. ова се је грешка ипак у неколико исправила тиме, што суд може ослободити казне потпуно само увредиоца. Даље смо рекли за § 222 старог прој.: »Затим је неумесно рећи поред »незаконито« и »ненадлежно«, јер ненадлежно поступање је такође незаконито. То исто важи и за израз »неправедно«. Као што се види, ова је грешка исправљена у § 297 новог прој.

§ 298.

Клеветник са неће казнити, ако је био у извињавајућој заблуди, услед које је држао или могао држати, да је истина оно што износи или проноси.

Клеветнику, који пред судом изјави, да није истина оно, што је износио, и клевету опозове може суд ублажити казну по слободној оцени или га и од казне ослободити. У овом ће случају суд издати »клеветаноме лицу писмено сведочанство о томе, да се ово о трошку клеветника објави.«

Одредбе овога §-а нису се налазиле у прој. од 1910, али се одредба из ал. 1 налази у § 211 срп. к. з. (где је мисао боље и научније редигована).

§ 299.

»Ко критикује научна, вештачка и занатска дела, или учини какво изјашњење ради извршења какве дужности или права или одбране каквог права или ради заштите оправданих

интереса; или ко опомене или укори као старији свога млађега или учини у служби пријаву или као чиновник дамишљење о каквој ствари, па притом кога увреди, казниће се због ове увреде само тада, ако се из начина изражавања или других околности, под којима је увреда учињена, утврди његова намера за вређање извесног лица».

За § 222 прој. од 1910 казали смо у 1. издању : »Став ал. 1 »па при томе употреби какав увредљив израз« непотпун је, јер увреде ће бити и онда, кад изрази нису увредљиви, али је изјава учињена под таквим околностима, да се она појављује као изјава омаловажавања. То се у осталом признаје у следећем ставу »ако се из форме израза или околности, под којима је учињена«, и на тај начин противречи с првим ставом. Но без обзира на то, што је први став непотпун, он је излишан. Довољно је било рећи, као што је учињено у § 263 немачког пројекта : »Ко..... о каквој ствари, казниће се само, у колико се из форме изјаве (не »израза«) или околности, под којима је учињена, може утврдити намера за вређање части извесног лица«. Као што се види, место »форме израза« треба рећи »форме изјаве«, јер се »израз« односи само на речи, а »изјава« обухвата сва средства за исказивање омаловажавања».

Као што се види из текста § 299, у новом прој. задржан је израз »изражавања«. Место »па при томе употреби какав увредљив израз« речено је пак »па при томе кога увреди«. Но тиме је учињена већа грешка по наведена грешка излишности старог прој., јер изјаве омаловажавања из § 299 прој. нису увреде, пошто нема противправности. Шта више додато је »или других околности, под којима је увреда (место »изражавања« или тачније изјава) учињена«. На тај начин редактор § 299 учинио је грешку, коју ни редактор § 214 к. з. од 1860 није био учинио (»из опстојателства, под којима би се то, вели се ту, учинило«).

§ 222 старог прој. имао је као ал. 2 »објективна научна критика не подлежи никаквој казни«. За ову смо ал. казали у 1. издању ове књиге : »Ал. 2 је излишна, јер по себи се разуме, да и субјективна критика као и објективна не подлежи никаквој казни, ако се из форме или околности, под којима је она учињена, не може утврдити намера за вређање части«. Она је избачена из § 299 новог прој.

§ 300.

»Ко увреди Краља, Наследника Престола или Краљевског Намесника, казниће се строгим затвором најмање три месеца.

Ко увредима кога члана Краљевског Дома или Народну Скупштину, казниће се строгим затвором најмање два месеца.

Ко клевета ова лица, казниће се строгим затвором најмање шест месеци».

За § 223 старог прој. казали смо у 1. издању : »Увреда и клевета Краља и других у овом §-у именованих лица су кривична дела, која су непосредно управљена против општих интереса, јер је заштита части владаоаче и оних других лица један непосредно општи интерес. Према томе увреди и клевети према овим лицима место је у интересу систематике у гл. XII, која би требала да има наслов »Злочини против..... и владоца«. Овако је учињено у данашњем Казн. Законику (гл. IX)¹.

Иста примедба важи и за увреду и клевету из § 221 прој.
Као што се види, иста примедба важи и за § 300 новог прој.

§ 301.

»Ко увреди или клевета владоца, председника републике или намесника или кога члана владачког дома које стране државе, казниће се по § 300, ако се за оваква дела учињена у тој страни држави према Владоцу, Намеснику, члановима Краљевског Дома Краљевине Срба Хрвата и Словенаца кривично гони у тој страни држави«.

За § 224 старог прој. казали смо у 1. издању : »Редактор је необјашњиво превидео председнике република. Та омашка није учињена у § 218 дан. к. з., јер се у њему вели »и у опште поглавља стране државе« (додато законом од 13. маја, 1902 год.)«. Као што се види, у § 301 новог прој. исправљена је ова грешка.

§ 302.

Ко увреди страног посланика, опуномоћеног министра, дипломатског агента или отправника послова, који је оверен при двору Краљевине Срба, Хрвата и Словенаца, казниће се строгим затвором или затвором. Ко клевета једно од ових лица, казниће се строгим затвором најмање месец дана».

За § 225 старог прој. казали смо у 1. издању : »Редактор је, као што се види, набројао све врсте страних дипломатских заступника. Но пошто се они сви могу означити једним изразом, то је набрајање и овде као и у опште противно законодавној техници. У § 218 а дан. к. з. се вели просто »заступнике стране државе«. Као што се види, у § 302 новог прој. остала је иста грешка.

Затим смо рекли : »Необјашњиво је, што се под овај § подводи и увреда одн. клевета бивших страних дипломатских пред-

¹ Тако и нем. к. з. као и нем. прој. к. з.

ставника у Србији». Као што се види, ова је грешка исправљена у § 302 новог прој.

§ 303.

»Ко учини увреду или клевету према умрлом лицу, казниће се по §§ 292 — 302. Право на тужбу имају брачни друг, родитељи, деца и браћа или сестре умрлога (§ 306 под 1. и 3.)«.

За § 226 старог прој. казали смо у 1. издању : »Као што се види, редактор не сматра умрла лица — противно данашњем к. з. — као пасивно способна за увреду и клевету, већ се само њихови живи потомци могу сматрати као увређени одн. оклеветани. Он је дакле усвојио мишљење, о коме је било говора у § 4 В 1, где је доказана његова неумесност.

Но и баш да је ово мишљење тачно, редактор је учинио једну велику грешку. Из начина његовог изражавања на име излази, као да увреда и клевета потомака постоји већ самим тим, што је извршилац имао намеру, да их увреди одн. оклевета, и ако они нису увређени одн. оклеветани, и ако дакле нема кривичног дела увреде одн. клевете. За изразе пак »част« и »углед« в. критику § 219«.

Као што се види, у § 303 новог прој. исправљене су ове грешке.

§ 304.

»Ако окривљеник докаже истинитост свога тврђења, неће се казнити као клеветник, али може бити кажњен због увреде.

Ако је предмет клевете кривично дело, за које се гони по службеној дужности, истинитост чињеница доказује се само правоснажном осудом зато надлежног суда, изузевши да гоњење или суђење оклеветаног лица није допуштено или није изводљиво. Докле се поступак по том делу не доврши правоснажно, поступак за дело клевете се одлаже«.

За § 228 старог прој. (у коме се није налазила ал. 2 § 304 новог прој., већ у његовом § 227 као посл. ал.) казали смо у 1. издању : »Критику става »ако се из начина тврђења или других околности увиђа његова намера за вређање дотичног лица« в. код § 202 (scil. код § 299 новог прој.)«. Поменути став се, као што се види, не налази у § 304 новог прој.

§ 305.

»Доказивање истинитости није допуштено :

1. У случају §§ 300, 301 и 302;

2. Ако би се имало доказивати какво кривично дело, за које се гони само по приватној тужби;

3. Ако је оклеветани за кривично дело, које је клеветник против њега изнео, ослобођен савим одговорности правоснажном судском одлуком;

4. Ако се изнете чињенице тичу породичног живота или приватног града, који нема везе са јавним радом дотичног лица или с каквим предузећем индустријским, трговачким или финансијским, које се обраћа на јавно поверење;

У случајевима тач. 2. и 4. овог наређења истинитост клевете може се доказивати по одобрењу оклеветаног«.

За § 277 старог прој. казали смо у 1. издању : »Овај § је препис §-а 212 к. з. с додатком у т. 4, да је доказивање допуштено, »ако клевета садржи изношење какве кажњиве радње«, н. пр. браколометво, што не изгледа ни мало оправдано, и с додатком у истој т. одредбе члана 34 зак. о шт. Критику одредаба § 212 к. з. и чл. 34 зак. о шт. в. у § 9«. Као што се види, у § 305 новог прој. исправљена је грешка.

§ 306.

»Гоњење због увреде и клевете предузима се :

1. По приватној тужби у случају §§ 292 — 295 и § 303, уколико се нетиче умрлих чланова Краљевског Дома;

2. У случају § 236 за јавне службенике и остала тамо наведена лица по њиховом предлогу, а ако га они сами не поднесу по предлогу њихове старије власти, а за све остале по одобрењу њиховог представника;

3. У случају § 300. и у случају § 303., уколико се тиче умрлих чланова Краљевског Дома, по одобрењу Министра Правде; а у случајима §§ 301 и 302 по предлогу владе стране државе или њеног дипломатског заступника и по одобрењу Министра Правде«.

За § 229 старог прој. казали смо : »Разлози, који говоре у прилог тога, да се увреда и клевета владоца истражују по налогу Министра Правде, постоје и онда, кад оне нису јавно нанете, те је одредба т. 2 неумесна«. Као што се види, ова је грешка исправљена у § 306 новог прој.

§ 307.

»На захтев увређеног или оклеветаног лица суд ће, ако је дело учињено путем штампе, наредити, да се о трошку осуђеника оштампа пре суда у новинама, у којима је учињено кривично

дело или ако ових нема у којим другим новинама».

За § 230 старог прој. казали смо: »У овом §-у безразложно је пропуштено, да се оклеветаном одн. увређеном да право, да по овлашћењу суда, објави пресуду о трошку кривчевом и онда, кад је она јавно ма на који начин извршена, а не путем штампе«. Као што се види, и у § 307 новог прој. (који чак не предвиђа доставу пресуде) ограничена је објава пресуде на случај увреде и клевете путем штампе.

§ 22. Увреда и клевета у судској пракси.

1. »Примени § 210 к. з. има и онда места, кад неко тврди, да ће ко други чинити, а не да је чинио дела, која заслужују презирање« (К. С. 1877. Бр. 963, в. Н. § 210). — Ова је одлука нетачна, јер се је видело, да изношење одн. доношење будићих чињеница не може бити клевета, пошто се оне не могу доказивати.

2. Видело се је, да за појам јавности места из § 210 к. з. није довољно то, што је место свима приступачно, већ је потребно, и да се је изјава могла од неког трећег не посредно сазнати. Ово је тачно примећено у одлуци К. С. 1904. Бр. 4457 и о. с. 1904. Бр. 10298 (»за појам јавности дела увреде довољно је, да се дело догодило на јавном месту и да се је увреда од неодређеног броја лица могла чути, без обзира на то, да ли се је у конкретном случају доиста и чула. Према томе увреда нанета на жељезничкој прузи у пољу и пред радницима, јавна је...«), в. Н. § 210.

3. За појам кривца код увреде и клевете довољан је умишљај, т. ј. није потребна намера за вређање одн. клеветање. В. умесно К. С. о. с. 1904. Бр. 11830, 1913. Бр. 3617, о. с. 1920. Бр. 3684 (в. Н. §§ 210 и 211); прот. необјашњиво К. С. 1912. Бр. 12457 (в. Н. § 210).

4. За постојање клевете треба да је саопштавање од неког трећег лица не посредно сазнато. Ово наглашава умесно К. С. 1905. Бр. 11350 (»према овоме за појам... клевете... битно је, да ко за некога пред другима што говори, што би овога мрзости и презрењу публике изложило; све једно је, да ли је овај био присутан или не, јер карактер овакве клевете састоји се у томе, да има ма колико лица, пред којима се такво дело чини или да су сазнали за то дело у самом његовом извршењу. Према изложеном делу клевете не стоји, кад је клевета нанета у писму, и кад је тужилац лично и отворио, а не треће лице, што значи да нико други сем тужиоца није знао за садржину инкриминисаног писма«), в. Н. § 210.

5. »За постојање клевете из § 210 к. з. од пресудног је значаја то, шта се против извесног лица износи, без обзира на то, да ли је окривљено лице оно, што о другом говори, само измислило или од другог чуло« (К. С. 1909. Бр. 3556,

в. Н. § 210). Овде се дакле прећутно истиче разлика између изношења и доношења.

6. Терет доказивања је на оптуженом, као што се је видело. »По смислу § 211 к. з., вели К. С. (1881. Бр. 1057), клеветник мора доказивати истинитост свог тврђења; оклеветани не мора доказивати неистинитост истог«.

7. »Примени § 211 к. з., вели умесно К. С. (1907. Бр. 1133), има места тек на главном претресу при изрицању кривичне пресуде, којом се тек приликом имају и могу да оцене сви докази и противдокази у погледу њихове доказне вредности, а та се оцена не може вршити приликом стављања под суд«.

8. У напису »Ви сте на жалост директор органа једне политичке партије, не само кукавица већ и клеветник, јер своје клевете не можете да докажете, ви сте неваљалац, јер не оспоравано нападате на част поштенних људи и жена и на рад родољубивих установа« К. С. (1908. Бр. 12340) није нашао клевету, »јер се, како вели првостепени београдски суд у свом решењу (1908. Бр. 24876), у наведеним инкриминисаним изразима не наводе одређења, неистинита факта, којима се вређа част приватног тужиоца и худи његовом угледу, а то је по чл. 22 з. о шт. нужан услов за постојање клевете«. Закон о штампи не захтева међутим навођење одређених факата, нити би то било оправдано, те је наведена одлука неумесна. У курзивом истакнутом делу наведеног написа несумњиво постоји клевета.

9. Инкриминисани став: »Замолим Х-а, да ми он ту депешу напише и експедира и дам му мислим 7 динара за то. Х, начелник поштанско — телеграфског одељења, је преписао ту депешу, коју сам ја потписао, па је препис послао, а оригинал предао Краљу Ал.« Писац се брани тиме, што му је ово последње доставио У. Одбрану није усвојио првостепени београдски суд. Прво одељ. К. С. (1910. Бр. 5232) поништило је неумесно његово решење о стављању под суд за клевету. »Своју оцenu о постојању или непостојању дела клевете у овом случају, вели I одељ., суд је требао да учини с обзиром на то, да је у публикацијама, у којима какав писац као јавни радник износи своје успомене и сећања, уобичајено, и да се као неминовно сматра изношење и оних тврђења, о којима писац не би имао свога уверења, дакле изношење тврђења туђих а не самога писма. Такво изношење тих тврђења допуштено је, у колико она по садржини својој не би као тајна стајала под нарочитом заштитом закона, или у колико се из начина самог изношења не би видело, да се објављивање таког тврђења чини из пакосне намере да се нападне на туђу част — § 211 к. з., а не из потребе, због које су уобичајене публикације успомена о стварима јавног интереса. Та је оцена, у колико би тужби приложени спис био публикација те врсте, овде била тим потребнија, што тужилац и не наводи, да је оптужени демантован од стране У-а за тврђење, које је изнео као

У-ово». Ово гледиште је потврђено одлуком опште седнице (1910. Бр. 6198). Очигледно је међутим, да оно оставља част већим делом незаштићену од клевете. Истина је, да се у публикацијама од општег интереса могу износити и туђа тврђења, али би било противно интересу штићења части, да се допусти и изношење неистинитих туђих тврђења, којима се напада на нечију част. С друге стране видело се је, да је за постојање клевете без значаја, да ли се нешто наводи као своје или као туђе уверење, као што је то случај с оптуженим У, и да клевете може бити чак и онда, кад се саопштавају гласови, којима се напада на нечију част¹.

10. Према § 213 увреда је преступ онда, кад је јавно и л и писмено учињена. Кад је дакле п и с м е н о нанета, она је преступ, и ако није јавна. Ово је умесно примећено од К. С. 1889. Бр. 4680, в. М а к с и м о в и ћ 171 и Н. 213 ст. 1 («Погрешно је, вели К. С., првостепени суд и по њему иследник кварта узео, да је дело ово иступно и као такво кажњиво по 2. тачци § 357 к. з., јер, и ако је истина оптужени инкриминисане изразе употребио у писму, које није публиковано ни јавности намењено, већ упућено било лично на жену приватног тужиоца, ипак се дело ово има узети као преступно и као такво кажњиво је по § 212 к. з. зато, што законодавац наш одређујући у овом законском пропису казне за увреде учињене путем писменим, не члни у томе апсолутно никакве разлике, да ли је писмено, којим је увреда коме учињена, публиковано, и да ли је намењено јавности, или је упућено само на онога, коме је увреда причињена. Према томе сва су дела ове врсте преступна, и о иступним увредама кажњивим по тачци 2 § 357 к. з. може бити говора само код увреда причињених речима или делом а не писмених. Јавност, о којој законодавац говори у § 213 к. з., односи се само на увреде учињене путем усмености»). Прот. необјашњиво К. С. 1922. Бр. 4314 (в. Н. § 213).

11. »Кад је ислеђењем утврђено, да је грдња и псовка извршена у дворишту, поред кога пролази и улица, тако да су инкриминисане изразе могли чути мимопролазећи улицом, као што су их сведоци и чули, онда, вели умесно К. С. (1903. Бр. 7115. и о. с. 1903. Бр. 8613), то није дело иступне увреде из тач. 2 § 357 к. з., већ дело јавне увреде из § 213 к. з.». Као место извршења увреде се има на име сматрати не само двориште већ и мимопролазећа улица, јер се је и ту изјава омаловажавања могла од других чути, а улица је јавно место. Тако и К. С. 1911. Бр. 5830 (тако исто место не мора, вели умесно, бити по себи јавно).

¹ Ово је умесно приметио првостепени суд у својим примедбама против одлуке I. одељења («То што тужилац ничим не доказује, да је оптужени демантован од стране У-а за изнето тврђење, равнодушно је за ову ствар, јер овде се он оптужује за инкриминисани став као писац, и горња околност нема никаква утицаја при расправи питања, да ли тај став садржи клевету, кад истинитост садржине инкриминисаних израза није утврдио»).

12. »За инкриминације у једном напису, вели К. С. (о. с. 1904. Бр. 11830), одговара увек лице, које је напис потписало и као своје предало, без обзира да ли је то лице напис и написало или је то други чинио. Потпис има једино ту особину, да оно лице, које је потписом персонифицирано, означи као сопственика написа, и да му на тај начин да потпуну форму, која би га од пасквиле разликовала. Потписом се напис за свој прима, а тиме искључује туђа одговорност за садржину написа, која постоји све док он није потписан». Ово је тврђење неумесно, у толико, што се као извршилац увреде има сматрати и онај, који је писао напис. Да би пак он био и кривац, потребно је, да је при писању био свестан, да напис може доћи неком до знања.

13. Видело се је, да је пасивна способност за клевету призната у § 210 к. з. колективним лицима, само у колико је у питању кредитна част. Зато је била умесна пресуда првостепеног суда за град Београд, којом је утврђено, да постоји клевета у изразима, »да је Задруга А на лажној основи и да својим клијентима не даје никакве гаранције» (1899. Бр. 20320). Она је одобрена пресудом Апелационог Суда (1899. Бр. 3606), а поништена од Касационог Суда (1899. Бр. 8842 и о. с. 1899. Бр. 9086) аргументацијом сасвим независном од јасног законског текста. Истим одлукама Касациони Суд је утврдио противно Апелационом Суду, да колективна лица немају пасивне способности ни за увреду. Разлог му је очигледно погрешан: Из текста § 213 види се, вели, да закон у овом последњем §-у тражи за дело увреде »такве речи или дела, која се »п о с т а њ у л и ц а« као увреде части појављују» (1899. Бр. 8842).

14. И полицијска власт има права прекинути ислеђење на основу § 215 к. з., тврди неумесно Касациони Суд (1877. Бр. 3503). Да би на име било компензације, потребно је, да је утврђено постојање двеју увреда, а то може да учини само суд, а не и истражна власт. Касациони Суд је касније променио мишљење јер у одлуци од 1910 вели, да нема места примени § 215 к. з. приликом решавања о стављању под суд (Бр. 9625). Овако и К. С. 1912. Бр. 9926 (питање о примени § 215 има се расправити »тек по извршеном извиђању на претресу«).

15. Према немачком к. з. реторзије може бити и код клевета. Према § 215 срп. к. з. она је међутим могућа само код увреда. Као што је се видело, ово долази отуда, што је наш законодавац превео израз »Beleidigung« са »увреда«, док он означава и клевету. У одлуци од 1910 потврдио је и Касациони Суд, да је реторзија могућа само код увреда. »У § 215 к. з. предвиђа се, вели, само увреда као дело, које може бити предмет реторзије; па како је овај законски пропис изузетак од општег правила, то се не може применити и на дело клевете» (Бр. 10072, в. Н. § 215, ст. 6).

16. »Пропис § 215 к. з., вели умесно Касациони Суд (о. с. 9102. Бр. 1301), не условљава пребијање увреде за увреду подношењем тужбе од стране оптуженог, већ ову околност убраја у

основе, које ниште кривчеву одговорност у опште, те стога суд с обзиром на принцип изложен у § 5 крив. суд. пост. и без тужбе оптуженога треба да се на дотични законски пропис обзире». В. Н. § 215, ст. 2.

17. »Кад суд приступајући оцени кривичне одговорности оптуженога примени наређење § 215 к. з. онда се, вели умесно Касациони Суд (1909. Бр. 14358), одговорност оптуженога у погледу кривичних трошкова не може ценити према наређењу § 322 крив. суд. пост., већ се према таквом стању ствари има да примени § 330 крив. суд. пост., т. ј. то се питање о трошковима има да расправи »као у каквој грађанској парници« (§ 913 законика о поступку судском у грађанским парницама).

18. За примену § 215 к. з. без значаја је та околност, ко је коме први нанео увреду, т. ј. да ли тужилац оптуженом или обрнуто (К. С. 1910. Бр. 1655).

19. »Није нужно, вели умесно Касациони Суд (1891. Бр. 6090, о. с. 1891. Бр. 7376), да неко има материјалне штете, те да му се може признати право на накнаду повређене части. Сем материјалних штета има и такових, које подноси неко туђом кривицом без штете у имању. У овим случајевима трпи понос и достојанство човека. Кад се н. пр. износе за какву поштену девојку дела, која наш закон казни као увреду, она не трпи материјално ништа, али њен понос девојачки нападнут је, оштећен је, чим је постала предмет јавног претресања. Овоме иде у прилог и § 305 крив. суд. пост., у коме се, у 2. одељку, судови упућују, како се одређује накнада повреде части, што не би било потребно, кад би се тражила материјална штета«. В. Н. § 215 а. ст. 1.

20. »По последњем ставу § 216 к. з., вели Касациони Суд (1888. Бр. 1482), приватни тужилац може оптуженоме опростити дело увреде у свако доба, па и онда, кад је пресуда извршеном постала, може је од извршења задржати. А кад је оптуженоме једновременно са таквим делом суђено и за дело, које се казни по званичној дужности, онда суд ово треба да узме у оваквом случају поново у поступак и расправи, колико ово друго дело само за се заслужује казне«.

21. К. С. вели умесно (суд вредности је у питању на име, но в. § 8 § I 6), да сачињава увреду (не клевету) изјава, да неко ради »шепртљански« (1914. Бр. 403), да је »плитке памети« (1922. Бр. 2652).

22. Околност, што је оклеветани раније био извршио истоветно дело (живљење с неким) с оим, којему се сада н. истинито приписује, не може служити као основ, по коме се може закључити у смислу § 211 к. з., да је клеветник могао за истинито држати оно, што је потврђивао (К. С. 1925. Бр. 953, в. Ковачевић 60).

23. За примену § 215 к. з. потребно је, вели неодређено К. С. о. с. 1924. Бр. 97.8 (в. Ковачевић 61), да је увређени увреду повратио »оног момента, чим му је увреда нанешена«.

§ 23. Увреда и клевета у хрватском, босанском, словеначком, црногорском и војвођанском к. з.

I. Хрватски к. з. не познаје (као ни аустријски, в. § 24 III 1) увреду и клевету као два општа законска типа кривичних дела против части, већ инкриминише таксативно неколико случајева »увреде поштења«¹. Ти пак случајеви скупа не обухватају ипак целу увреду одн. клевету, те тако част у поменутом к. з. није у потпуности заштићена.

1. У хрв. к. з. инкриминисани случајеви у в р е д е су :

а) П о г р д а »јавно или пред више људи« извршена (§ 491).
б) П с о в к а или з л о с т а в а јавно или пред више људи извршени (§ 496).

в) У к о р због издржане или опроштене к а з н е (§ 497).

2. У поменутом к. з. инкриминисани случајеви клевете су :

а) Л а ж н о о к р и в љ е њ е з л о ч и н о м, у колико не постоји потвора, т. ј. лажно обвинявање (§ 487).

б) Л а ж н о о к р и в љ е њ е (scil. навођење против некога) другог »непоштеним или нећудоредним чинима« (§ 488).

в) О б з н а н а »срамотних« ствари из приватног или породичног живота (§ 489) или кривичног дела по приватном захтеву (§ 490 al. 1). У оба ова случаја није допуштено доказивање истинитости (§ 490 al. 1).

II. Што је под I речено за хрв. к. з., важи и за бос. к. з.

1. У бос. к. з. инкриминисани су исти случајеви увреде као и у хрв. к. з. : п о г р д а »јавно или пред више људи« извршена у § 445; р у ж е њ е, з л о с т а в а и п р е т њ а злоставом, »јавно или пред више људи« у § 450, иначе у § 451; п р е к о р због издржане или опроштене к а з н е у § 452.

2. У бос. к. з. инкриминисани су такође исти случајеви клевете као у хрв. к. з. : л а ж н о к р и в љ е њ е з л о ч и н о м у § 441; л а ж н о о к р и в љ е њ е некога »непоштеним или нећудоредним делом« у § 442; о б з н а н а »срамотних« чињевица из приватног или породичног живота (§ 443) или кривичног дела по приватном захтеву (§ 444 al. 1).

III. У Словеначкој и Далмацији важи аустријски к. з. В. § 24 III.

IV. У Црној Гори је усвојен 1906 срп. к. з. од 1860 с незначитним изменама и допунама. У погледу увреде и клевете важи према томе излагање о увреди и клевети по срп. к. з. §§ 210—219 црн. к. з., где су предвиђени увреда и клевета у опште, одступају од §§ 210—219 срп. к. з. :

1. У погледу мере и врсте казни у неколико.

2. Што по § 217 al. 2 црн. к. з. тужбу могу дати односно продужити парницу (§ 216 al. 1 т. 2 срп. к. з.) и братственици покојникови.

¹ Уп. Šilović Kazneno Pravo § 119.

3. Што је у § 217 а црн. к. з. изрично оглашен као увреда, и то као нарочита, тежа врста исте и један случај из старог обичајног деликтног права, а то је подметање коме незаконитог детета од стране »ванбрачне погрешнице«.

4. Што се у § 218 црн. к. з. постојање пријатељских односа не захтева као услов инкриминације за појам увреде страног државног поглавара као у § 218 срп. к. з.

V. У војв. к. з. говори се о увреди и клевети у 17. одсеку, §§ 258—277. И ако је овај к. з. добро израђен, његове су одредбе о увреди и клевети у више погледа неосноване и ненаучне.

1. О увреди је реч у § 261. Место увреде у опште, т. ј. изјаве омаловажавања наводи се као радња извршења погрдан израз или радња, а очигледно је, да се ту при ма како широком тумачуњу не могу подвести сви случајеви увреде. У § 263 се допушта доказивање чак и у погледу увреде. Реторзија је предвиђена у § 275.

2. Клевета је предвиђена и на несинтетички начин одређена у § 258. Дефинише се као тврђење какве чињенице против некога, која би у случају истинитости сачињавала повод за отварање кривичне истраге против њега или која би га у јавном мњењу учинила презривим.

3. У § 263 допушта се доказивање истинитости не само у случају клевете, већ и у случају увреде. У § 264 одређени су случајеви, у којима није допуштено доказивање истинитости.

4. У § 276 даје се у случају одустанка од кривичног предлога, по коме је већ било отворено кривично гоњење, и у случају правоснажног ослобођења оптуженог по том предлогу туженоме, да у року од три месеца од дана повлачења предлога односно ослобођења захтева кривично гоњење свога тужиоца.

5. У § 277 даје се право увређеном и оклеветаном да захтева објаву пресуде.

6. За увреду и клевету умрлога важе према § 273 опште одредбе. Но право тужбе имају само деца, родитељи и сестре. То исто важи и за случај, кад увређени или оклеветани за живота није подигао тужбу.

§ 24. Увреда и клевета у страном законодавству.

I. Француско законодавство.

1. Оно разликује клевету (*diffamation*) и увреду (*injure*). Клевета је према закону о штампи од 1881 свако тврђење (*allégation*) или приписивање (*imputation*) какве чињенице, којим се напада на част (*honneur*) или углед (*considération*) лица или корпорације (чл. 29). Увреда се пак дефинише као »сваки погрдан израз, презирна реч или псовка без приписивања какве чињенице« (чл. 33).

2. Увреде и клевете извршене »јавно«, т. ј. једним од средстава наведених у чл. 23 з. о шт. или у опште јавно, предвиђене су у Закону о штампи од 1881 (art. 30 и 33). Увреда и клевета »јавних лица« сматрају се као нарочите врсте истих. Све се пак остале сматрају као увреда (*injure*) и предвиђене су као иступ у чл. 471 т. 11 к. з. Изузете су само увреде и клевете учињене у отвореним поштанским пошиљкама и телеграмима.

3. Изазивање (*provocation*) искључује кривичну одговорност код свију увреда и клевета изузев оних, које су нанете јавним службеницима, у коме случају је оно само једна ублажавајућа околност.

4. Није допуштено доказивање истинитости код увреда у опште, дакле ни код клевета, које нису јавно извршене, пошто се и оне сматрају као *injures*. Што се тиче клевета, допуштено је само код клевета против јавних службеника и против »директора и администратора индустријских, трговачких или финансијских предузећа« (чл. 35 § 2).¹

II. Италијанско законодавство.

1. Разликује увреду (*ingiuria*) и клевету (*diffamazione*).

2. Један елеменат увреде је, да је изјава омаловажавања учињена у присуству већег броја лица у случају, кад увређени није присутан. Према томе није увреда изјава учињена само једном трећем лицу. Овако саопштавање се сматра као поверљиво и узима се, да недостаје *animus injuriandi*.

3. Један елеменат клевете је, да је саопштавање чињенице учињено у присуству већег броја лица. Ако је то саопштавање учињено само ономе, против кога је управљено, било усмено било писмено, узима се, да постоји увреда; а ако је учињено у присуству само једног трећег лица, узима се из горе наведених разлога, да нема ни клевете ни увреде.

4. Компензација увреда је факултативна.

5. Изазивање неоправданим држањем је облигаторна ублажавајућа околност.

6. Искључена је кривична одговорност, кад је увредилац на увреду изазван насиљем увређеног против њега.

III. Аустријско законодавство.

1. У њему се разликују више врсте кривичних дела против части, али, као што умесно примећује *Lierman*², тако, да се ограничење једног од другог појављује као непоуздано и произвољно, и да се поред све законске казуистике не може ка-

¹ В. о увреди и клевети у француском законодавству *Garraud* 5 107 (n° 1820 и сл.), *Le Poittevin* 2, *Chauveau-Hélie* 6 378 (n° 2782 и сл.), 7 143 и сл.

² 306.

знити за извесне нападе на част, за које треба казнити. Оно разликује на име клевету, три специјалне врсте оговарања (*üble Nachrede*), подругивање (*Schmähung*), под којим се разуме приписивање презривих особина или диспозиција без навођења одређених чињеница, и грдњу (*Beschimpfung*).

За подругивање и псовање се казни само онда, кад су извршени јавно или у присуству више људи. За симболичке увреде (н. пр. плување пред неким) се не казни. Тако исто ни за реалне, у колико се оне не могу квалификовати као телесне повреде.

2. У пројекту аустријског казненог законика од 1909 (и 1912) се разликују: грдња (*Beschimpfung*) — увреда у смислу срп. к. з. (§ 326 прој.), у вреда (*Beleidigung*) — клевета у смислу срп. к. з. (§ 327 прој.), клеветничка увреда (*Verleumderische Beleidigung*), под којом се разуме клевета, чији је извршилац био свестан неистинитости онога, што тврди (§ 321 прој.), или тачније (с гледишта троеобног система) нарочита, тежа врста увредиоца, клеветнички увредилац (в. ниже IV 1) и прекоривање за казну (*Vorwurf einer Strafe*), која је издржана или опроштена (§ 332 прој.). Допуштено је доказивање истинитости код увреде под условом, да се извршилац позива на истинитост онога, што је тврдио (§ 330 прој.).

IV. Немачко законодавство.

1. У нем. к. з. употребљена је као општи термин за увреду у ужем смислу (*Beleidigung im engeren Sinne* или *formelle Beleidigung*) и за клевету реч увреда (*Beleidigung*, §§ 185—187). Клевета се у немачкој књижевности, заснованој на дводеобном систему, разликује на основу §§ 186 и 187 у две врсте, у оговарање (*üble Nachrede*, § 186) и клеветничку увреду (*verleumderische Beleidigung*, § 187, у коме је само тај израз употребљен) или краће клевету (*Verleumdung*)¹. Ова друга је теже кривично дело. Али у ствари (са гледишта троеобног система) у § 187 је реч о једној тежој врсти кривца, јер је разлог теже инкриминације свест о неистинитости чињенице (*»wider besseres Wissen«*)².

2. У прој. нем. к. з. од 1925 чини се исто разликовање као и у нем. к. з. Разликује се између оговарања (*üble Nachrede*, § 285), клевете (*Verleumdung*, § 287) и увреде (*Beleidigung*, § 288). Али се реч увреда не употребљава, као у нем. к. з., као општи

¹ В. Frank §§ 185—187, v. Liszt § 96 I, II, III, Meyer-Altfeld §§ 78 и 79.

² В. М. Е. Meyer § 79 I (v. Liszt § 96 III налази и једну објективну разлику, која у ствари не постоји, јер чињеница »недоказљиво истинита« и чињеница »неистинита« је једно и исто). — У пруском к. з. се не чини разликовање између оговарања и клеветничке увреде, већ као и у срп. к. з. постоји само увреда (*Beleidigung*, § 152) и клевета (*Verleumdung*, § 156).

термин, т. ј. и за означавање оговарања и клевете, те се место термина »клеветничка увреда« из § 188 нем. к. з. употребљава термин клевета.

V. Швајцарско законодавство.

1. У Швајцарској сваки кантон има своје засебно кривично законодавство, које стоји под утицајем било француског, било италијанског, било немачког казненог законодавства, те је излишно обазирати се овде на њих.

2. У пројекту швајцарског Кривичног Законика од 1909 разликује се као у нем. к. з. (в. IV 1: увреда (*Beschimpfung*) увреда у смислу срп. к. з. (§ 108), клевета (*Verleumdung*) — клевета у смислу срп. к. з., чији је извршилац био свестан неистинитости навођених чињеница (§ 105) или тачније клеветнички увредилац из § 188 нем. к. з. (в. IV 1) и оговарање (*üble Nachrede*) — клевета у смислу срп. к. з., чији извршилац није био свестан неистинитости (§ 106). Доказивање истинитости је допуштено, но чињенице брачног и породичног живота могу се само онда доказивати, кад садрже какво кривично дело (§ 106 ал. 2). Извршилац оговарања се казни и онда, кад је доказана истинитост чињенице, али он није имао основаног повода, и стало му је било само до тога, да о другом рђаво говори (§ 106 т. 3). Ако извршилац оговарања исто пред судијом за неистинито огласи и формално повуче, судија има издати оговараном исправу о томе; а извршиоца може ослободити кривичне одговорности, ако је оно што је тврдио, из опростиме заблуде за истинито држао (§ 106 т. 2).¹

VI. Норвешко законодавство.

1. У њему се разликује увреда (§ 246) и клевета (§ 247).
2. Допуштено је доказивање истинитости код клевете (§ 249 т. 1).

3. Суд може да не изрекне никакву казну, кад је увреда или клевета била изазвана непристојним понашањем повређеног, или кад је он одговорио злостављањем или другим увредама или клеветама (§ 250).

4. Противправност увреде је искључена, кад је извршена »из оправданог разлога« (§ 246).

VII. Енглеско-американско законодавство.

1. У њему се разликују libel и slander. Slander се састоји за разлику од libel само у одређеним, лажним изјавама, које су тужиоцу нанеле штету, док су за појам libel довољне и неодређене изјаве омаловажавања и саопштавања чињеница, који in concreto нису нанеле никакву штету

¹ Уп. Liermann 306.

тужиоцу. Даља разлика између slander и libel лежи у начину извршења : први се састоји у усменим изјавама и саопштавањима, а други у писменим сваке врсте.

2. За slander се одговара само приватно-правно, он је дакле један приватно-правни деликат а не кривично дело. То се образлаже тиме, што изговорена реч брзо исчезне, док написана остаје, те и теже последице производи, и што писмено извршен напад на част показује већу пакост код извршиоца, јер је имао више времена да размишља о делу, што дакле такав извршилац обично дела с предумишљајем.

3. Libel и slander се сматрају више као дела против позива и напредовања нападнутог лица, него против његове части¹, што важи нарочито за slander, за чије постојање је потребно проузроковање материјалне штете.

VIII. Руско законодавство.

1. Некадашње² руско законодавство разликује увреду (чл. 530) и клевету (чл. 532).

2. За клевету се наглашава, да постоји и онда, кад је саопштавање учињено у одсуству нападнутог.

3. Закључује се, да је за постојање увреде потребно, да је изјава омаловажавања учињена у присуству нападнутог, као према италијанском к. з. Но увреда постоји наравно, кад је она у писму садржана и писмо дође у руке нападнутог, јер се и онда може рећи, да је он присутан изјави омаловажавања. Изјаве омаловажавања учињене у одсуству нападнутог сматрају се као поверљиве, те би извршилац сматрао казну као неправедну последицу прекршаја поверења или неопрезности трећег лица. Сем тога трећи ће бити, вели се, дискретнији, кад зна, да он сам може бити кажњен, ако изјављено даље прича и тиме прекрши поверење указано му³.

4. За клевету је потребно саопштавање какве околности, која може шкодити части, т. ј. навођење једне одређене чињенице. Било би према томе само увреде, кад би А назвао Б у присуству неког трећег »варалицом« без навођења чињеница, из којих би се то могло закључити.

§ 25. Историјски развој увреде и клевете.

У римском праву увреда и клевета нису постојале као самостална кривична дела против части, нити је у опште био познат

¹ Уп. Liermann 306.

² У Кривичном Законику Совјетске Русије (од 1922, в. Freund Strafgesetzbuch, Gerichtsverfassungsgesetz und Strafprozessordnung Sowjet-russlands, Berlin 1925) предвиђене су увреда и клевета у §§ 172 (увреда), 173 (јавна увреда), 174 (клевета) и 175 (клевета путем штампе).

³ Уп. Liermann 298.

појам части у данашњем смислу¹. Оне су биле само једна врста injuriae. Ijuria пак није била кривично дело против части, већ против личности у опште и обухватала је сва кривична дела против личности, изузимајући она, која су била сматрана као самостална кривична дела, као што је н. пр. убиство². Тако она је обухватала поред повреде части (infamatio, convicium, occentare, carmen condere) злоставе, лаке телесне повреде (pulsare, verberare), нападе на полну част (appellare, adsectari, comitem abducere), нарушење домаћег мира (domum vi introire). О њима се је говорило у 12 таблица, lex cornelia de injuriis и у разним царским конституцијама. У добу царства била је прописана тешка казна за libelli famosi, пашквиле (Cod. 9, 36), за које је поред occentare јом у 12 таблица била прописана капитална казна (carmen condere). Но у римском праву није се никад чинила разлика између увреде и клевете.

У старом немачком праву је међутим повреда части сматрана увек као самостално кривично дело. Но у разним законодавним изворима па ни у Carolina њихов појам није био утврђен, већ се је само прописивала казна за изјаве одређене врсте. Опште немачко право се је пак придржавало римског појма injuria, али се је њен обим постепено ограничавао, тако да се је најзад под тим подразумевала само повреда части. У даљем развоју се је почело разликовати и између увреде и клевете (нарочито од Feuerbach-a) и то разликовање је прешло у новије законодавство.

У Душановом Законику има три члана, у којима се говори о повреди части. У њима се не налази општи појам увреде и клевете, већ су инкриминисане само одређене изјаве. Ти су чланови :

Чл. 50: »Властелин који опсује и осрамоти властеличића, да плати 100 перпера. И властеличић ако опсује властелина, да плати 100 перпер и да се бије стапи«.

Чл. 55: »И ако себар опсује властелина, да плати 100 перпер и да се осмуди³; ако ли властелин или властеличић опсује себра, да плати 100 перпер«.

Чл. 95. : »Кто опсује светитеља⁴ или калуђера или попа, да плати 100 перпер ...«

¹ Тако Binding 1 133, v. Liszt § 95 I, Landsberg 6, Meyer-Altfeld § 77 II пр. 4. Прот. Meyer 5. изд., Hess 40. За грчко право в. Mücke, Hitzig. У римском праву је част имала смисао данашње грађанске части, притежања римских грађанских права (dignitatis illaesae status legibus ac moribus comprobatus).

² B. Binding 1 133, Liermann 218, Mommsen 784, v. Liszt § 95 I.

³ Новаковић 180: »Осмудити је мање позната реч, али се и данас говори, и значи ватром ожећи или опалити«.

⁴ Новаковић 293: »Светитељ је епископ или владика«.

Затим је у чл. 111 инкриминисана једна особена изјава, врста повреде части јавног службеника. То је осрамоћење с у д и је. »Кто се најде, гласи чл. 111, судију осрамотив, ако буде властелин, да му се все узме; ако ли село, да се распе (scil. растури) и плени (scil. разграби)«.

Док је п с о в а њ е, које је у горњим члановима инкриминисано, један случај данашње увреде, о с р а м о ћ е њ е обухвата како једну врсту увреде тако и к л е в е т у, која се је према тадањем схватању појављивала као осрамоћење.

§ 26. Увреда и клевета у војном Кривичном Законику.

§ 38.

»За намерно неуважавање и омаловажавање претпостављених или старијих, и за непристојно опхођење с њима, кривац ће се казнити затвором до једне године.

Ако је кривица учињена пред скупљеним војницима, затвором до две године; а ако је учињена пред стројем затвором најмање једну годину«.

§ 39.

»За увреду претпостављенога или старијег: усмено или писмено, или штампом или непристојном радњом кривац ће се казнити затвором до две године. А за клевету кривац да се казни затвором најмање шест месеци«.

§ 81.

»Ко увреди стражара, стражу или патролу речима или непристојном радњом, казниће се затвором до једне године«.

§ 86 al. 1.

»Ко увреди дежурног официра усмено, писмено или непристојном радњом, казниће се затвором до две године«.

§ 87 al. 1.

»Ко увреди речима или непристојном радњом дежурног, пожарног и друга војна лица из реда подофицира и редова, који сличну службу врше, казниће се затвором до шест месеци«.

§ 100.

»Претпостављени или старији, који увреди потчињенога или млађег официра усмено, писмено, штампом или непристојном радњом, казниће се затвором до три године.

А за клевету кривац да се казни затвором«.

Као што се види, у §§ 38, 81, 86 и 87 говори се само о једном кривичном делу против части, о увреди, док је у §§ 39 и 100 реч и о клевети. Дефиниција истих се у њима не даје, те све што је речено о увреди и клевети по Кривичном Законику, важи и за увреду по војном Казненом Законику.

Израз »речима« из §§ 81 и 87 се односи наравно на увреду извршену како усмено тако и писмено. Но ако је увреда нанета

путем ш т а м п е, и за војна лица важе одредбе з. о шт., у којима је реч о увреди, пошто је ово каснији закон, а у њему није друкчије прописано (за разлику од срп. з. о шт., чији чл. 58 није укинуо одредбе в. к. з. о увреди). Став »непристојном радњом« односи се на увреду извршену делом (реална увреда), гестом или представљањем (симболичка увреда).

Да би се одредбе о увреди §§-а 81, 86 и 87 примениле, потребно је, да је увреда нанета коме војном лицу у дежурству или у вршењу стражарне, патролске или пожарне службе. За увреду и клевету из §§ 38, 39 и 100 потребан је пак однос одређене врсте између извршиоца и нападног објекта. Ово су дакле н а р о ч и т е врсте увреде и клевете, в о ј н е увреде и клевете. У § 38 al. 1 захтева се за кривца н а м е р а, док је у § 38 предвиђен обичан, у м и ш љ а ј н и кривац. За обичне увреде и клевете војних лица важе одредбе Казненог Законика о увреди и клевети.

Као што се види из § 81, и стража и патрола се сматрају као пасивно способне за увреду (в. међутим § 4 Г).

§ 27. Неколико предлога о законодавном регулисању увреде и клевете.

I. Увреда.

1. Дефиниција увреде дата је и расчлањена је раније. Но није потребно дати исту у Кривичном Законику.

2. Неки предлажу односно у м и ш љ а ј а код увреде, да се за исти захтева као према норвешком Кривичном Законику свест о томе, да ће изјава омаловажавања доћи до знања самом оном лицу, против којег је она управљена, а не само неком трећем¹. Но овај предлог не изгледа ни мало умесан.

3. Критеријум за разликовање увреде од клевете није само навођење чињеница, јер, као што се је видело, и увреда се може у томе састојати, на име онда, кад се нешто против некога тврди само у његовом присуству, или и у присуству других лица, али којима је то познато. Наглашено је већ, да је у чл. 52 з. о шт. усвојен овај критеријум (»не наводећи никакве чињенице«).

4. Као отежавне одн. поопштровне околности треба да се сматрају :

а) Извршење увреде делом.

б) Извршење увреде средством штампе.

в) Извршење увреде у присуству самог оног, који се вређа, или већег броја других лица.

5. Као ублажавне околности треба да се сматрају као у норвешком к. з.:

а) Случај, кад је увредилац био изазван непристојним држањем увређеног (као у норвешком к. з.). Ово држање не мора бити управљено против самог увредиоца, већ може

¹ Тако Liermann 368.

и против других њему сродних лица, која би се имала у закону да одреде.

б) Драговољно опозивање увреде извршене у афекту. Довољно за ублажавање казне треба да је и опозивање пред судом на самом претресу, јер је могуће, да увредилац тек тада увиди, да није имао разлога за увреду. Опозивање драговољно треба према околностима да служи и као околност, која искључује кривичну одговорност.

6. Реторзија треба да служи само као олакшавна одн. ублажавна околност и то само за изазваног.

7. Јавност извршења увреде треба да служи као једна поопштравна околност, али је неумесно, да се увреда, која није јавно извршена, сматра као иступна.

8. Максимум новчане казне прописане за увреду у к. з. и у срп. з. о шт. мали је. У норвешком к. з. максимум је 5000 динара, док је према чл. 31 з. о шт. максимум 1200 динара. Било би уместо, да су новчана казна и затвор кумулативно прописани, а нарочито је код увреде потребно, да се новчана казна одмерава сразмерно имовном стању увредиоца, да би сразмера између тежине виности и казне била увек иста.

9. Право на накнаду признато у § 215 а к. з. оклеветаном треба признати и у в р е ђ е н о м.

10. Право на захтевање објављивања пресуде треба признати увређеном и онда, кад увреда није јавно извршена.

11. В. II 5 и 7

II. Клевета.

1. За означавање радње код клевете треба ради краткоће употребити израз »наводити« место два израза »износити« и »проносити«.

2. Видело се је, да треба сматрати као довољно за постојање клевете навођење извесне ч и њ е н и ц е, и да се краће може рећи »наводити нешто« место »наводити какву ч и њ е н и ц у«.

3. Част треба, да је у свим својим облицима заштићена од клевете.

4. Кад је реч о клевети, једно од најважнијих је питање, да ли треба допустити доказивање истинитости навођених ч и њ е н и ц а¹. Законодавства су подељена : према неким је доказивање допуштено, према другима није, али нема ниједног, које не чини изузетке у корист противног решења. Тако увек је допуштено доказивање ч и њ е н и ц а, које се односе на званичан рад чиновника. Напротив, обично је искључено доказивање ч и њ е н и ц а, које се тичу п р и в а т н о г живота појединаца. У неким законодавствима се, као н. пр. у срп. к. з., допушта доказивање и ових ч и њ е н и ц а, ако то одобри тужилац.

¹ В. о овом питању Beling 33 и сл., Lilienthal 454.

Недопуштање доказивања ч и њ е н и ц а из приватног живота појединаца не изгледа уместо, јер би се онда имало квалификовати као клевета и навођење ч и њ е н и ц а, које су можда истините. Тиме се с друге стране не би користило ни тужиоцу, јер би и поред осуде оптуженог остало у публици веровање, да је навођена ч и њ е н и ц а истинита. Тако исто је неумесно допуштање доказивања оних ч и њ е н и ц а под условом, да тужилац то одобри, јер би се из одбијања могло закључити, да је истинито оно, што је против њега навођено.

Неки су предлагали, да се допусти доказивање ч и њ е н и ц а, које се односе на приватан живот, само онда, кад је оптужени исте наводио из часних мотива. Али утврђивање, из каквих је мотива оптужени делао, врло је тешко, те би било произвољности.

Јасно је, да треба неограничено допустити доказивање истинитости¹. Но да би се избегле могуће рђаве последице, које би од тога могле за тужиоца произићи, треба искључити јавност претреса за време доказивања².

И ако је доказана истинитост, оптужени може бити осуђен за увреду, која може произићи било из начина навођења било из других околности. И у погледу те увреде треба да је довољан умишљај за постојање кривца, т. ј. не треба захтевати н а м е р у као § 211 к. з.

Beling предлаже, да се навођење ч и њ е н и ц а из приватног живота квалификује као кривично дело п о в р е д е т а ј н е, без обзира на то, да ли су навођене ч и њ е н и ц е истините или не³. На тај би начин нападути могао тужити извршиоца за ово место за клевету, ако би желео да избегне доказивање ч и њ е н и ц а, које се односе на његов приватан живот.

5. Треба дати повређеном право на објављивање пресуде и онда, кад је утврђено, да клевета постоји, али извршилац није кривац. То важи и за увреду. У § 219 к. з. се међутим захтева, као што се је видело, да је оптужени осуђен.

6. За случајеве, кад се истрага не може водити, уместо је признати повређеном право да захтева, да се пред судом утврди неистинитост ч и њ е н и ц а против њега навођених и да се пресуда о томе објави⁴. Поступак утврђивања неистинитости би могао бити исти као и у кривичним споровима, пошто је у питању једно кривично дело.

¹ Тако Lilienthal 455. Beling је истог мишљења (70), али вели, да не треба допустити доказивање оних ч и њ е н и ц а из приватног живота, које нису од оптуженог навођене, а из којих се може закључити на истинитост или неистинитост навођених ч и њ е н и ц а, н. пр. ч и њ е н и ц а, из којих се може закључити, да ли је А заиста вршио противприродни блуд с лицем Б.

² Уп. Beling 79.

³ 45 и сл., 79.

⁴ В. о томе Lilienthal 459, Friedman 16, 41.

7. Основи искључења противправности, о којима је реч у § 214 к. з. и § 220 пројекта, треба да важе и за клевету. Законодавац и редактор пројекта су превидели, да израз »Beleidigung« из § 156 пруског и § 193 немачког к. з. означава како увреду тако и клевету¹.

Међу основе искључења противправности треба уврстити и штићење сопствених оправданих интереса, ради којег је увреда или клевета извршена. То би био случај н. пр. онда, кад би А оклеветао Б, да би отклонио какву велику материјалну штету од себе. Овај случај је један случај стања нужде, те би било потребно, да су испуњени услови потребни за постојање стања нужде², да би штићење оправданих интереса било основ искључења противправности. И по данашњем стању срп. законодавства у овом питању извршилац се не би могао у овом случају казнити, ако би постојали услови за примену стања нужде. Он не би био кривац, али би увреда одн. клевета постојала, пошто је према срп. законодавству стање нужде основ искључења, не противправности, већ виности.

Као основ искључења противправности треба да се сматра и штићење оправданих интереса с родних лица. У § 299 прој., где је и овај основ искључења противправности изрично наведен, вели се само »ради заштите оправданих интереса«, а пропуштено је да се каже, чији треба да су интереси, који се штите³.

Увреда и клевета треба дакле да су извршене у циљу заштите оправданих интереса, а не само поводом⁴. Из тога пак излази, да је без значаја, да ли је тај циљ остварљив, т. ј. да ли је дело и објективно било подобно за остварење једног права.⁵

¹ Спорно је само за тежу врсту клеветника из § 187 (»клеветничка увреда«, »клевета«, в. горе § 23 IV), да ли се и ту има примењивати § 193. Тако Frank, § 193 II, v. Liszt § 95 IV, као и Meyer-Allfeld § 77 V (с примедбом, да ће се ту врло ретко моћи узети, да постоји штићење оправданих интереса), Olshausen § 193, 2. Prot. Binding 1 155, Hälschner 2 186, Engelhardt 133.

² В. Општи Део § 67.

³ Исто тако и у § 193 нем. к. з. (за разлику од § 286 ал. 2 нем. прој. од 1925, где се вели »ради штићења оправданог јавног или приватног интереса«). Претежно гледиште узима, да је без значаја, да ли је интерес свој или у опште туђ или јаван (тако н. пр. Frank § 193 III 2 в, Meyer-Allfeld § 77 V). Други захтевају, да је у случају туђег интереса у питању »ствар, која се из близа тиче самог извршиоца« (тако v. Bülow GS 46 284 и Reichsgericht н. пр. E 47 170); а неки, да је у питању ствар блиског лица (пријатеља, колеге) и у опште да се то чини из морално оправданих побуда, с додатком да то важи и за уредника новина (v. Liszt § 95 IV).

⁴ Уп. Meyer-Allfeld § 77 V пр. 30.

⁵ Уп. М. Е. Meyer § 77 V пр. 30.

Под оправданим интересом има се разумети произвођење једног догађаја или произвођење или одржавање једног стања, који нису у противности с правним поретком, без обзира на то, да ли се на то има субјективно право или не¹.

8. В. I 4 б и в, 5, 8 и 10 : Овде речено важи и за клевету.

¹ Уп. Frank (који додаје неумесно »или с моралом«), Meyer-Allfeld § 77 V (интерес, чије остварење људско друштво одобрава и коме према томе ни право не може одрећи своје признање), Reichsgericht E 26 18, 31 194, 34 22 (»од права допуштен«, »признат« или »самим законом одобрен« интерес, на шта Meyer-Allfeld l. с. примећујеу месно, да би онда требало тражити правни извор, који дотични интерес стварно признаје или одобрава, а о томе међутим овде не може бити речи).

Штампарске грешке.

Стр. 20.	Стоји у 12. реду »предпоставка« место »претпоставка«; у 23. реду »схватање«, треба »мишљење«.
„ 24.	Стоји у прим. 2 у 2. реду »повреде части«, треба »последнице (в. § 6 § I Б)«.
„ 40.	Стоји у прим. 2 у 3. реду »овде као«, треба »овде не као«; у 4. реду »в. горе § 3«, треба »в. § 9 III«; у 4. реду »повреда части«, треба »опасност по част«.
„ 41.	Стоји у наслову »§ 8. Елементи клевете«, треба »§ 9. Елементи клевете«.
„ 59.	Стоји у 4. реду »§ 6«, треба »§ 6 § I Б«.
„ 60.	Стоји у наслову »§ 9. Псевдо-увреда одн. клевета«, треба »§ 10. Псевдо-увреда одн. клевета«.

Преглед садржине :

	страна
1. Увод	8
2. Појам части	11
3. Објект увреде и клевете	13
4. Пасивна способност за увреду и клевету	13
А. Деца	15
Б. Душевно болесна лица	16
В. Умрла лица	19
Г. Колективна лица	22
5. Појам увреде	25
6. Елементи увреде	25
I. Изјава омаловажавања	25
А. Изјава	27
Б. Омаловажавање	34
II. Схватање изјаве као изјаве омаловажавања од стране публике	35
III. Одређеност лица, на које се односи изјава омаловажавања	37
IV. Сазнање изјаве омаловажавања	39
7. Увреда нечињем (пропуштањем да се укаже уважавање)	40
8. Појам клевете	41
9. Елементи клевете	41
I. Изношење на другог и проношење за другим извесног дела	41
А. Изношење и проношење	43
Б. Дело	46
В. Изношење на другог и проношење за другим	48
II. Неистинитост дела	57
III. Излагање мржњи или презрењу	59
IV. Излагање презрењу публике	60
10. Псевдо - увреда одн. клевета	61
11. Врсте увреде и клевете	61
I. Проста и јавна увреда и клевета	65
II. Увреда и клевета владоца	68
III. Увреда и клевета јавног службеника	71
IV. Јавна увреда страног државног поглавара и члана владалачког дома	73
V. Увреда страног дипломатског представника	74
VI. Увреда и клевета духовних надлештава и свештених лица	75
VII. Увреда и клевета државе (повреда службене части)	76
12. Кривац код увреде (увредилац)	77
13. Кривац код клевете (клеветник)	80
14. Казна за увреду и клевету	83
15. Тужба за увреду и клевету	85
16. Објављивање судске пресуде	87
17. Достављање пресуде	88
18. Новчана накнада	92
19. Основи искључења противправности	97
20. Компензација или реторзија	100
21. Увреда и клевета у Пројекту Крив. Законика од 1910 и од 1926.	108
22. Увреда и клевета у судској пракси	113
23. Увреда и клевета у хрватском, босанском, словеначком, црногорском и војвођанском к. з.	114
24. Увреда и клевета у страном законодавству	118
25. Историјски развој увреде и клевете	120
26. Увреда у војном Кривичном Законику	121
27. Неколико предлога о законодавном регулисању увреде и клевете	

Од истог писца:

Основи Кривичног Права, Општи Део, 2. (прерађено и проширено) изд. 1922.

Основи Кривичног Права, Посебни Део, књ. I (кривична дела против приватних добара), књ. II (кривична дела против општих добара), 2. (прерађено и проширено) изд. 1923.

Основни проблеми Кривичног Права 1910.

Основи Војног Кривичног Права, Општи Део 1924.

Систем синтетичке Правне Филозофије, књ. I 1921.

Дуалитет кривичних санкција, казне и мере безбедности, приступна академска беседа (сачињава, с још две расправе пишчеве, Глас Српске Краљевске Академије С XVIII, други разред, 65) 1926.

Кривични Законик и Кривични Судски Поступак с кратким објашњењем (с обзиром на одлуке Касационог Суда) 4. (прерађено и допуњено) изд. 1925.

Збирка кривичних (материалних и формалних) закона допуњујућих Кривични Законик и Поступак с кратким објашњењем (с обзиром на одлуке Касационог Суда) 1921.

Административно Право (објављено у Народној Енциклопедији 1925, стр. 17—30).

Du principe de causalité efficiente (Paris) 1908.

Nozioni fondamentali del Diritto criminale nella letteratura criminale — giuridica italiana, прешт. из La Scuola positiva (1916, Roma).

Notions fondamentales du Droit criminel dans la littérature criminelle — juridique française, прешт. из Revue pénitentiaire (1916, Paris).

Die Konstruktion einer neuen rechtsphilosophischen Richtung. Richtung der zweiartigen synthetischen Rechtsphilosophie, прешт. из Archiv für Rechts-und Wirtschaftsphilosophie (1926, Berlin).

L'état du droit et de la science juridique serbes et le travail législatif dans le Royaume des Serbes, Croates et Slovenes (conférence faite le 27. septembre 1923 aux Cours internationaux de Hautes Écoles à Vienne, complétée), прешт. из Bulletin de la Société de Legislation comparée (1926, Paris).

Le système tripartite du Droit Criminel, ses répercussions dans la législation et son application dans le droit délictuel en général et dans la morale délictuelle, прешт. из Revue internationale de Droit pénal (1926, Paris).

La mesure de sûreté doit-elle se substituer à la peine ou simplement la compléter? Rapport présenté au Congrès international de Droit criminel à Bruxelles 1926, прешт. из Revue internationale de Droit pénal (1926, Paris).

34970

SAVEZNO IZVRŠNO VEĆE
CENTAR ZA INFORMACIJU I
DOKUMENTACIJU DELATNOST
Inv. br. 4345
SIGN.

4316

